

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

**RODINNÝ FIDEIKOMIS ŠLECHTY V ČESKÝCH ZEMÍCH NA
PŘÍKLADU SVĚŘENSKÉHO NÁSTUPNICTVÍ NA BÝVALÝCH
SCHLIKOVSKÝCH PANSTVÍCH KOPIDLNO A STARÉ HRADY**

Plzeň 2022

Michal Novotný

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Mgr. Michal NOVOTNÝ, Ph.D.
Osobní číslo:	R17M0223P
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Téma práce:	Rodinný fideikomis šlechty v českých zemích na příkladu svěřenského nástupnictví na bývalých schlikovských panstvích Kopidlna a Staré Hrady
Zadávací katedra:	Katedra právních dějin

Zásady pro vypracování

Vybraným tématem mé diplomové práce je problematika právního institutu rodinného fideikomisu a jeho bezprostřední dopad na majetkové poměry hraběcího rodu Schliků. Výzvou pro výběr tématu je hlubší nepracovanost šlechtického svěřenského nástupnictví v české právní historii. Dalším důvodem pro zpracování je velmi pozoruhodný časový úsek, který fideikomis nad bývalými panstvími Kopidlna a Staré Hrady zabírá. Fideikomis byl zřízen v 17. století a přímé dopady jeho ustavení spočívající ve ztrátě více než poloviny rodových statků v roce 1912 se pokoušela rodina Schliků zvrátit ještě v uplynulé dekádě 21. století. Vybrané téma tak dokládá kontinuitu práva napříč staletími a vybízí tak ke srovnávací studii vývoje vnímání jednoho právního institutu právní teorií i soudní praxí v průběhu více než 300 let.

Práce bude rozdělena na dvě části. V první řadě bude pozornost zevrubně věnována obecnému rozboru institutu svěřenství ustanovovaných nad statky šlechty, jak byl téměř masově přijímán od 17. století k zajištění nedělitelnosti a nezcitelnosti majetku šlechtických rodů v českých zemích. V rámci úvodu bude pojednán původ tohoto tradičního institutu odkazu v římském právu a zejména jeho podoba, v jaké vstoupil do novověkého práva v 17. století. Následující část pojedná vývoj fideikomisu v rámci práva Habsburské monarchie, Rakouska-Uherska a Československé republiky až do jeho zrušení v roce 1924 s nutnými přesahy do mezinárodního práva.

Druhá část práce bude případovou studií, která se zaměří na právněhistorický rozbor konkrétního případu, kterým je schlikovský rodový fideikomis Kopidlna a Staré Hrady. Výzkum se detailně zaměří na zřízení institutu v roce 1672 a jeho aplikaci uvnitř schlikovského rodu až do zrušení institutu v prvních letech Československé republiky. Předmětem rozboru budou konkrétní soudní spory vyplývající z fideikomisu. Hlavní záběr bude věnován části sporu, ve kterém v rámci dědického řízení přišli Schlikové uplatněním práva vyplývajícího z fideikomisu v roce 1912 o podstatnou část majetku. Nutné přesahy však problematiku budou sledovat i v následujících řízeních až do současnosti. Pozornost zde bude soustředěna zejména na právní argumentaci během jednotlivých soudních řízení, která vždy odrážela aktuální pozitivněprávní úpravu dědického práva.

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

SOA Zámorsk, fond Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves
SOA Zámorsk, fond Rodinný archiv Šliků, Jičíněves
Národní archiv, fond Fideikomisní spisy
URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha: Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 193–238.
GEORGIEV, J. České fideikomisy v posledních letech své existence. (Poznámky k aspektům archivním a právním). In: Paginae historiae. Sborník Státního ústředního archivu v Praze, sv. 9, 2001, s. 71–97
ŠOLLE, V. Fideikomisy a jejich současná archivní problematika. Archivní časopis. Roč. 21, č. 2, s. 103–115
HOŘEJŠ, M. – NOVOTNÝ, M. Hospodářské aktivity rodu Schliků na sklonku 19. století a v první polovině 20. století. In: Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. dubna 2009 v Turnově. Semily: Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 2009, s. 347–378
MAŤA, P. Svět české aristokracie (1500–1700). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
BEDNÁŘÍKOVÁ, B. Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání. Wolters Kluwer, 2014.

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Vilém Knoll, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **29. března 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2022**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 1. října 2021

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma Rodinný fideikomis šlechty v českých zemích na příkladu svěřenského nástupnictví na bývalých schlikovských panstvích Kopidlno a Staré Hrady, zpracoval samostatně. Veškeré odborné zdroje a publikace, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

V Plzni 31. 3. 2022

Michal Novotný

Poděkování

Na tomto místě bych rád vyjádřil poděkování doc. JUDr. Vilému Knollovi, Ph.D. za věcné a přívětivé vedení práce a za odborné rady, které mi během ní na tématu poskytoval.

Velké poděkování patří též manželce Anně a synovi Jáchymovi za nesmírnou trpělivost a podporu.

Obsah

Úvod	6
Struktura práce, metodologie	7
Zhodnocení pramenů a literatury	8
Pojem Fideikomisu a jeho počátky v Římském právu	10
Zdroje institutu rodinného fideikomisu	13
Institut rodinného fideikomisu v českém novověkém právu	14
Fideikomis ve Všeobecném občanském zákoníku ABGB	21
Rodinný fideikomis po roce 1848	24
Zrušení rodinného fideikomisu v roce 1924	26
Schlikové – strategie zajištění majetkové držby	28
Rodinný fideikomis Kopidlno – Staré Hradky 1672	30
Posloupnost fideikomisních držitelů	32
Hrabě Ervín Schlik – poslední držitel rodinného fideikomisu Kopidlno – Staré Hradky	36
Spor o nástupnictví v rodinném fideikomisu 1907–1912	40
Pokus o znovuzískání svěřenství 1917–1921	44
Pokus o obnovení procesu v letech 1926–1928	50
Pokus o otevření dědického řízení po Mikulášovi Ungandovi z Weissenwolffu v letech 2008–2016	74
Závěr	82
Summary	89
Použité prameny a literatura	91
Přílohy	95
Příloha č. 1 – Schematický rodokmen Schliků	95
Příloha č. 2 – Schematický rodokmen Ungnadů z Weissenwolffu	96
Příloha č. 3 – Obrazová příloha	97
Příloha č. 4 – Schematická mapa schlikovských držav	98

Úvod

Předkládaná diplomová práce si vzala za cíl seznámit s problematikou reálného rodinného fideikomisu (neboli svěřenství) na bývalých panstvích a později velkostatech Kopidlno – Staré Hradky, který nechal na základě panovnického schválení ze dne 28. března 1661 zříditi svým testamentem z 27. října 1672 František Arnošt hrabě Schlik. Východiskem výběru tématu bylo mé dlouhodobé zaměření na dějiny rodu Schliků. S tímto tématem jsem přišel poprvé do kontaktu v roce 2008, kdy mu věnoval stručnou pozornost ve stati věnované aktivitám a podnikání Schliků na přelomu 19. a 20. století na Jičínsku.¹ Tehdy se však jednalo pouze o letmý dotek s materií Státního oblastního archivu v Zámrsku (nyní SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámrsk), kde se seznámil s obsahem tehdy ještě nezpracovaného archivního fondu Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves, ve kterém se nacházelo mnoho kartonů nadepsaných Spor o fideikomis. Materiál byl tehdy uložen značně neutříděný ve stavu uspořádání, který se blížil charakteristice tzv. archivního rozsypu. V roce 2015 byl však tento fond, který je mimo jiné zajímavý i pro hospodářské a společenské dějiny rodiny a regionu, kvalitně uspořádán PhDr. Markétou Česákovou a opatřen přehledným inventářem, jehož úvodní obsáhlá studie základně seznamuje nejen s dějinami původce fondu, ale mimo jiné i v základních rysech s průběhem vývoje schlikovského fideikomisu.² Již na základě seznámení s materiálem jsem tušil, že téma je nosné.

Na jednu stranu je pojem fideikomisu obecně známý a povědomí o tom, že se jedná o něco, co nelze tak jednoduše zcizit, v důsledku osvěty rozšiřované během prohlídek českých a moravských hradů a zámků existuje i u široké laické veřejnosti.³ Ve vážném rozporu s tímto povědomím je naprosto zanedbatelný rozsah zpracování tohoto tématu na poli společenských věd, ve všech oborech dějinami umění, hospodářskými a sociálními dějinami počínaje a právními dějinami konče. Důvod je zřejmý. V případě reálných rodinných fideikomisů, ale i

---

¹ HOŘEJŠ, M. – NOVOTNÝ, M. Hospodářské aktivity rodu Schliků na sklonku 19. století a v první polovině 20. století. In: Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.-25. dubna 2009 v Turnově. Semily: Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 2009, s. 347–378; ke sporu o fideikomis zde 348–352.

² ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámrsk 2015

³ Tato skutečnost vyplývá mj. i z toho, že existence rodinného fideikomisu poskytovala právní ochranu i movitým předmětům (šperky, obrazy, nábytek) a je to právě fideikomis, kvůli kterému je řada mobiliářů historických objektů vůbec dodnes zachována. Blíže LUKÁŠOVÁ, E. Historická instituce fideikomisu a její význam pro uchování autentických sbírek a mobiliářů českých a moravských hradů a zámků. In: Zprávy památkové péče, 2007, roč. 67, č. 6, s. 449.

pekuniárních (peněžních) se jedná o instituty dlouhého trvání, jejichž hlubší studium klade vyšší nároky na badatele v oblasti jazykové vybavenosti, ale hlavně paleografických dovedností. Je pochopitelné, že tímto fideikomisy od komplexního studia odrazují, resp. poutají pozornost odborníků vždy na dané období. Předkládaná práce si ambici na komplexní zpracování jednoho fideikomisu i s ohledem na předepsaný rozsah neklade, ale zároveň je koncipována jako přípravná studie pro hlubší rozpracování, protože – jak bylo zmíněno – práce na tomto poli teprve začíná a netýká se jen Schliků. Je pojata jako sumární shrnutí problému po provedené rešerši části písemných pramenů, zejména ze zmíněného archivního fondu Ústřední správy a dále z archivního fondu Fideikomisní spisy Národního archivu.

Struktura práce, metodologie

Práce je strukturovaná na dvě hlavní části. První je věnována obecným dějinám institutu svěřenství od římského práva, kde se objevuje původní *fidei committo* (důvěře svěřuji), neformální institut dědického práva, až po jeho zakotvení v zemském právu, jakožto panovníkem od 17. století udělovaná výsada aristokracii k zajištění nedělitelnosti a nezczizitelnosti majetku šlechtických rodů v českých zemích, z počátku hlavně nemovitého a později i peněžního. Náležitá pozornost bude věnována jeho vývoji v 18. a 19. století, kdy začal být fideikomis vnímán jako brzda přirozeného hospodářského vývoje a začaly se objevovat hlasy k jeho zrušení. K němu se však reformátoři neodhodlali a ke zrušení došlo až v období Československé republiky, kdy byla rodinná svěřenství v roce 1924 zrušena z důvodu národohospodářských i právních pohnutek, mj. i proto, že dokázaly odolávat pozemkové reformě, na které měl stát zájem. Pro tuto část je počítáno především se zhodnocením relevantní literatury a jejím využitím pro uvedení do kontextu problematiky.

Druhá část práce je koncipována jako případová studie zaměřená na právněhistorický rozbor schlikovského rodového fideikomisu Kopidlna a Staré Hradky. Pojednán bude jeho vznik v roce 1672 a následný vývoj, ale stěžejní část je věnována tzv. sporu o schlikovský rodinný fideikomis a právním otázkám v něm řešeným. Pod tímto pojmem se skrývá několik soudních řízení před všemi stupni soudní soustavy Rakouska-Uherska, Československé republiky a České

republiky v letech 1908–2016. Předmětem těchto řízení byly spory o nástupnictví ve fideikomisu, které se řídily zřizovací listinou (testamentem z roku 1672). Zřizovatel dbal v testamentu i na morálku svého rodu, proto hlídalo zřízení pod přísnou sankcí ztráty nástupnického práva čistotu šlechtické krve, která mohla utrpět nerovnorodým sňatkem či nectným životem manželky. Zároveň na případ vymření rodu po meči pamatoval testament s několika čekateli nástupnictví, přičemž toto oprávnění se vztahovalo i na jejich mužské potomky. V roce 1906 zemřel Ervín Schlik, držitel svěřenství, předčasně a bez legitimního potomka. Jeho nástupcem by mohl pouhou dědickou posloupností být jeho bratr František, který však uzavřel z pohledu práva 17. století nerovnorodý sňatek. Oprávněnost domnělého nároku případných dalších čekatelů byla zkoumána v soudním řízení na základě zjišťovací žaloby, s takovou žalobou v roce 1912 uspěl nad Františkem, který své právo neprokázal, Konrád Ungnad hrabě z Weissenwolffu. Tato ztráta Schliky hluboce zasáhla, a proto se věnovali revizi této záležitosti ve všech politických zřízeních, která to umožňovala. V roce 2008, kdy jsem se s materií ke kauze začal poprvé seznamovat, začala před obvodním soudem pro Prahu 1 zatím poslední fáze úsilí o návrat majetku předků do správy a užívání rodiny. Přestože očekávaný výsledek se nacházel pravděpodobně spíše v morální rovině, zůstala i tato snaha prozatím neúspěšná.⁴

V této části bude pracováno primárně s archivními prameny, které musí projít důkladnou rešerší. Cílem pro potřeby této práce bude jejich kritické zhodnocení a zpracování do přehledného textu, který s ohledem na předpokládaný rozsah může být východiskem dalšího badání.

Zhodnocení pramenů a literatury

Účinností nového občanského zákoníku se do české právní kultury vrátil staronový institut svěřenství ve formě svěřenských fondů upravený v ustanoveních § 1448 – § 1474 zákona č. 89/2012 Sb. Přestože inspiračním zdrojem právní podoby svěřenského fondu je anglosaský trust uzpůsobený kanadským kontinentálním právem, jeho zavedení vzbudilo živý zájem o předchůdce svěřenství, které v českých zemích byly formou rodinného

---

⁴ Na tomto místě bych rád vyjádřil poděkování hraběti Ing. Františku Schlikovi za poskytnutí kopií soudních rozhodnutí z uplynulého řízení.

fideikomisu živé do jejich zrušení v roce 1924, příp. ve formě fideikomisární substituce, která byla zrušená až občanským zákoníkem č. 40/1964 Sb. V posledních deseti letech se tak setkáváme s literaturou, která se věnuje právě svěrenským fondům.⁵ Nezaslouženě menší prostor je věnován dějinám tohoto institutu. Na tomto poli si připsala prvenství Barbora Bednaříková, která již ve dvou vydáních publikovala souhrnnou studii o dějinách fideikomisu nejen v českých zemích.⁶ Práce je pozoruhodná tím, že se jedná o první vědeckou studii vydanou na dané téma po 50 letech, která navíc předkládá komplexní vývoj institutu svěrenství od počátků v římském právu až do současnosti s přihlédnutím k současné zahraniční literatuře. Pro téma této práce je zcela zásadní, že si autorka vybrala schlikovský fideikomis jako jeden z příkladů šlechtického rodinného fideikomisu, na kterém demonstrovala za použití archivních pramenů vývoj institutu. Druhou zásadní právněhistorickou prací již klasická studie Valentina Urfuse z roku 1962. Studie přes některé marxistické závěry je stále platná, protože jako první se zaměřila na rodinný fideikomis jako svébytný instrument ochrany majetku šlechty v kontextu dějin práva v českých zemích, a hlavně sumarizovala závěry staršího teoretického bádání o rodinných fideikomisech od počátku v 17. století až do období První republiky. Pro hlubší zpracování tématu v budoucnu je zapotřebí kriticky zpracovat rozsáhlou právní produkci drobnějších studií, které doprovázely rodinný fideikomis v polemikách doprovázející jeho postupný zánik zhruba od osmdesátých let 19. století. K těmto studiím bylo během zpracovávání práce přihlíženo pouze namátkově. Pro období po roce 1918 byla pro konfrontaci s prameny využívána Vážného sbírka rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věcech civilních.⁷

Kromě právní literatury bylo pracováno se studii historickými a uměnovědnými, které se však soustředí spíše na obsahovou náplň těchto zřízení než na dějiny jejich vývoje.⁸ V této souvislosti stále platí konstatování, že stejně jako na poli právní vědy i v oblasti produkce historické a uměnovědné jsou fideikomisy zatím velkou výzvou.

---

⁵ Např. SVEJKOVSKÝ, J., KOVÁŘ, I., a kol. Svěrenské fondy. Příležitosti a rizika. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2018, 117s.

⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěrenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2014, 200s.

⁷ VÁŽNÝ, F., Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. 1920–1927.

⁸ MAŤA, P. Svět české aristokracie (1500–1700). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

Jelikož předmětem práce byl rodinný fideikomis Schliků Kopidlno – Staré Hrady byl velký prostor věnován studiu pramenů, jmenovitě dvěma archivním fondům. Prvořadým pro toto téma byl fond Fideikomisní spisy uložený v Národním archivu. Jeho podstatu tvoří písemnosti soudů, které se v minulosti fideikomisy zabývaly. Kromě ryze právních dokumentů tvoří většinu fondy prameny hospodářské povahy vzešlé z výkonu kontroly na fideikomisy (směny pozemků, hypotekární záležitosti apod.). Ve fondu jsou však uchována důležitá rozhodnutí soudů ve věcech zřízení, nástupnictví a sporů o ně. Kromě toho priora dokumentů obsahují podrobné inventární seznamy soupisu majetkových podstat svěření, které jsou využitelné obzvláště pro historiky obchodního práva, hospodářské historiky a historiky dějin umění.⁹ Vedle rodinného archivu Schliků se jako zásadní zdroj pramenů potvrdil v úvodu zmíněný a citovaný fond Ústřední správy schlikovských velkostatků Jičíněves, který fond Fideikomisní spisy doplňoval zejména o korespondenci k tématu, případně o koncepty některých stěžejních dokumentů.

Okrajově byly pro období 19. a 20. století využívány i informace z dobového tisku, na kterých bylo možné demonstrovat určitý ozvuk soudních kauz ve veřejném prostoru. Tyto informace byly využívány zejména pro komparaci obdobných kauz se Schliky z důvodu, že tehdejší tisk poměrně zevrubně informoval o průbězích jednotlivých soudních stání. A někdy doplňoval informace, které v úředních spisech nelze najít. V této souvislosti je však zapotřebí zdůraznit, že k takovému prameni je zapotřebí přistupovat vždy se zvýšenou mírou kritiky, ale při svědomitém zacházení může hodnotně rozšířit kontext tématu.

Pojem Fideikomisu a jeho počátky v Římském právu

Právní institut rodinného fideikomisu (neboli svěření) je součástí soukromého práva. Vznikl postupným vývojem právní úpravy několika odlišných institutů dědického práva. Svým pojmenováním navazuje na římskoprávní institut fideicommissum, který sahá do nejranějšího období dějin římského práva. Jeho podstatou byla obligace, kterou zůstavitel zavazuje, dědice, aby v určitých případech plnil ve prospěch třetích osob. Původní závazek nevyžadující zvláštních

---

⁹ STUPKOVÁ, M., a kol., Fideikomisní spisy, 1564–1953. Inventář, Praha : SÚA, 1978.

forem k jeho ustanovení se postupem času dílem formalizoval, dílem přebíral znaky dalších institutů (legatum). Pro český novověký právní institut pak byla rozhodující podoba z Digest, ve kterých byla definována fideikomisární substituce (svěrenecké náhradnictví), která spočívá v nařízení zůstavitele přednímu dědici (fiduciář), aby tento přenechal dědictví po své smrti, příp. po splnění nějaké podmínky následnému dědici označovanému dříve jako svěrenecký náhradník (fideikomisář), v současnosti jako svěrenský nástupce. Tento institut dorazil do českých zemích s recepcí římského práva před příchodem rodinného fideikomisu (svěrenství) v 16. století a v československé právním řádu ho přežil o 40 let. Rodinný fideikomis (svěrenství) je přes názvoslovnou podobnost institutem odlišným, který se v historických pramenech vyskytuje nejčastěji pod označením majorát. Základem terminologie je supinum fideicommissum – důvěře svěřený od latinského sousloví fidei committere – svěřit důvěře. V češtině kolísá terminologie svěrenství a svěrenectví, ve starší české literatuře je možné se setkat i s termíny důvěření,¹⁰ svěření, důvěrné svěření.¹¹

Původní fideicommissum (fideikomis) v tradici římského práva bylo odkazem a vzniklo jako naprosto neformální institut tím, že zůstavitel ve své závěti pověřil určitého dědice a vyslovil přání, aby jasně definovaný majetek po smrti zůstavitele spravoval a určitým způsobem užíval a aby ho po splnění nějaké podmínky či uplynutí doby v nerozdělené podobě předal další osobě.¹² Římské právo vytvořilo pro odkazy dvě právní formy: legatum a fideicommissum. V Justiniánově právu oba instituty splynuly v jeden. Původní legatum pochází ze starého civilního práva a kodifikováno bylo již Zákonem XII. desek. Uděleno mohlo být pouze testamentárnímu dědici a vždy spočívalo v poskytnutí majetkové hodnoty k tíži dědictví. Původně mohlo být nařízeno pouze v testamentu, později také v testamentem potvrzeném kodicilu. Podle formulací byly rozeznávány čtyři

---

¹⁰ RYBIČKA, A., Pravidla, přísloví a povědění, vztahující se k správě veřejné a obecní i k právu. Praha, 1872, s. 164.

¹¹ GRÜNWARD, V., Právo dědické podle obecného zákoníka občanského: s výkladem jakož i přípravným historickým úvodem, Praha, 1853, s. 64.

¹² BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěrenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 4.

druhy legátů (legatum per vindicationem, per damnationem, sinendi modo, per praeceptionem).¹³

Již v období republiky docházelo k případům, kdy zůstavitel v rozporu s předepsanými čtyřmi formami pro legata, vyžadoval po dědicovi či legatárovi, aby po jeho smrti plnil něco třetí osobě. Původně pro toto jednání byla užívána forma prosby a její akceptace ještě za života zůstavitele. Později byla tato prosba součástí testamentu, příp. jiným jednostranným pořízením. Jelikož v raných dobách za republiky nevycházel z takovéto vyslovené žádosti žádný právně žalovatelný závazek, ale pouze mravní povinnost, jejíž splnění cele záviselo na cti a věrnosti (fides) požádaného (fiduciarius), bylo takové pořízení nazváno fideicommissum. Právní vymahatelnost takového závazku spadá až do raného římského císařství, přičemž pravomoc k vymáhání ve věcech fideicommissum byla příkazována v jednotlivých případech konzulům. Zpočátku jen v konkrétních případech, později rok od roku, ale jen pro město Řím. Od vlády císaře Klaudia byl zaveden trvalý a všeobecný soud fideikomisní, spravovaný v Římě dvěma konzuly a dvěma praetores fideicommissarii, později jedním, v provinciích místodržícím. I přes tuto změnu nebyla zatím předepsána určitá forma (testament, písemně, ústně, nebo znamením). Obtížen fideikomisem mohl být jak dědic z testamentu, tak intestátní dědic, či legatář a fideikomisář, nebo kdokoliv kdo od zůstavitele obdržel něco mortis causa. Od přelomu 3. a 4. století n.l. se postupně stíral rozdíl mezi legatum a fideicommissum. Změna spočívala ve snižování požadavku na přísnou formu u legatum, a naopak zavádění formy u fideicommissum. K faktickému sloučení došlo v letech 529 a 531 v Justiniánových Digestech. Došlo k setření rozdílu mezi čtyřmi legáty a legáta a fideicommissa byla postavena na stejnou úroveň.¹⁴ Zásadní úpravou bylo omezení nástupnictví při fideikomisární substituci do čtvrtého stupně.¹⁵ S recepcí římského práva do Evropy pronikal termín fideikomis ve dvou institutech. Za prvé se jednalo o fideikomisární substituci (zůstavitel uloží fideikomisáři povinnost předat pozůstalost po své smrti, nebo uplynutí doby další osobě). Ve druhém případě se jednalo o rodinný fideikomis, ve kterém obdařený musel pro případ smrti převést

¹³ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M., Římské právo, C. H. Beck : Praha, 1995, s. 304–307; HEYROVSKÝ, L., Dějiny a systém soukromého práva římského, Bratislava 1929, s. 550–552.

¹⁴ HEYROVSKÝ, L., Dějiny a systém soukromého práva římského, Bratislava, 1929, s. 552–555; KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M., Římské právo, C. H. Beck : Praha, 1995, s. 306.

¹⁵ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 199.

majetek nabytý fideikomitem na dalšího člena rodiny, přičemž omezení nemohou trvat déle než dvě generace.¹⁶ Jak bude níže ukázáno římskoprávní institut rodinného fideikomisu pojil s jeho evropskou novověkou variantou spíše název, protože jeho podoba měla i jiné zdroje než římské právo.

Zdroje institutu rodinného fideikomisu

Rodinný fideikomitem neboli rodinné svěřenství užívané v českých zemích bylo sloučením několika odlišných právních institutů, z nichž římské právo bylo pouze jednou zdrojovou linií. Nejednalo se o zdroj nejdůležitější, byť po něm až do moderní doby institut nesl pojmenování fideikomitem. Za přímý zdroj rodinného fideikomisu importovaného do střední Evropy prostřednictvím habsburských panovníků v 16. století je pokládáno španělské právo. Instituce tzv. Majorátu (mayorazdos, mayoradgos) je pokládána za institucionální základ rodinného fideikomisu. Původní španělský majorát spočíval v prosté primogenituře, ve které dědictví přecházelo vždy jen na prvorozeného. Teprve později začal majorát spolu s primogeniturou a seniorátem představovat jeden z různých druhů dědické posloupnosti, které mohly přicházet v úvahu v rámci rodinného fideikomisu. Kořeny španělského mayorazdos jsou odvozovány z kastilského donačního a lenního práva.¹⁷

S ohledem na teritoriální sousedství španělského práva a islámského práva na Pyrenejském poloostrově jsou podnětné i komparativní úvahy o zjevných podobnostech islámského právního institutu waqf (překážka, zkrocení), jmenovitě waqf ahlī, který také spočívá ve zřízení rodinné posloupnosti, a španělského majorátu. I když na základě současného stavu poznání není přímá recepce islámského práva v tomto nástroji předpokládána;¹⁸ případně se vede polemika o

---

¹⁶ SKŘEJPEK, M., Římské soukromé právo. Systém a instituce. 2. vyd., Plzeň, 2016, s. 251–252.

¹⁷ URFUS, V. Rodinný fideikomitem v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 199; BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku, 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 33.

¹⁸ AGUILAR REINA, Á., Aproximación a una comparativa jurídica entre el waqf y el mayorazgo castellano: El waqf de al-Šāfi‘ī, al-waṭā’iq de Abū Ishāq al-Ġarnāṭī y tres ejemplos jienenses. eHumanista/IVITRA 19 (2021), ISSN 1540 5877, s. 541-555. Dostupné z <https://www.ehumanista.ucsb.edu/sites/default/files/sitefiles/ivitra/volume19/4.%20Reina.pdf> [2022-02-16]. V této souvislosti je zapotřebí zmínit průkopnickou studii GAUDIOSI, Monica M., The influence of the Islamic law of Waqf on the development of the trust in England: The Case of Merton College. In: University of Pennsylvania Law Review, Vol. 136, 1988, s. 1231–1266, která se staví k přímému vlivu institutu Waqf na mayorazdos rezervovaně, nicméně podotýká cílené

možné transformaci římskoprávních a byzantských institutů fideicommissum a piae causae do práva waqf.¹⁹

Pro transfer rodinného fideikomisu do Českého království je předpokládána jak přímá cesta ze Španělska, tak oklikou přes italské prostředí, kde docházelo k dalšímu zpětnému ovlivňování římskoprávní fideikomisární substitucí. Italský fideikomis byl tak v podstatě přímou aplikací římskoprávní fideikomisární substituce.²⁰ Jedním z důležitých rozdílů bylo, že majorát (ostatně stejně jako podle části islámských učenců i waqf)²¹ byl zřizován na rozdíl od pozdně římské fideikomisární substituce, omezené dle Justiniánovy novely na čtyři generace, na věčné časy. Španělský majorát důsledně dodržoval individuální posloupnost, podle které byl k dědictví povoláván vždy prvorozenec, což římský fideikomis neznal. Rodinný fideikomis (fideicommissum familiae perpetuum čili majoratum) převzatý z románského prostředí do české právní kultury 16. století byl tedy derivátem několika právních institutů, který nejenže v českém prostředí brzy zdomácněl, ale i nadále se vyvíjel.²²

Institut rodinného fideikomisu v českém novověkém právu

Nově převzatý institut rodinného fideikomisu se v českých zemích setkal se starší tradicí ochrany celistvosti a kontinuity držby majetku a reálného pozemkového vlastnictví šlechtických rodin. Předzvěstí institutu šlechtického rodinného fideikomisu v pozdním středověku byly dohody o nedělitelnosti rodinného majetku, které v sobě obsahují prvky právního institutu nedílu pocházejícího ještě z předstátní doby a prvky právního zřízení upravujícího kromě nedílnosti i vlastnickou a dědickou posloupnost. Bednaříková dává nedíl do souvislosti s anglickým entail, který se však vyznačuje silnější ochranou nezcizitelnosti

---

ignorování potenciálních vlivů islámského práva jako takového na anglické právo, nejen ve středověku, ale i ve druhé polovině 20. století. Zde s. 1255–1256.

¹⁹ JOKISCH, B., *Islamic Imperial Law: Harum-Al-Rashid's Codification Project*, Berlin 2007, s. 137–143.

²⁰ BEDNAŘÍKOVÁ, B., *Svěrenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku*, 2. aktualizované vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 33.

²¹ JOKISCH, B., *Islamic Imperial Law: Harum-Al-Rashid's Codification Project*, Berlin 2007, s. 140.

²² URFUS, V. *Rodinný fideikomis v Čechách*. In: *Sborník historický*. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 200.

vloženého majetku a vykazuje výraznější podobnost s institutem fideikomisu.²³ V literatuře bývá často předkládán příklad Rožmberků. Jeho principem bylo rodové zřízení v čele s vladařem, který spravoval nedělitelnou doménu, a ostatní členové rodu získávali k vlastní potřebě drobnější majetkové podíly. Obdobnými dohodami se pokoušeli regulovat stabilitu rodové domény i další rody (Kostkové z Postupic, Lvové z Rožmitálu, Trčkové a Lichtenštejnové). Nestabilitu těchto dohod dokládají případy, kdy přes existenci ujednání k dalšímu dělení přesto docházelo (např. Rožmberkové 1519).²⁴ Doklady aplikace tohoto nástroje je možné nalézt i v rodině Schliků, která rodového regenta ustanovila poprvé v rodovém dělení po smrti zakladatele rodové posloupnosti Matese Schlika již v roce 1487.²⁵ Nastavený systém, jehož přesná organizace však není zatím známa, přes řadu nedokonalostí byl v rodině Schliků platný v zásadě ještě do poloviny 16. století, do kdy rod Schliků, přestože byl rozvětvený v dalších generacích potomků zakladatele do třech hlavních linií sedících na hradech Lokti, Sokolově (Falknově) a Ostrově nad Ohří, vystupoval jako jeden rod. Doložená je tato forma správy rodového majetku v roce 1532, kdy je vladař z různých větví rodu Schliků ustanoven každé dva roky nad správou města Jáchymova.²⁶ Rozpad tohoto systému přinesl až zásah státní moci, když Habsburkové Schliky v roce 1528 o velmi pochybné právo těžby stříbra připravily. Odstřížení rodu od tohoto zdroje příjmu znamenalo i postupný zánik nedílnosti a prosazení přirozeného vývoje držby majetku v základních liniích a jeho další štěpení.

Nejčastější právní formou ustanovující tato rodová zřízení byla smlouva, obsahující rodová dělení, příp. rodové statuty. Závaznost takovýchto smluv, které byly schváleny panovníkem, byla garantována nálezem zemského soudu v roce 1498 a staly se tak součástí zemského práva.²⁷ Výjimku představuje zmíněné rožmberské vladařství, opírající se o padělané privilegium císaře Karla IV., které bylo doplněno o ustanovení zakládající v rožmberském rodě seniorát a definující

---

²³ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 25.

²⁴ MAŤA, P., Svět české aristokracie (1500–1700), Praha 2004, s. 133–134.

²⁵ Die Chronik der Stadt Elbogen (1471–1504). In: Deutsche Chroniken aus Boehmen, hrsg. von Ludwig SCHLESINGER, Prag 1879, s. 7: „*Es hat auch her Jeronimus von wegen hern Mathisen seins vaters, hern Niclosen und hern Caspar seiner bruder dasz regiment gefuert und regiirt, so lang und sy dy guter zuslagen haben.*“

²⁶ ROYT, J., Horní město Jáchymov, reformace a umění. In: Ústecký sborník historický. Ústí nad Labem : Muzeum města Ústí nad Labem, 2001, s. 351–359.

²⁷ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 204.

úlohu vladaře.²⁸ Rožmberské rodové zřízení, které bylo předobrazem obdobných ujednání v dalších rodech, však vzniklo ve skutečnosti až ve druhé polovině 15. století a do desk zemských bylo vloženo až v roce 1493.²⁹

Přestože rodinný nedíl, který v zemském právu existoval z předstátní doby, sledoval zdánlivě obdobné cíle jako fideikomis, „*přece principiální zásady, z nichž rodinná nedílnost českého práva zemského vycházela, byly v podstatě ostře protichůdné pojmovým základům pozdějšího rodinného fideikomisu. Nedílnost zemského práva nezajišťovala především celistvost určitého majetkového souhrnu, nýbrž znamenala nedílnost ve smyslu rodinného společenství, a to v jádře nikoliv jen majetkového, což právě samo o sobě velmi dobře ukazuje prastarý původ instituce. Jinými slovy, tedy osoby, které spolu žily v rodinné nedílnosti, ať již v konkrétním případě šlo o rodiče a děti, sourozence nebo vzdálenější příbuzné, spolu „chlebily“ a třebaš snad i začasťe docházelo k faktickému rozdělení majetku mezi nimi, přece předpoklad společného života a společného užívání majetku byl vždy udržován. Jak patrně nešlo vůbec o to, aby určitý majetkový celek byl udržěn v neztenčené úplnosti v jednom rodě, nebo aby vlastnický vztah byl v určitém feudálním rodě jakoby „zvěčněn“ za vyloučení všech možných překážek, které by mohly buď ovlivnit jeho trvání anebo zmenšit jeho předmět. Rodová nedílnost a její principy nejenže nebránily rozpadu velkých šlechtických majetků, nýbrž poměrně velmi široce uznávaným právem členů rodinného nedílu na oddělení přímo ji i předpokládaly.*“³⁰

Již bádání v 19. století identifikovalo ve druhé polovině 16. století existenci několika případů svěřenství (Bubnové, Malovcové a Kapounové ze Svojkova),³¹ které nejsou ještě rodinným fideikomisem a jejichž ustanovením přechází rodový majetek v individuální sukcesi z generace na generaci ve snaze „zajistit posloupnost nikoliv jen pro vlastní potomstvo, nýbrž i ostatní členy rodu podle zásady, že povoláván je vždy nejstarší; současně bylo zakazováno i zcizení nebo zadlužení majetku.“³² Seniorátní sukcese byla hlavním rozdílem oproti

---

²⁸ Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, Sv. 1, 1418–1437, ed. RYNEŠOVÁ, Blažena, Praha, 1929, s. 247–248

²⁹ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 204.

³⁰ Tamtéž, s. 203.

³¹ Detailněji BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 29.

³² URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 204.

pobělohorským fideikomisům aplikujícím sukcesi primogeniturní. Definitivní zánik nedílu přineslo Obnovené zřízení zemské v roce 1627.³³

Římskoprávní fideikomisiární substitute jako jeden ze zdrojů rodinného fideikomisu vstoupila do českých zemích dlouho před španělským majorátem prostřednictvím městského práva.³⁴ Naproti tomu rodinné fideikomisy po vzoru španělského majorátu byly do zemského práva zaváděny až po Bílé hoře vyšší šlechtou. Pro jejich odlišení od římskoprávní fideikomisiární substitute byly označovány jako *fideicommissum familiae perpetuum*. I španělský původ institutu fideikomisu ukazuje, že jeho zavedení v českém právu souviselo s habsburskou dynastií, která měla se španělskou kulturou silnou vazbu. Prvorozenství a majorát zavedl i pro habsburskou dynastii ve svém testamentu z 10. května 1621 a kodícilu k němu ode dne 8. srpna 1635 císař Ferdinand II.³⁵ Principiální shrnutí implementace uvádí Bednaříková: „*Rodinné svěření ve formě rodinného fideikomisu v podobě španělského majorátu s prvky římského fideikomisu a fideikomisiární substitute se pak šlechtě v 17. století jeví jako ono dlouho hledané řešení jejího trvalého problému a zájmu. K tomu ještě, na rozdíl od*

---

³³ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 205

³⁴ Práva městská království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou summou od M. Pavla Krystyana z Koldína, upr. Josef JIREČEK, Praha, 1876, s. 169 (FIV): „*I Fideicommissum haereditarium slove to, cožby od kšaftujícího ustanovenému od něho dědici aneb tomu, komuž by kšaftem po smrti náležeti měl, z zvláštní důvěrnosti poručeno a jako svěřeno bylo, aby někomu třetímu na čas jistý takového statku postaupil, jemu ho dochoval a jej potomně statku aneb spravedlnosti té držitelem a pánem udělal. [...] II. A protož takový fideicommissarius, tj., věrný správce nad statkem a z důvěrnosti nařízený poručník, při takovém svěření, pokudž jemu v tom se kšaftující důvěřil, při zachování a při postaupení takového statku, aneb jaké jiné spravedlnosti, kterážto fideicommissum singulare slovem tak se chovaj, pokudžby jemu v tom od kšaftujícího poručení a důvěření se stalo.*“

³⁵ Na implementaci institutu v habsburské dynastii poukázal již URFUS, c.d., s. 206 s odkazem na KALOUSEK, J., České státní právo, Praha, 1892, s. 235, který odkazuje k Fuenfte Abhandlung aus dem oesterreichischen Staatsrechte, von der Erbfolgs-Ordnung wie auch Vormundschaft der Durchlauchtigsten Erzherzoge. Wie Urkunden herausgegeben von Franz Ferdinanden SCHROETTER, der Rechten Doctor, und der k.k. Academie zu Roveredo Mitglieder, Wien 1766, s. 223: „*Zu diesem Ende dann hat Ferdinand in diesem seinem letzten Willen (a) aus Kayser, Koenig- und Landsfuerstlicher Hochheit und Vollmacht ernstlich statuiret und befohlen fuer Unß, all Unsere Erben und Nachkommen, daß von nun hin fueran zu ewigen Zeiten alle Unsere Erb-Koenigreich, Erzherzogsthuemer, Fuerstenthuemer, Lande und Leuthe samt aller Ein- und Zugehoerung keines Weges noch auf einige Weiß, es seye durch verrer Testament, Vermaecht-Heyrats- oder einige andere benante noch unbenante Contract zertheylet oder zertrennet, sondern allezeit insgesamt auf den aetesten Descendenten nach Archt und Anweisung des Juris Primogeniturae und Majoratus fallen und verstatmet werden solle. ... derohalben wir dann Unseren jetzt instituirten auch alle andere kuenftftige Erben und Successores zu ewiger unverbruechiger Haltung und Handhabung dieser Primogenitur und Majorasco ganz treuherzig, vaeterlich und und ernstlich vermahnnet, vermoeget und verbunden haben wollen etc.*“

situace v dřívější stoletích, se nyní rodinnému fideikomisu dostalo i jednoznačné podpory nastupujících absolutistických panovníků.“³⁶

Teoretické právní východisko pro vytváření vlastních fideikomisů 17. století se nacházelo v díle Philippa Knipschildta *Tractatus De Fideicommissis Familiarum Nobilium* poprvé publikovaném v roce 1654. Rodinný fideikomis španělského typu *fideikommissis familiae perpetuum* byl definován dvěma hlavními znaky: určením pro šlechtické rodiny a souhlasem panovníka. Dalším důležitým znakem byla perpetuita zřízení, časově omezená výhradně konkrétními podmínkami zřizovacího aktu. V českých zemích byl rodinný fideikomis zřizován po souhlasu českého krále následným zápisem zřizovacího dokumentu (nejčastěji testamentu zakladatele) do desk zemských. Tímto zápisem byl zároveň ustanoven způsob nástupnictví a řešení nástupnictví v případě vymření.³⁷

Institut rodinného fideikomisu v právním řádu českých zemí se zpočátku omezoval na nejvyšší dvorskou šlechtu. Fideikomis byl zřizován individuálním aktem, nejčastěji testamentem nebo kodicilem (dovětkem k testamentu), či zakládací listinou. Pro zřízení fideikomisu od počátku existovala podmínka panovníkova souhlasu s jeho ustanovením, ale i s jakoukoliv další dispozicí s ním (zcizení, zadlužení výměna části), která z fideikomisu vytvářela zvláštní výsadu. Povahu výsady i přes další právní úpravy zcela fideikomis neztratil až do svého zrušení, přestože byl postupně ukotvován do zemského práva (formalizace zápisem do desk zemských, vliv právní vědy na precizaci rodinného fideikomisu v souvislosti s recepcí římské fideikomisární substituce). Obcházení panovníckého souhlasu ve druhé polovině 17. století bylo upraveno v Obnoveném zřízení zemském a Deklaratoriích o královském konsensu způsobem, že rodinné fideikomisy založené bez panovníkova souhlasu byly považovány za prosté fideikomisární substituce s omezením platnosti pouze do prvního stupně. V Deklaratoriích bylo také upraveno popření zásady o povinném dědickém podílu při zřizování fideikomisu.³⁸ Soudem věcně příslušným pro rozhodování věcí fideikomisu se tak stal od počátku zemský soud jako soud svěřenský. V působnosti zemských soudů přes jejich četné transformace zůstala tato

---

³⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 45.

³⁷ Tamtéž, s. 37–38.

³⁸ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 207–210.

problematika až do zrušení fideikomisů v roce 1924.³⁹ Z fideikomisů vzniklých v první polovině 18. století je možné připomenout fideikomis založený v testamentu Jana Petra Straky z Nedabylic († 1720), který ustanovil, že v případě vymření rodu po meči, má celé jmění přejít do nadace věnované účelům chudého národa českého. Když pak rod Straků v roce 1771 po meči vyhasl, ustanovení podle kterého „*taková fideicomise ad academiam pro cvičení mládeže chudé, stavu vyššího, národa českého na všelijaká cvičení a exercitia*“ nabylo platnosti a dalo základ vzniku tzv. Strakovy akademie.⁴⁰

Pro další formování rodinného fideikomisu byl podstatný přínos jurisprudence 18. století. Stěžejní bylo formulování zásad, které definovaly obsah rodinného fideikomisu. V první řadě se jednalo o kvalifikaci právního poměru uživatele fideikomisu k předmětům tvořícím fideikomisní podstatu. V této souvislosti byla odmítnuta zásada děleného vlastnictví a upřednostněno vlastnické právo obmyšleného. Stěžejní zásady pobělohorského rodinného fideikomisu byly dvě: a) nepřetržitá individuální posloupnost podle prvorozenství, b) vyloučení možnosti zmenšení majetku. Tato zásada však byla velmi brzo ze strany panovníka částečně prolomena v otázce zadlužení majetku v rodinném fideikomisu. V roce 1702 v Deklaratorii totiž umožnil panovník zadlužení fideikomisu pro vlastní potřebu bez předchozího souhlasu z důvodu využití tohoto majetku jako úvěrového rezervoáru pro financování státní politiky. Tímto generálním souhlasem se stal obsoletním argument šlechty, že nemůže císaři půjčovat finance vzešlé ze zastavování fideikomisního majetku. Přijatá změna byla odrazem společenské proměny institutu rodinného fideikomisu, který se z prosté výsady stal důležitým nástrojem šlechty k ochraně majetku i proti panovníkovi. Rozšíření fideikomisu v aristokratické společnosti přineslo i řadu negativních dopadů, na které musela reagovat další právní úprava. Ochrana fideikomisního jádra majetku a důsledná primogenitura znamenala, že druhorození synové a dcery musely hledat jiný způsob zajištění existence (sňatky, armádní kariéra, duchovní dráha), což přispívalo k vymírání některých rodů. Již v roce 1706 proto byla přijata norma obsažená v Pragmatice, která zamezila fideikomisnímu zatížení povinného dědického podílu. Ustanovení přispělo k rozvoji intestátní dědické posloupnosti,

---

³⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěrenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 73; podrobněji k vývoji struktury zemských soudů ve vztahu k fideikomisu STUPKOVÁ, M., a kol., Fideikomisní spisy, 1564–1953. Inventář, Praha : SÚA, 1978, s. 5–6.

⁴⁰ Národní listy, 11. listopadu 1884, s. 1.

tím že pro fiducianta zřídilo povinnost zajistit před zřízením fideikomisu povinným dílem širší okruh dědiců. Dalším bodem kritiky fideikomisů v 18. století, který byl zmiňován jurisprudencí (1726), ale se kterým plně souhlasil absolutistický stát, byla skutečnost, že kromě otázky zadlužení pro potřeby panovníka byl rodinný fideikomis vyňat ze sféry širších obchodních vztahů. Ve svém důsledku tak v některých regionech bránil fungování trhu s nemovitostmi. Určitou alternativou k rodinnému fideikomisu nemovitostnímu prosazovanou státem bylo zřizování pekuniárních (peněžních fideikomisů).⁴¹ Jejich znakem bylo, že majetková podstata byla tvořena určitým kapitálem zajištěným hypotékou, který umožňoval pružnější využití peněz a transakci s nimi, čímž se lišil od rodinného fideikomisu tvořeného nemovitostmi. K nejstarším peněžním fideikomisům patří fideikomis hrabat Krakovských z Kolovrat z roku 1688.⁴² Jejich podpora ze strany státu vzrostla zejména za panování Marie Terezie; kmenové jmění těchto fideikomisů zajištěné u státní pokladny umožňovalo jejich případný převod na státní obligace nebo dluhopisy. Pokus kapitalizovat část fideikomisů pro kamerální účely však skončil neúspěchem.⁴³

Úpravě rodinného fideikomisu byl věnován prostor i v návrzích tereziánského občanského zákoníku (Codex Theresianus, Hortenova osnova). Základním rysem návrhu úpravy byla preference peněžního fideikomisu, jehož zřízení bylo dokonce v Hortenově osnově osvobozeno od panovnického souhlasu, která v případě rodinného fideikomisu vyžadovala souhlas pro zřízení institutu, ale pro další dispozici s ním měla zavést pravomoc řádných soudů. Návrh tereziánské kodifikace také výrazněji stíral rozdíl mezi rodinným fideikomisem a fideikomisární substitucí. Přestože se tereziánské zákonodárství vůči rodinným fideikomisům stavělo kriticky, neuvažovalo o jejich zrušení. Spíše se snažilo o jejich silnější připoutání ke státu a o jejich transformaci na zdroj příjmů komory.⁴⁴

Otevřený návrh na zrušení fideikomisu je spojen až s érou panování Josefa II., kdy v rámci činnosti tzv. kompilační komise v souvislosti s přípravou kodifikace byla v roce 1785 otázka zrušení položena. Výhodiskem dosažení cíle byla teze,

---

⁴¹ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 210–216.

⁴² BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěrenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku, 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 51–52.

⁴³ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 218–219.

⁴⁴ Tamtéž, s. 219–220.

že rodinný fideikomis je právně privilegiem, a tudíž lze jeho zániku docílit dalším neprodlužováním těchto výsad. Odpor proti tomuto pokusu se zvedl ze strany Nejvyššího soudního úřadu (Oberste Justitzstelle), který plán na zrušení interpretoval jako nepatřičný zásah do nabytých práv. Panovník proti fideikomisům striktně nevystoupil a v rámci reformy obsažené v patentu z 9. května 1785 podpořil pouze kapitalizaci fideikomisů a přeměnu reálných fideikomisů v peněžní. V roce 1787 byl předložen kompilační komisí další návrh na zrušení fideikomisů, který se vypořádával s námitkou o zásahu do nabytých práv držitelů fideikomisu způsobem, že naopak existenci rodinného fideikomisu vykládal jako nepřirozené pouto omezující přirozenou svobodu a reálné vlastnictví. Komise předpokládala dvě cesty k dosažení cíle: okamžité zrušení fideikomisů, nebo jejich pozvolnou modifikaci formou přechodných opatření umožňujících značnou míru dispoziční volnosti pro držitele fideikomisu. Návrh na přímé zrušení však opět narazil u Nejvyššího soudního úřadu a česko-rakouské dvorské kanceláře. Patentem ze 3. dubna 1787 byla uvedena v život alespoň ta část navrhovaných přechodných opatření, která umožnila fideikomisním držitelům právo zatížit fideikomis do výše jedné třetiny hodnoty v případě reálného fideikomisu, nebo vypovědět třetinu kapitálu v případě pekuniárního fideikomisu, nově bez jakéhokoliv souhlasu. Touto změnou byl završen vývoj, který panovnický souhlas z obecné náležitosti omezil na speciální náležitost nutnou pouze k založení fideikomisu, ostatní dispozice s nimi byly věcí soudů.⁴⁵ K jejich zrušení však nedošlo.

Fideikomis ve Všeobecném občanském zákoníku ABGB

Další fáze přípravy občanského zákoníku (tzv. Martiniho osnova) přinesla podstatnou novinku. V uplynulých úvahách odmítnutý princip děleného vlastnictví byl aplikován na fideikomisy. Dosavadní představa o držiteli fideikomisu jakožto jeho vlastníkově byla nahrazena teorií o vlastnictví děleném mezi držitele fideikomisu jakožto užitkového vlastníka, kterému náležely právo nakládáním a právo na užívání a požitky z fideikomisu (ius disponendi, ius utendi, ius frudendi), a čekatele (čekance) fideikomisu oprávněné disponovat jeho podstatou a činit opatření k jejímu zachování. Rakouský všeobecný občanský

---

⁴⁵ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 220–225.

zákoník (1811) (dále používána zaběhnutá německá zkratka ABGB) pozici rodinného fideikomisu nadále upevnil. Svými ustanoveními precizoval rozdíl mezi fideikomisem a majorátem, který definoval jako jeden z druhů fideikomisní poslušnosti. Spíše terminologickou změnou bylo „přeznačení“ panovnického souhlasu na „přivolení zákonodárné moci“. Zahrnutí fideikomisu do občanského zákoníku bylo zároveň jeho zahrnutím do oblasti soukromého práva, čímž byla alespoň formálně oslabena jeho aristokratická výlučnost.⁴⁶ Podstatným bylo oprávnění čekatele dohlížet na zachování fideikomisní podstaty v neztenčeném rozsahu.⁴⁷

Určitým vzorem pro úpravu fideikomisu v ABGB, která se projevuje zejména v úpravě fideikomisární substituce byl Justiniánův Corpus iuris civilis.⁴⁸ Systematika právní úpravy fideikomisu a fideikomisární substituce v ABGB obsažená v hlavě desáté je následující:

„O poddědicích a o důvěrných svěřeních (fideikomisech)

I. Zřízení poddědice čili substituce (§§ 604–612); Substituce obecná (§§ 604–607); Substituce fideikomisární (§§ 608 a 610); Substituce pupilární jakož i quasipupilární není (§§ 609); Obmezení substituce §§ 601, 612 a 614; Práva fiduciářovy § 612; Spůsobové, jakými substituce pomíjí §§ 615–617

*II. Fideikomis §§ 618–646; Rozličné jeho spůsoby a rozdílná v nich poslušnost §§ 619–626; Pod kterými výminkami může se založiti (§ 627) a založení odvolati (§ 628); Hlavní zásada v právech čekalců a držitele fideikomisu (§ 629); Práva čekalců (§ 630); Práva držitele fideikomisu, a sice: 1. neobmezená (§ 631), 2. obmezená: a) ke vzdání se a k zastavení fideikomisu (§ 632), b) ke změnám fideikomisní podstaty (§§ 633a 634), c) k zadlužení (§§ 635–642), d) k požitkům posledního roku (§ 643); Zrušení fideikomisu (§ 644); Kdy fideikomis pomíjí (§ 645)“.*⁴⁹

---

⁴⁶ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 226–228.

⁴⁷ GEORGIEV, J. České fideikomisy v posledních letech své existence. (Poznámky k aspektům archivním a právním). In: Paginae historiae. Sborník Státního ústředního archivu v Praze, sv. 9, 2001, s. 77.

⁴⁸ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku, 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 57.

⁴⁹ GRÜNWALD, V., Právo dědické podle obecného zákoníku občanského: s výkladem jakož i přípravným historickým úvodem, Praha, 1853, s. 64.

Podle § 618 je „*fideikomis (fideikomis rodinný) jest nařízení, mocí kteréhož prohlašuje se majetnost nějaká za nezcizitelný statek rodiny po všechny budoucí posloupníky z rodu, aneb alespoň po několik jich.*“⁵⁰ Dobový výklad k zákoníku představuje základní rozdíl mezi fideikomisem a fideikomisární substitucí: „*Rodinný fideikomis (svěření, rodinné svěření) se liší od fideikomisární substituce (svěrenského náhradnictví) tím, že movitý nebo nemovitý majetek (jmění) činí v rámci dědické posloupnosti nezcizitelným nejen pouze v jedné nebo dvou určených liniích, nýbrž ve všech nebo více rodinných potomků některého rodu.*“⁵¹

Ve znění novely z 16. 3. 1916 pak „*svěření (rodinné svěření) jest nařízení, kterým se prohlašuje jmění pro všechny budoucí nebo alespoň pro více rodinných potomků za nezcizitelný statek rodiny.*“⁵²

Podle ABGB přestává být rodinný fideikomis (nebo také ekvivalentně fideikomis, rodinné svěření či pouze svěření) institutem vzešlým z panovnického privilegia určeným privilegovaným vrstvám, ale stává se běžnou součástí civilního práva.⁵³ Již teď je vhodné zmínit, že právě v tomto zdánlivě zanedbatelném tvrzení tkví jádro všech pozdějších sporů, ve kterých se střetává vůle původního zřizovatele obsažené v podmínkách institutu s platnou právní úpravou, často protichůdnou. Důležitou pro výklad zákona a tím i pro proměny fideikomisu se tak již v této době stává rozhodovací praxe Nejvyššího soudního dvora. Pro další vývoj již existujících fideikomisů, která se projevila i v pozdějším sporu o schlikovský fideikomis, je zvýraznění práva čekatelů v rámci recepce teorie děleného vlastnictví. Pevně je také definována otázka zániků a zrušení fideikomisů v § 644: „*Svěření může být zrušeno, dá-li se předpokládati, že není potomstva povoláného ke svěření. Ke zrušení svěrenského svazku se však*

---

⁵⁰ GRÜNWALD, V., Právo dědické podle obecného zákoníka občanského: s výkladem jakož i přípravným historickým úvodem, Praha, 1853, s. 78.

⁵¹ Tamtéž, s. 78:

„*Zákonodárce podává v fideikomisech prostředku přiměřeného tomu, kdo vůli má rodinu některou zachovati v dostatečné majetnosti k velkému podnikání v každém oboru v dostatečné majetnosti k velkému podnikání v každém oboru zušlechtěné činnosti, neboť povoluje, aby se netoliko nemovité, ale i movité statky ustanovily za nezcizitelné, a to nejen pro jedno anebo dvě kolena, jako při substituci fideikomisární, nýbrž pro všechny aneb pro více posloupníků některého rodu. – Z movitých věcí dávají se kromě obrazů, okras atd. obyčejně peníze za základ fideikomisní, a protož mluví se obyčejně vedle reálních fideikomisů o fideikomisech pekuniárních.*“

⁵² § 618, ABGB ve znění císařského nařízení ze dne 19. 3. 1916 č. 69/1916 Ř.z., jímž se vydává třetí částečná novela k obecnému zákoníku občanskému.

⁵³ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěrenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 60.

vyžaduje kromě svolení užitkového vlastníka a všech čekatelů, kteří se obešlou vyhláškou, také výslech opatrovníka potomstva a soudní povolení.“ A v § 644: „Svěřenství zaniká, zničí-li se nebo jestli všechny větve povoláné v zakládací listině vymřely bez naděje na potomstvo. V tomto případě se spojí vrchní vlastnictví s užitkovým vlastnictvím a držitel může libovolně se svěřenstvím naložiti.“ Ustanovení obou paragrafů jsou podstatná pro průběh sporu. Na tomto místě lze říct, že je nesporné, že v době trvání monarchie byla tato ustanovení v kombinaci s ustanoveními zřizovacího dokumentu uplatňována bez větších výjimek. Nelze však říci, že stejný přístup k závaznosti zákona i zřizovacího aktu byl obhajitelný po vzniku republiky.

Rodinný fideikomis po roce 1848

Změna společenských a hospodářských poměrů po roce 1848 výrazně obnovila diskusi nad budoucností reálných rodinných fideikomisů, k jejich zrušení – jak navrhovala kroměřížská ústava nedošlo, a nedošlo ani k jejich výraznější proměně. Nástup nových poměrů je tak spojen zejména s vydáním zákona č. 61 ř.z., o zřizování a zadlužování fideikomisů z 13. června 1868. Zásadní změna se týkala panovnického souhlasu, který byl v souladu s ústavním směřováním monarchie nahrazen souhlasem ve formě říšského zákona. Tento krok na jednu stranu fideikomisy omezil, na druhou stranu však tato adaptace zajistila přežití tohoto institutu o několik dekad.⁵⁴

Rodinný fideikomis v poslední fázi vývoje byl institutem, jehož zřízení bylo možné smlouvou inter vivos, jednostranným právním aktem inter vivos (nejčastější), dědickou smlouvou mortis causa nebo v poslední vůli mortis causa. Přičemž celý proces zřízení fideikomisu započal žádostí na vídeňském ministerstvu vnitra a byl uzavřen na půdě říšské rady, v případě schválení zákona byl uzavřen podpisem panovníka. Postup se řídil ustanoveními §220nn. patentu o řízení nesporném č. 208 ř. z. z 9. srpna 1854.⁵⁵

---

⁵⁴ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 230–231.

⁵⁵ GEORGIEV, J. České fideikomisy v posledních letech své existence. (Poznámky k aspektům archivním a právním). In: Paginae historiae. Sborník Státního ústředního archivu v Praze, sv. 9, 2001, s. 73–74.

Ve druhé polovině 19. století byly rodinné fideikomisy, spíše než z pohledu práva, hodnoceny jako fenomén národního hospodářství, ve kterém privilegium petrifikovalo po roce 1848 rozvolněné vztahy v držbě bývalého patrimoniálního majetku. Po zániku roboty a panství představoval rodinný fideikomis zaručující držbu zapsaných velkostatků jistotu, která měla i politický potenciál. Například i přes zavedení přímého volebního práva do poslanecké sněmovny Říšské rady byla držitelům fideikomisů zaručena pasivní legitimace kvůli zapisování fideikomisních velkostatků do desk zemských.⁵⁶ Zřizování nových fideikomisů (kn. Jiří z Lobkowicz, 1883) se tak nesetkávalo mezi liberálními národohospodáři s pochopením a bylo předmětem složitých parlamentních debat, protože „*kdo spatřuje ideal kvetoucího státu v oligarchii, musí být ovšem co nejrozhodnějším zastáncem fideikomisů, neboť jedině prostředkem této instituce možno řadu rodin po celá pokolení držeti v přepychu a nadbytku hmotném a poněvadž „peníze jsou moc“ vede hmotná síla dotčených rodin přirozeně k zabezpečení a utužení předáctví politického.*“⁵⁷ A zdlouhavá procedura vzniku říšského zákona potřebná pro vydání individuálního aktu ve věci konkrétního fideikomisu byla pro představitele aristokracie potvrzením výlučnosti fideikomisního majetku.⁵⁸ Za zmínku stojí, že teprve v 80. letech 19. století byl vypracován Ústřední statistickou kanceláří přehled o rozsahu fideikomisů v Předlitavsku. V roce 1883 bylo zde 292 fideikomisů, které zahrnovaly 880 statků nebo velkostatků o celkové výměře 1 140 193 ha, přičemž 774 428 ha připadalo na České království (Čechy 579 219 ha, Morava 177 539 ha, Slezsko 17 670 ha). Úhrnem bylo v Českém království 81 fideikomisních panství s 299 velkostatky.⁵⁹ I přes několik dalších pokusů o odstranění institutu fideikomisu z předlitavského právního řádu (1901, 1907, 1910) se jejich existence na krátkou dobu přenesla do právního řádu Československé republiky.⁶⁰

---

⁵⁶ Srov. § 7, zákona č. 40/1873 Ř.z. z 2. dubna 1873, kterým se novelizuje prosincová ústava (č. 141/1867 Ř.z.).

⁵⁷ Fideikomisní statky v Rakousku, zejména v Čechách a na Moravě. In: Národní listy, Příloha k č. 240 ze dne 8. října 1883, s. 5.

⁵⁸ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 231.

⁵⁹ Fideikomisní statky v Rakousku, zejména v Čechách a na Moravě. In: Národní listy, Příloha k č. 240 ze dne 8. října 1883, s. 5.

⁶⁰ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 233–234.

Zrušení rodinného fideikomisu v roce 1924

K zúčtování s relikty feudálního práva bylo možné přikročit až po 28. říjnu 1918. Jako první se ocitl v hledáčku obrovský nemovitý majetek šlechty, který začal být redukován bezprostředně po převratu zákonem č. 32/1918 Sb. z. a n. zahájenou pozemkovou reformou. Než však došlo na samotné rodinné fideikomisy byla s účinností zákona č. 61/1918 Sb. z. a n. k 11. prosinci 1918 ukončena existence českomoravské šlechty jako takové. Tento krok primárně namířený proti výlučnosti elity měl také druhý pól. Nejednalo se totiž o pouze o zrovnoprávnění řadových občanů s bývalou šlechtou, ale i o zrovnoprávnění bývalé šlechty s řadovými občany. V důsledku aplikace zákona přišla šlechta účinností zákona o výsady, ale také o povinnosti a omezení, která byla v rozporu s demokratickým zřízením republiky. Mezi takové patřila například i sankce vyloučení z nástupnictví ve fideikomisu v důsledku nerovnorodého sňatku. Nicméně, jak bude ukázáno níže na případu Schliků zaběhnutá rozhodovací praxe soudů veškeré změny nereflektovala okamžitě.

Ke zrušení fideikomisů byly provedeny celkem dva návrhy. Sociálnědemokratický návrh na zrušení fideikomisů byl podán v Národním shromáždění již v únoru 1919, ale nedošel naplnění. Potřeba fideikomisy zrušit se však ukazovala v atmosféře republikového zřízení jako žádoucí. Motivací kromě argumentů o pozůstatku šlechtických výhod a o bariéře omezující hospodářský rozvoj zde nezanedbatelnou byla skutečnost, že rodinné fideikomisy bránily provedení pozemkové reformy na značné výměře pozemkového fondu Československa.⁶¹ Pro realizované zrušení byly podány dvě osnovy zrušovacího zákona (1921, 1923), z nichž druhá byla schválena jako zákon z 3. července 1924, č. 179 Sb. z. a n. Z pohledu marxistické historiografie se jednalo o zákon méně pokrokový, který vycházel „*ve značné míře vstříc zájmům a přáním šlechtických velkostatkářských rodů. Presentní držitel se měl dohodnout s čekateli fideikomisu o jeho zrušení, a nedošlo-li k dohodě, připouštěla se v omezeném rozsahu platnost dědické posloupnosti podle zásad fideikomisní substituce*“.⁶²

Příčina takového odsudku může být viděna právě i v § 2, odst. 2, který explicitně vyzval k nepřihlížení k omezením obsaženým ve zřizovacích listinách, která by se

⁶¹ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěrenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 60.

⁶² URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 235.

příčila právnímu řádu nastalému po 28. říjnu 1918 (zrušením šlechtictví pro nerovnorodý sňatek, nedostatek šlechtictví nebo nedostatek určitého počtu šlechtických předků apod.) Bednaříková naprosto pregnantně vystihla, že se „*tímto ustanovením zákona výslovně zdůrazňuje přednost nového právního řádu v případech, které dříve platné normy řešily odchylně. Nový zákon nechtěl připustit, aby se v jeho době uplatňovaly skutečnosti, které měly svůj základ v dokumentech sepsaných za starého pořádku a „po převratu“ byly zrušeny, což je právě případ šlechtictví. Na druhou stranu tento odstavec svým zněním otevřel možnost různých výkladů ohledně doby, na kterou se má vztahovat, a zavedl tím příčinu k právním sporům o zařazení mezi čekatele. Někteří příslušníci dřívější šlechty byli totiž původním zněním zakladatelských dokumentů z nástupnictví vyřazeni a paradoxně až nové demokratické zřízení jim tuto cestu pomohlo otevřít. Tyto právní spory ve svém důsledku pak často oddalovaly dosažení záměru zákona, tedy zrušení svěřenství.*“⁶³ Jak bude níže předloženo do tohoto kontextu spadá vrcholná fáze schlikovského sporu o fideikomis Kopidlno – Staré Hrady.

Za určitého pokračovatele rodinného fideikomisu považoval již Valentin Urfus zřízení institutu rolnického nedílu, který byl vytvořen jako součást pozemkové reformy.⁶⁴

K nejasnostem vyplývajícím ze zákona z roku 1924 a zejména s kolizemi jeho ustanovení s ustanoveními zákonů o pozemkové reformě se vyjadřovala i judikatura Nejvyššího správního a Nejvyššího soudu.⁶⁵ Jak bylo zmíněno, zrušovací zákon nabytím účinnosti rušil platnost ustanovení zřizovacích listin, rodinných usnesení, popř. jiných opatření, pokud se jich zákon nedovolává. Zákon nově vymezil pojem čekatele tak, „*že jde o již žijící osoby povolané dle zřizovací listiny k nástupnictví, přičemž se však neberou v úvahu omezení zřizovacích listin odporujících republikánskému právnímu řádu v důsledku zrušení šlechtictví. Šlo o omezení daná morganatickým sňatkem, nedostatkem urozenosti apod. V souladu s rozhodnutím NS 6263 se za oprávněného čekatele považovala i osoba, kterou*

---

⁶³ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 78.

⁶⁴ URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha : Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 235. Zákon z 30. ledna 1920, č. 81 Sb. z. a n. Zejména §§ 37 a 40 věnující se podmínkám zřízení rolnického nedílu (souhlas pozemkového úřadu) a podmínky dědické (dědická legitimace, vyloučení z dědictví nedílu).

⁶⁵ GEORGIEV, J. České fideikomisy v posledních letech své existence. (Poznámky k aspektům archivním a právním). In: Paginae historiae. Sborník Státního ústředního archivu v Praze, sv. 9, 2001, s. 79, pozn. 19.

*soud ještě v době trvání Rakousko-uherské říše prohlásil z důvodu nerovnorodého sňatku za nezpůsobilou k nástupnictví. Naopak osoba vyloučená z takového důvodu (např. nerovnorodého sňatku) už dříve ze samotné držby, se svého nároku domáhat nemohla (§9, odst. 1).*⁶⁶ Jak uvidíme níže Jiří Georgiev zde jmenuje stěžejní judikát, který se přímo týkal rodu Schliků. Judikát, který rodu Schliků v roce 1926 dodal naději, že se do práv ztraceného fideikomisu vrátí, neboť Jindřich Schlik a jeho syn do držby nikdy nevstoupili a byli rozhodnutími z roku 1912 vyloučení ze sukcese; Jindřich jmenovitě a tehdy nenarozený František v rámci usnesení namířenému proti všem nenarozeným Schlikům.

Schlikové – strategie zajištění majetkové držby

Zakladatelem schlikovského rodinného fideikomisu byl František Arnošt Schlik († 1675), hrabě z Pasounu a Holíče, který byl synem Jindřicha Schlika, historii velmi proslaveného účastníka bitvy na Bílé hoře dne 8. listopadu 1620. Nejstarší známé kořeny rodu však sahají do konce 14. století, kdy se v Chebu v rodině měšťana narodil Kašpar Schlik († 1449). Jemu se podařilo na svou dobu pozoruhodným kariéřním postupem dosáhnout pozice kancléře Svaté říše římské. Hodnost, která byla do té doby vyhrazena osobám duchovního stavu, zastával tento laik na dvorech Zikmunda Lucemburského, Albrechta Habsburského a Fridricha Habsburského. Během let se mu kromě povýšení do šlechtického stavu podařilo nashromáždit poměrně velký pozemkový majetek, v naprosté většině však ve formě zápisů zástav zeměpanského majetku na území Říše, Čech, Míšeňského markrabství, Dolních Rakous, Uher (Weisskirchen – Holíč) a neposlední řadě italského panství Bassano, od kterého Schlikové – ač skutečné držby nikdy nedosáhli – začali odvozovat titul hrabě z Bassana (Pasounu). Kašpar Schlik neodešel z tohoto světa v přílišné slávě, protože jeho kariéra byla ukončena upadnutím do nemilosti krále Fridricha III. Habsburského. Římský král tehdy dopřál sluchu politické opozici kolem svého komořího Jana Ungnada ze Suneku, z jehož rodu pocházela manželka zakladatele fideikomisu Kopidlno – Staré Hradky, a dlouholetého kancléře neslavně propustil. Je otázka nakolik učiněné příkoří přispělo k osudnému záchvatu mrtvice, kterému kancléř v roce 1449

---

⁶⁶ GEORGIEV, J. České fideikomisy v posledních letech své existence. (Poznámky k aspektům archivním a právním). In: *Paginae historiae*. Sborník Státního ústředního archivu v Praze, sv. 9, 2001, s. 80.

podlehl. Předčasná smrt postavila do nelehké situace jeho bratra Matese Schlika († 1487),⁶⁷ který byl konfrontován s tím, že většina zisků byla v dispozici jeho bratra a on byl často jen správcem majetku. Po urputných diplomatických a politických bojích se mu ze všech rozlehlých držav podařilo uhájit několik statků na Chebsku, které jakožto prestižnější přenechal synům svého bratra, pro sebe a své potomky uhájil nejistou enklávu Loketska. V tomto kraji, který se v důsledku svébytných dějin nacházel ve volnějším svazku k Českému království, Mates Schlik a jeho potomci vybudovali svébytné panství, byť stále formou zástavní držby. Slabá centrální vláda jagellonské doby měla za důsledek, že Schlikové prováděli na Loketsku relativně samostatnou politiku. Brzy začali být vnímáni jako rebelové a této nálepky se až do konce raného novověku zcela nezbavili. Tuto pověst jen posílil jejich průlom do horního a mincovního regálu v souvislosti s ražbou jáchymovských tolarů, doprovázený obchodováním se stříbrnými a cínovými rudami. Nástup Habsburků však takovým extravagancím učinil velmi rychle přítrž. Postupné omezování svobodné činnosti přivedlo odbojné Schliky, kteří v té době již praktikovali luterství, do tábora stavovské opozice proti Ferdinandovi I. Vítězství panovníka mělo na Schliky drtivý dopad v podobě ztráty zástavy Loketského kraje a hradu Loket v roce 1547; jiné důležité statky v regionu (Ostrov, Sokolov) se rozličným větvím Schliků podařilo zatím udržet. Paradoxně tento střet přiměl některé členy tehdy již početně rozvětveného rodu, aby se více soustředili na kariéry uvnitř struktur Českého království. Z nich získal největšího věhlasu, a to nikoliv jen kvůli popravě na Staroměstském náměstí dne 21. června 1621, hrabě Jáchym Ondřej Schlik. Zatímco tento své angažmá v proti císařské opozici zaplatil životem, jeho vzdálený příbuzný Jindřich Schlik († 1650) se po účasti v neúspěšné bitvě a po konverzi ke katolicismu rozhodl nabídnout své služby císařské armádě pod vedením Albrechta z Valdštejna († 1630). Ve vojenské kariéře dosáhl hodnosti prezidenta válečné rady a tajného rady. Po Valdštejnově smrti se Schlikovi podařilo získat část valdštejnských východočeských panství, jmenovitě Kopidlno, Staré Hrady a Veliš. Poté, co se Schlikové v dalších generacích zbavili zbývajících západočeských panství, která nebyla konfiskována, usídlili se na staletí na Jičínsku.

---

⁶⁷ K nejstarší historii rodiny i s odkazy na aktuální literaturu NOVOTNÝ, M., Mates Schlik, pán z Holíče a Lokte. In: Schlikové známí i neznámí a jejich vliv na dějiny světového peněžnictví. Sborník přednášek. Ostrov, 2019, s. 98–125.

Jediným synem Jindřicha Schlika byl zakladatel fideikomisu František Arnošt Schlik, který původně koketoval s duchovní dráhou, ale povinnost vůči pokračování rodu v něm převládla. Ke společné pouti k zajištění potomstva se František Arnošt spojil sňatkem s Marií Markétou Ungandovou z Weissenwolffu.⁶⁸

Rodinný fideikomis Kopidlno – Staré Hrady 1672

Vznik schlikovského fideikomisu nad částí východočeských panství je spojen s osobností Františka Arnošta Schlika († 1675). Zřizovacím aktem fideikomisu Veliš – Kopidlno – Staré Hrady byl testament Františka Arnošta z 27. října 1672, sepsaný v Karlových Varech.⁶⁹ V dispozici testamentu František Arnošt deklaroval, že již od 28. března 1661 má souhlas Leopolda I., který mu umožňuje zřídit majorát, primogenituru a fidei commissum familiae perpetuum ke stabilizaci jeho rodiny a založit dědickou posloupnost (gradus successionis) a v těchto opatřeních nakládat se současným a budoucím jměním a statky (Haab und Gutt). Velmi jasně také stanovil věčnou platnost podmínek testamentu, v zásadě jejich neměnnost (s výjimkou vlastního zásahu prostřednictvím kodicilu) a všeobecnou závaznost, a to jak u soudu, tak mimo něj. Rozsah fideikomisu jasně vymezil na tři panství Staré Hrady, Veliš a Kopidlno, dva domy na Pohořelci v Praze, doplněný na obecný neurčitý výčet movitého majetku (zlato, stříbro, domácí a rodinné klenoty, drahé kameny, cenné nádoby, tapisérie, knihovny, matematické přístroje, astronomické pomůcky atd).⁷⁰

Dědická posloupnost byla stanovena v mužské linii na základě principu primogenitury, která však byla omezena řadou podmínek. Mezi vylučující podmínky patřila příslušnost k duchovnímu stavu a výskyt duševní nemoci, ale i vyloučení pro nekatolické náboženství a pro případ uzavření nerovnorodého sňatku. Nicméně pro vývoj budoucího sporu je podstatné, že čl. 2 testamentu, který upravoval nástupnictví jiných rodů, hovořil pouze o jediné podmínce

---

⁶⁸ K životu Františka Arnošta a Marie Markéty srov. RYCHNOVÁ, L., František Josef Schlik a česká barokní krajina. Život šlechty na východočeském venkově, Scriptorium : Praha, 2020. s. 39–51.

⁶⁹ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 349, Opis testamentu z 27. října 1672.

⁷⁰ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves, Testament Františka Šlika, datovaný dne 24. listopadu 1922 (konečné znění testamentu, opisy jeho německé i české verze), inv. č. 419, kart. 26.

aktivace nástupnictví, a to byl případ vymření Schliků.⁷¹ Vlastní nástupnictví pak bylo upraveno následujícím způsobem:⁷²

- a) synové Karla hr. ze Salmu, bratra matky Františka Arnošta Schlika,
- b) Maxmilián, hr. Truchsess, nejstarší syn sestry F. A. Schlika, a jeho manželští synové,
- c) hr. Salmové na Tovačově,
- d) knížata a rýnská hrabata Salmové,
- e) a konečně Františkův švagr a jeho mužští potomci, hrabě Ungand z Weissenwolffu.⁷³

Z pohledu práva se podle Bednaříkové jednalo o kombinaci obecné a fideikomisární substitute, ve které nejsou náhradníky konkrétní osoby, ale celé specifikované rody, která vychází z Knipschildtovy předlohy, doplněné o podmínku katolické víry.⁷⁴

Porušení ustanovení čl. 27, že manželka každého držitele fideikomisů musí pocházet ze staré panské rodiny a k tomu být ctného života, bylo opatřeno sankcí, která z nástupnictví vylučovala „syna a potomka“, který by proti otcovskému zákazu uzavřel takovýto nedovolený sňatek.⁷⁵

---

⁷¹ „Und da sichs nach dem Unerforschlichen Willen Gottes begeben thäte, daß meine, meiner Söhne und nachkömblichen Männliche descendentes mit todt abgehen, und gar niemand von von dem Geschlecht der Grafen Schlick zu Paßau und Weißkirchen nach dem Schwerd, übrig Verbleiben sollte, So ruffe ich zur Succession aller meiner zur primogenitur und fideicommissio familiae perpetuo außgesetzter Güter, meiner hochgeehrten Fraune Mutter sel. Herrn Bruder Weyl: Carl Graffens von Salm Eheleibliche Söhne, als Erstlich den Eltesten und so fort an die andere, ordne primogeniturae. So fern aber auch diese fideicommissarische Erben todes Vorfahren möchten, so ruffe ich Drittens Meiner frauen Schwester ältesten Sohn Maximilianum Graffen Trucksassen und seine Eheleiche Söhne, und nach deren abgang, viertens Die Grafen von Salm zu Tobitschau im Marggraffthum Mähren, fünftens. Die Fürsten und Reingraffen zu Salm. Und sechters. Meinen Schwagern und dessen Manliche Erben die Graffen von Weissenwolff.“

⁷⁴ Opakovaně se podmínka vymření objevila i v čl. 1, kde byla vymezena povinnost katolické víry: „Und diese Successionordnung des erstgeborenen Sohns meines und der nachberuffener Geschlechter, soll so lang wehren als ein einziger meines Namens und Stammens der Graff Schlick zu Paßau und Weißkirchen, und aller andere substitutorum, viribus sexus übrig verbleibt.“

⁷³, SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Velkostatek Kopidlno, kart. 22, Inventura po smrti Ervína Schlika.

⁷⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěrenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku, 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 47.

⁷⁵ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Velkostatek Kopidlno, kart. 22, Inventura po smrti Ervína Schlika, s. 2: „Sollte sich aber einer meiner Söhne und Nachkömmlinge unterstehen, wider diesen meinem väterlichen Verbot ausser des Standes zu heiraten und

Citovaná ustanovení byla v pozdějším sporu předmětem polemik, pro koho jsou které podmínky závazné a pro koho nikoliv. Košatá barokní němčina plná zcela kogentních ustanovení v kombinaci s právně neurčitými ustanoveními nabízela široké pole pro výklad. Jako příklad může posloužit právě zmíněné ustanovení o vyloučení z důvodu nerovnorodého sňatku, která se v čl. 27 omezuje na Schlikova „syna a potomka“, přičemž v případě substituentů se v sukcesi hovoří pouze o požadavku manželských potomků, i toto se později stalo předmětem polemiky.

Posloupnost fideikomisních držitelů

K fideikomisu náleželo původně veškeré schlikovské panství (mj. Staré hrady, Veliš a Kopidlno a dva domy v Praze na Pohořelci se vším příslušenstvím). Testament byl zanesen do zemských desk v knize instrumentů 265 dne 22. srpna 1975 pod § 7 (N. 264q a N. 264 lit. G. T).⁷⁶ Po smrti Františka Arnošta Schlika v roce 1675 zdědil celý fideikomis syn František Josef (1656–1740). Jeho mladší bratr Leopold Josef (1663–1723), pozdější polní maršál, s otcovou vůlí nesouhlasil a vznesl na část majetku nárok, z nějž vzešel první soudní spor, ve kterém nechal Leopold Josef přezkoumat otcovu závěť a požadoval povinný díl. Spor Leopold Josef zahájil podáním odporu proti závěti otce u zemských desk. Nálezem zemského soudu (1684) a následně revizním nálezem dvorské kanceláře ve Vídni (1685) byl spor rozhodnut a Františkovi Josefovi bylo uloženo vydat mladšímu bratruv jeho dědický podíl z nemovitého majetku. Pravomocným rozhodnutím došlo k rozdělení celého schlikovského panství, tedy celého fideikomisu na 4 díly: 2 díly svěřenské, 2 díly alodní, přičemž z alodu měla být oddělena polovina jak povinný díl Leopolda Josefa. Tímto zásahem byl od fideikomisu odděleno panství Vokšice a statek Bartoušov (byly tvořeny z bývalého panství Veliš a dvora Bartoušov), které byly alodizovány. Panství Staré hrady a Kopidlno zůstalo do budoucna fideikomisem. Leopold Josef si zvolil panství Vokšice jako alod a starší bratr František si ponechal statek

---

Reinigkeit des Adels und Geblütes zu bemackeln, der soll der Primogenitur und Fideicommissi familiae perpetui nicht allein unfähig sein, sondern auch des überkommenden wirklichen Besitzes beraubet, und nach außmessung der Verneuertten Königl. Landsordnung O. 27 und der königl. Stadt-Rechten E. 49 eintiges Erbtheril und legitimam, nit zu gewarten und zu genießen habe, sodern von aller hofnung ausgeschlossen sei.“

⁷⁶ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 349, Usnesení Zemského soudu civilního z 27. listopadu 1920. BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku, 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 46–47.

Bartoušov, do budoucna však již pouze jako alod.⁷⁷ Schlikovský fideikomis se tak omezil na Staré hrady a Kopidlno. Když se roku 1688 rozhodl Leopold Schlik odprodat panství Vokšice Ludvíkovi hr. Colloredovi, uplatnil František Josef své předkupní právo a získal Vokšice a Bartoušov do svého vlastnictví, nadále však již jako alod. K alodu byly v roce 1681 přikoupen statek Bílsko, v roce 1688 Chyjice, 1689 statek Jičíněves (kde byl v roce 1717 postaven zámek) a v roce 1695 svobodný dvůr ve Vrších.⁷⁸

Z rozmnožených alodních statků Vokšice, Bartoušov, Bílsko, Jičíněves a svobodného dvora ve Vrších se František Josef rozhodl zřídit fideikomis a docílit tak představy ochrany držav, kterou měl jeho otec. Souhlas císaře Leopolda I. byl za tímto účelem udělen roku 1702. Když však Šlik žádal v roce 1724 o confirmaci jeho nástupce Karla VI., císař požadoval vyčíslení hodnoty nemovitého majetku fideikomisu a stanovil pro něj limit 400 000 zl. František Josef v rámci řízení nedodal všechny požadované dokumenty, takže k obnovení fideikomisu nad alodizovanými statky nedošlo.⁷⁹

Dědicem fideikomisu se po smrti bezdětného Františka Josefa roku 1740 stal jeho synovec František Jindřich Schlik (1696–1766), syn Leopolda Josefa. Podle testamentu Františka Josefa měl alod připadnout do užívacího práva jeho pozůstalé manželky Anny Josefy Schlikové, roz. Krakovské z Kolowrat a do vlastnictví Ferdinanda Bonaventury hr. Weissenwolfa, jeho synovce. František Jindřich využil údajné nejasnosti strýcovy závěti a její ustanovení napadl žalobou s argumentací, že alodní zboží patří dle vůle Františka Arnošta ke svěření. V pět let trvajícím procesu svá práva obhájila vdova po Františku Josefovi, která směla od roku 1745 alodní statky doživotně užívat, přičemž vlastnické právo měli Ungnadové z Weissenwolffu, čímž se alodní panství na čas oddělilo od schlikovské domény.⁸⁰

V souvislosti se získáním alodiálního panství Ferdinandem Bonaventurou Ungnadem z Weissenwolffu došlo na základě souhlasu panovnice z roku 1745

---

⁷⁷ RYCHNOVÁ, L., František Josef Schlik a česká barokní krajina. Život šlechtice na východočeském venkově, Scriptorium : Praha, 2020. s. 57–58.

⁷⁸ ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámrsk 2015, s. 5–7.

⁷⁹ ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámrsk 2015, s. 7; RYCHNOVÁ, L., František Josef Schlik a česká barokní krajina. Život šlechtice na východočeském venkově, Scriptorium : Praha, 2020. s. 70–71.

⁸⁰ RYCHNOVÁ, L., František Josef Schlik a česká barokní krajina. Život šlechtice na východočeském venkově, Scriptorium : Praha, 2020. s. 72–74.

v souladu s tehdejšími trendy ve vývoji fideikomisu ke zřízení tzv. zvláštního fideikomisu, který byl tvořen jednak kapitálem zajištěným na alodním panství Vokšice, jednak svobodným dvorem a částí rybníka, a byl zřízen ve prospěch Leopolda Františka Josefa Schlika, syna Františka Jindřicha. Nástupnictví v tomto fideikomisu bylo upraveno způsobem, že v případě úplného vyhasnutí schlikovského rodu po meči měl peněžní fideikomis připadnout žijícím potomkům Ferdinanda Bonaventury z Weissenwolfu, k čemuž také nakonec došlo. Na fideikomis se nevztahovala sankce vyloučení z důvodu nerovnorodého sňatku uvedená u fideikomisu rodinného, takže jeho vypořádání ve 20. století bylo řešeno odlišným řízením než spor o rodinný fideikomis.⁸¹

V roce 1791 došlo za Leopolda Schlika k opětovnému získání bývalého alodu do rukou Schliků (Vokšice, Bartoušov, Jičíněves, Bílsko, Drštěkryje, Hubojedy, Samšina a Mackov), když byly majetky odkoupeny od knížete Antonína Esterházy (Quido z Weissenwolfu postoupil v roce 1771 alod své sestře Elišce, provdané Esterházy).⁸² Zřízený peněžní fideikomis pak existoval i nadále. Tento fideikomis byl předmětem zvláštního řízení po smrti Ervína Schlika v roce 1906,

---

⁸¹ Tento tzv. zvláštní fideikomis existoval paralelně k reálnému rodinnému fideikomisu, jednalo se tak o dva odlišné právní instituty postavené na odlišném právním základu. Jeho pravidla neobsahovala fatální sankci vyloučení z nástupnictví z důvodu mesaliance. Během éry Ervína Schlika v osmdesátých letech došlo k pokusu o vydržení tohoto fideikomisu pro rodinný fideikomis, což se ale na základě soudního rozhodnutí Vrchního zemského soudu úplně nepodařilo a část zvláštního fideikomisu si zachovala jinou právní subjektivitu. Přesto po smrti Ervína Schlika se pokusil opatrovník tohoto fideikomisu JUDr. Viktor Landesmann otevřít spor o určení nástupnictví, když podal k Zemskému soudu dne 28. srpna 1911 žalobu proti Františkovi Schlikovi a jeho synům za účelem zjištění, že nejsou oprávnění k jeho převzetí. Tuto skutečnost prokazoval článkem 27 z rodinného fideikomisu. Rozsudkem Zemského soudu v Praze byla dne 3. února 1912 tato žaloba zamítnuta. Opatrovník fideikomisu se odvolal a Vrchní zemský soud v Praze rozhodnutím dne 22. dubna 1912 věc vrátil Zemskému soudu k novému projednání. Proti tomuto rozhodnutí se František Schlik odvolal k Nejvyššímu soudnímu dvoru jako soudu reviznímu. Nejvyšší soudní dvůr vydal rozhodnutí a nařídil Vrchnímu zemskému soudu po novém projednání. V této fázi Viktor Landesmann odvolání stáhl. Existence fideikomisu po Ferdinandovi Bonaventurovi Ungnadovi byla ukončena na základě mimosoudního vyrovnání dohodou mezi Františkem Schlikem, zastoupeným JUDr. Josefem Ecksteinem, a JUDr. Viktorem Landesmannem. Na jejím základě byla do pozůstalosti Ferdinanda Bonaventury dne 28. prosince 1918 vyplacena částka ve výši 72 283,65 K, po jejím vyplacení bylo usnesením Zemského soudu v Brně dne 10. ledna 1919 povoleno vymazání poznámky o zástavním právu fideikomisu váznoucí na panství Vokšice z desk zemských. Tento výmaz však neznamenal zánik fideikomisu, který existoval mezi četnými potomky Ferdinanda Bonaventury. ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámorsk 2015, s. 7–8, s. 26–27; BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 70–71. Dále písemnosti v Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, zejména kart. 345 – Rozsudek Zemského soudu v Praze ze 3. února 1912; Rozsudek Vrchního zemského soudu z 22. dubna 1912), dále kart. 349 a 350.

⁸² ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámorsk 2015, s. 7–8.

kteřé bylo skončeno v souladu se zakládacím dokumentem vyplacením peněžní podstaty fideikomisu početným potomkům Ferdinanda Bonaventury.

Po smrti Františka Jindřicha v roce 1766 nastoupil do čela fideikomisu Kopidlno – Staré Hrady jeho syn Leopold František Josef Schlik (1729–1770), již v roce 1770 byl Leopold František vystřídán synem Josefem Jindřichem (1754–1806). Pátým držitelem fideikomisu se stal jeho syn generál František Jindřich (1789–1862), významná osobnost v rodové historii. Pro vývoj právního uspořádání schlikovského majetku bylo zásadní úmrtí jeho jediného syna a přímého dědice Jindřicha, který zemřel dříve než jeho otec v roce 1859. Podle původního testamentu z roku 1672 měl fideikomisní majetek připadnout prvorozenému a podle testamentu Františka Jindřicha z 24. července 1856 mu měl připadnout i alodiální majetek s paláci v Praze. V důsledku úmrtí dědice za života zůstavitele musel František Jindřich svůj testament pozměnit kodicilem z 9. prosince 1859, který zakotvil fideikomisární substituci. Kodicilem povolal František Jindřich k dědictví své dcery Albínu, Pavlínu a Františku a děti Jindřicha Františka, vzešlé z manželství se Žofií z Reisenfelsu, a to nezletilé syny Ervína (1852–1906), Františka (1854–1925) a nezletilé dcery Henriettu, prov. později Ségur-Cabanac (1850–1896) a Almerii, prov. později za hraběte ze Sprinzensteina (1856–1942). V případě jejich předčasného úmrtí, příp. bezdětnosti či absence testamentu měly jejich dědické podíly připadnout jejich sourozencům a jejich potomkům. Alod s pražskými paláci měl připadnout držiteli fideikomisu Ervínovi Schlikovi a v případě jeho smrti bez legitimních potomků, k čemuž nakonec také došlo, měl alodiální majetek přejít na jeho bratra Františka, který se měl podle původního záměru zůstavitele v tomto případě ujmout i držby fideikomisu. Pokud by ani tento neměl manželské potomky, byly v dědické posloupnosti k alodnímu majetku a pražským palácům volány Albína, Pavlína, Františka, Jindřiška a Almería.⁸³

Pro další přehlednost je tedy zapotřebí mít na paměti, že pod termínem fideikomis vystupovalo ve schlikovském rodě na přelomu 19. a 20. století několik zřízení: rodinný fideikomis z roku 1672, tzv. zvláštní fideikomis Ferdinanda Bonaventury Ungnada a fideikomisární substituce zřízená kodicilem roku 1859, ošetřující budoucnost alodního jmění.

---

⁸³ ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámorsk 2015, s. 11.

Hrabě Ervín Schlik – poslední držitel rodinného fideikomisu Kopidlno – Staré Hradky

Když František Jindřich Schlik roku 1862 zemřel, stal se dědicem jeho vnuk Ervín Schlik (1852–1906), zastupovaný po dobu své nedospělosti poručníkem strýcem Václavem sv. pán z Enis, manželem Pavlínou Schlikové.⁸⁴ Hrabě Ervín Schlik se oženil v roce 1891 s knížecí princeznou Marií Terezou Henrietou Annou Piou Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst (1860–1916), která v tehdejší společnosti byla známá pod jménem Gegina Schlik-Hohenlohe. Svazek manželů však bohužel pro rod Schliků zůstal bezdětný. Hraběnka Gegina Schlik-Hohenlohe byla velmi pozoruhodná osobnost, která se aktivně podílela na společenském dění vídeňské vyšší společnosti od 80. let 19. století až do svého skonu.⁸⁵ Jako nejmladší z šesti sourozenců sekundogeniturní větve významné říšskoněmecké knížecí rodiny byl její jedinou jistotou, jak udržet status, sňatek s bohatým šlechticem. Majitel rozsáhlého komplexu velkostatků ve východních Čechách, které se navíc nacházely v nedaleké vzdálenosti od thurn-taxiského panství Loučeň a Mcely, kam byla provdána její sestra, byl pro jednatřicetiletou nevěstu skvělou volbou. Očekávání, že zajistí pokračovatele rodu dědici primogenitury, se však přes značné úsilí o zplození potomka (doložen jeden potrat v důsledku nešťastné události) nepodařilo naplnit.⁸⁶ Další ranou pro těžce zkoušenou šlechtičnu byl předčasný odchod jejího manžela. Hrabě Ervín Schlik zemřel po delší nemoci 26. dubna 1906 ve svém vídeňském bytě v Rohanském paláci na Praterstraße 38 ve věku pouhých 54 let. Přestože společenské rubriky nepochybovaly o nástupnictví jeho mladšího bratra Františka Schlika v kopidlansko-starohradském fideikomisu brzký vývoj odhalil, že vyhasnutí této Ervínovy linie po meči bude spojeno s nepředstavitelnou majetkovou ztrátou.⁸⁷ Přestože je možné se se jménem

---

⁸⁴ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámrska, f. Velkostatek Kopidlno, kart. 22, Inventura po smrti Ervína Schlika, s. 4.

⁸⁵ Představu o jejích společenských kontaktech dává vzhled do dobového tisku, zejména Wiener Salonblatt. Zde dominují účasti na plesech a pořádání vlastních společenských dýchánek. Kromě toho je doloženo, že hraběnka Gegina se věnovala amatérskému sochařství (reliéfy z terakoty a mramoru), jak dokládá několik účastí na výstavách vídeňských amatérských umělců. (např. Neues Wiener Tagblatt (Tages-Ausgabe), 9. 2. 1913, s. 12–13).

⁸⁶ „Princess Gegina za pobytu u mladých [u své sestry Marie a jejího manžela Alexandra Thurn-Taxise na Mcelích] se seznámila s hrabětem Šlikem Kopidlanským, starším již vyhýřeným kavalírem. [...] Byla také již as 38 let, hrabě chtěl mít syna, jezdili po všech možných lázních a lékařích, najednou radostná zpráva, že brzy půjdou na křtiny. Odvezli ji do Vídně, na procházku ji snesli do kočáru, aby nemusela jít po schodech, potom najednou se jí napletl její pinčl pod nohy, ona upadla a bylo po radosti. Hrabě prý plakal jako dítě.“ Státní okresní archiv Nymburk, fond Komárek Karel, prof., Dragounova kronika, Marie Dragounová, Anna Dragounová, Fol. 48v-50r. (Za poskytnutí informace velmi děkuji Michalovi Plavcovi.)

⁸⁷ Např. viz Erwein Graf Schlik †. Das Vaterland, Nr. 114, 27. April 1906, s. 7: „Das Majorat geht auf deinen jüngeren Bruder, den Grafen Franz über.“

hraběnky Geginy i nadále setkávat mezi hosty významných společenských událostí Vídně, je nanejvýš pravděpodobné, že stín té, která nezajistila kontinuitu starobylého rodu, ji nepřestal nikdy doprovázet. A to zejména, když jí bylo dopřáno sledovat ničivé důsledky této skutečnosti v boji o rodinný fideikomis až do konce. Hraběnka Marie Tereza Schliková, roz. Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst zemřela na počátku roku 1916 ve věku 55 let ve svém vídeňském bytě v Metternichgasse 4 a lze téměř s jistotou říci, že se na jejím předčasném skonu podepsaly i důsledky stresu z neúspěchu v sociálně určené roli.⁸⁸

Majetek Ervína Šlika se dělil do tří skupin, a to na majetek svěřenský (fideikomis) zřízený testamentem 1672, alod upravený fideikomisární substitucí zřízenou kodexem z roku 1859 a majetek svobodný. Svěřenství tvořil rodinný fideikomis Kopidlno–Staré Hrady, ke kterému náležely dvory Kopidlno, Běchary, Běchárky, Bílsko, Filipín, Kamensko, Psinice, Nový Dvůr, Staré Hrady, Milkovice a Slavhostice, dále svobodný dvůr Vršce, louka v obci Sloupno, polesí Kopidlno, Mlýnec, Zliv, Křešice, Staré Hrady, Křižánky a Střeleč, cihelna v Kopidlně a pivovar ve Starých Hradech. Fideikomisární substituce upravovala dědickou posloupnost k alodu, ke kterému příslušely dvory Vokšice, Staré Místo, Jičíněves, Bartoušov, Slatiny, Střevač, Žofín, Vesec, Jinolice, Drštěkryje s Hubojedy a Mackovem, polesí Jičíněves, Křelina, Lázně a Prachov a kruhová cihelna ve Starém Místě, pivovar ve Vokšicích a parní pila ve Vokšicích. Vedle alodu se tato fideikomisární substituce vztahovala na Šlikovský palác v Praze a palác ve Vídni, který však byl v roce 1873 odprodán Benjaminu Scheinerovi. Svobodný majetek se pak skládal z různých nemovitostí získaných koupí po roce 1862, se kterými mohl Ervín volně disponovat. V roce 1874 byl ke svobodnému majetku Ervína Šlika připojen i cukrovar v Kopidlně.⁸⁹

Po smrti Ervína přešla svobodná část jeho majetku (cukrovar v Kopidlně, továrna na hliněné zboží ve Starém Místě, pozemkové parcely, dům č.p. 62 v Jičíně, vídeňský byt) dědictvím do vlastnictví hraběnky Geginy Schlik-Hohenlohe. Alodiální část majetku upravená fideikomisární substitucí byla postoupena

---

⁸⁸ „Die Ehe war kinderlos.“ Byla jediná věta hodnotící její životní působení ve vídeňských nekrolozích. Např. Fremden-Blatt, 15. 1. 1916, s. 7.

⁸⁹ ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámrsk 2015, s. 11–12.

v souladu s kodicilem strýce z roku 1859 na základě rozhodnutí Zemského soudu v Praze z června 1906 do vlastnictví Františka Schlika (1854–1925).⁹⁰

Přestože bezdětné manželství Ervína a Geginy způsobilo vyhasnutí primogenitury⁹¹ a stalo se impulsem ke změnám v dědické posloupnosti, aktivaci pro Schliky likvidačních podmínek testamentu z roku 1672 způsobil Ervínův bratr František Schlik svým rozhodnutím uzavřít v kostele sv. Leonarda ve Štýrském Hradci dne 26. října 1896 sňatek s ovdovělou Bertou Castiglione, rozenou Roxerovou.⁹² Velmi záhy totiž byla otevřena otázka, zda původ vdovy po rytmistrovi Josefovi Castiglione nenaplnuje podmínky pro nerovnorodý sňatek, což posloužilo jako argument několika žalujících stran ke zpochybnění dědických nároků na fideikomis, jak u Františka samotného, tak i u jeho potomků Jindřicha (1875–1957), Františka a Margarety. Všechny Františkovy děti se narodily, ještě když byla Berta formálně provdána za prvního manžela, všechny tři děti tak měly rodné příjmení Castiglione, a teprve v dospělosti po sňatku rodičů v roce 1896 byly v roce 1901 legitimizovány.⁹³

Výhled po smrti Ervína tedy nevypadal příliš optimisticky. Pro představu o rozhodování soudů je vhodné uvést jeden fideikomisní spor z roku Ervínovy smrti, ve kterém nerovnorodý sňatek hrál určitou roli, která však pro dotčeného nebyla fatální. Jednalo se o spor v rodině hrabat Krakovských z Kolovrat o fideikomis Přimda, Velké Dvorce a Košátky zahrnující Kolovratský palác v Praze na Příkopech. V roce 1904 se smrtí držitele Jindřicha Krakovského z Kolovrat fideikomis uprázdnil. Nárok na uprázdněný fideikomis uplatnili příbuzní Bohuslav Krakovský z Kolovrat a Leopold Krakovský z Kolovrat. Zemský soud v Praze rozhodoval nárok na základě žaloby Bohuslava. Ten svůj nárok opíral o ustanovení jakési dědické smlouvy, uzavřené v roce 1629 tehdejším majitelem panství, schválené králem Ferdinandem II. a zapsané do desk zemských,

---

⁹⁰ ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámrsk 2015, s. 24.

⁹¹ Z pohledu dědického práva na základě § 754 ABGB byl ze všech intestátních dědických nároků z otcovy strany vyloučen Ervínův nelegitimní syn Ervín Tůma (1875–1938). K Tůmům srov. Tůma, Ervín, Stručné pojednání o životě a smrti posledního majorátního pána – mého dědečka p. říšského hraběte Ervína Schlika (1852–1906) a o některých členech rodu. 1. a 2. část. In: Genealogické a heraldické listy, 2011, r. 31, č. 3, s. 60–67, č. 4, s. 51–63.

⁹² Grazer Volksblatt, 13. 11. 1896, s. 8.

⁹³ ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámrsk 2015, s. 22–23.

obsahující vyloučení z dědictví pro potomstvo Kolovratů, které by vzešlo z manželství s neurozenými ženami. Matka Leopolda nebyla urozeného původu, z čehož Bohuslavova žaloba vyvozovala vyloučení z dědictví. Naproti tomu Leopoldův právní zástupce dovozoval, že ustanovení dědické smlouvy dávno pozbylo platnosti zřízením zmíněného fideikomisu pro Jana Václava Novohradského z Kolovrat, který řádně schválil císař Leopold I. Jeho závěť povolávala k nástupnictví svěřenských statků všechny mužské potomky vzešlé z legitimních manželství Kolovratů bez jakéhokoliv omezení – na rozdíl od Schliků. Dále bylo spíše pro jistotu poukázáno na to, že Leopoldova matka, rodem neurozená dcera varšavského písaře, byla šlechtičnou, protože její otec byl nobilitován ruským carem. Zemský soud v Praze zamítl žalobu Bohuslava a v odůvodnění důrazně uvedl, že věc posuzoval dle všeobecného občanského práva, podle kterého jsou vyloučeni z dědictví nemanželské děti, legitimované děti, adoptované děti a osoby ženského pohlaví, nikdy však mužští potomci pocházející z nerovného manželství. V ustanovení dědické smlouvy potvrzené majestátem Ferdinanda I. viděl soud pouhé právo, vyloučit z dědictví určité osoby, nikoliv však povinnost s tím, že „*musilo by tedy výslovně býti řečeno – s dovoláváním se na právo to – že ta nebo ona osoba se vylučuje, což se ale v tomto případě nestalo*“.⁹⁴ Bohuslav neuspěl ani s odvoláním k Vrchnímu zemskému soudu a ani s dovoláním u Nejvyššího soudního dvora, které bylo odmítnuto v červenci 1906, a fideikomis definitivně získal Leopold Krakovský z Kolovrat, pocházející z nerovnorodého manželství svých rodičů.⁹⁵ Proti schlikovské kauze je zde samozřejmě několik rozdílů, které ukazují na přístup obecných soudů k reliktním feudálního práva. Problematika fideikomisu byla trochu stranou, protože soud se primárně vypořádával s argumentem žalobce, odvolávajícím se na ustanovení dědické smlouvy z roku 1629, a tím pádem nezohledňoval ustanovení později zřízeného fideikomisu. Ten navíc na rozdíl od toho schlikovského sankční článek vylučující osoby v mezaliančním svazku neobsahoval, a proto jeho ustanovení naopak zpochybněného čekatele ochránila. Nicméně nejpodstatnější je soudem zdůrazněné posuzování věci *de lege lata* a zároveň s respektem k platnému ustanovení fideikomisu.

Ještě za života Ervína Schlika podal dne 21. října 1901 k Zemskému soudu žádost Konrád Ungnad hrabě z Weissenwolff, aby byl poznamenán do fideikomisní

---

⁹⁴ Národní listy, 10. ledna 1906, s. 3.

⁹⁵ Národní listy, Odpolední vydání. 28. července 1906, s. 2.

hlavní knihy jako uchazeč o nástupnictví ve fideikomisu Kopidlno – Staré Hrady. Konrád Ungnad svůj nárok odvozoval z čl. 6 testamentu z roku 1672, kde byla hrabata von Weissenwolff uvedena jako pátá rodina připadající v úvahu pro nástupnictví ve fideikomisu v případě vymření rodu Schliků. Žádost byla zamítnuta, ale Nejvyšší soudní dvůr ve Vídni rozhodl usnesením z 30. srpna 1902 vyhovět Konrádovu rekursu k usnesením předchozích instancí a uznal, že Konrád je oprávněn být čekatelem tohoto fideikomisu, aniž by pro tuto chvíli zpochybňoval nějaké právo Františka.⁹⁶ V návaznosti na tento úspěch se přihlásil k čekatelství do fideikomisu u Zemského soudu dne 19. ledna 1904 i kníže Leopold Salm-Salm.⁹⁷ Právním zástupcem pustinného a porýnského hraběte (Wildgraff und Rheingraff), vévody z Hoogstraeten, knížete z Ahaus a Bocholtu, hraběte z Anholtu a pána na Werthu byl jistý pražský advokát Franz Wien, jehož jméno si bude pro podstatnou úlohu v celé kauze až do jejího konce dobré zapamatovat. Právním zástupcem Konráda Ungnada z Weissenwolffu se stal jiný pražský advokát JUDr. Karl Stohr. Proti tomuto nároku se ohradil jak fideikomisní opatrovník Carl Clemens Claudi, tchán Franze Wiena, tak i Konrád Ungnad, který nakonec tento nárok napadl, ale neuspěl ani u Nejvyššího soudního dvora, který v usnesení ze 4. dubna 1905 nepotvrdil požadované vyloučení knížete Leopolda Salm-Salma ze seznamu čekatelů.⁹⁸

Spor o nástupnictví v rodinném fideikomisu 1907–1912

Výhled právních komplikací se správou fideikomisního i alodiálního majetku přispěl ještě za Ervínova života ke spolupráci s řadou právních zástupců. Jednalo se zejména o JUDr. Carla Clemens Claudi, který byl s Františkem a Ervínem Schliky v kontaktu, protože působil jako opatrovník fideikomisární substituce po Františku Jindřichovi Schlikovi († 1862). Dále to byl JUDr. Arnold Karol, právní zástupce Ervína Šlika, který se po jeho smrti stal právním zástupcem Geginy. Jeho služeb bylo zajisté potřeba, protože ani rozdělení majetku mezi alodním majetkem a majetkem po Ervínovi neproběhlo bez obtíží a táhlo se do roku 1915. Závažnost situace přiměla Františka Šlika využívat služeb hned několika advokátů. Jako

⁹⁶ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 343, Usnesení nejvyššího soudního dvora ve Vídni z 30. září 1902.

⁹⁷ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 343, Přihláška knížete Leopolda zu Salm-Salm z 19. ledna 1904.

⁹⁸ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 344, Usnesení Nejvyššího soudního dvora ze 4. dubna 1905 a předcházející podání.

právní zástupci Františka Schlika vystupovali JUDr. Robert Sterneck, JUDr. Josef Eckstein a JUDr. Emerich von Schreiner, který byl manželem Františkovy dcery Markéty. Obava z výsledku sporu přispěla po smrti Ervína k urychlenému inventárnímu oddělení správy alodu a fideikomisu. Ke dni 1. červenci 1906 převzal správu alodiální části majetku zajištěného fideikomisní substitucí František Schlik a zároveň byl ustanoven opatrovník fideikomisu, kterým se stal již zmíněný JUDr. Carl Clemens Claudi.⁹⁹ Krátce po získání fideikomisu Ungnady z Weissenwolffu bylo v listopadu 1912 domluveno odstoupení Claudiho († 1913) ze zdravotních důvodů z pozice opatrovníka fideikomisu a bylo potvrzeno nastoupení Ervína Nostitze do této funkce.¹⁰⁰

Vlastní spor probíhal v několika fázích. Po smrti Ervína Schlika v roce 1906 se evidovaní čekatelé postupně přihlásili s dědickými přihláškami. Nestalo se tak okamžitě, protože nějaký čas si vyžádala příprava mj. zjišťování, v jakém stavu se fideikomis nachází. Dědická přihláška (Erbserklärung) Leopolda Salm-Salma byla doručena na Zemský soud v Praze dne 2. září 1907 a mezi důvody jejího oprávnění byla vyslovena pochybnost o způsobilosti Františka Schlika k nástupnictví z důvodu nerovnorodého sňatku.¹⁰¹ Přihláška Františka Schlika (1854–1925), zastoupeného zeťem Emerichem Schreinerem, byla ke svěrenskému soudu doručena 20. října 1907, v jejím odůvodnění bylo pouhé konstatování oprávnění vyplývající z testamentu.¹⁰² Později doplnil salmovské podání se souhlasem Leopolda Salm-Salma a na jeho místo nastoupil jeho příbuzný Emanuel Alfréd Leopold, dědičný princ ze Salm-Salm (1871–1916), který se přihlásil u Zemského soudu v Praze s dědickým nárokem na rodinný fideikomis Kopidlno-Staré Hrady dne 25. července 1908.¹⁰³

V srpnu 1908 podal princ Emanuel Salm-Salm žalobu namířenou proti Františku Schlikovi, Konrádu Ungnadovi a všem jejich potomkům, a Carlu Clementovi Claudi, jakožto opatrovateli fideikomisu, jejímž prostřednictvím se snažil prokázat, že je spřízněný s knížaty a říšskými hrabaty ze Salmu, a tudíž právě on

---

⁹⁹ ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámrsk 2015, s. 23–24.

¹⁰⁰ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 346, Vyjádření Paula Ungnada a jeho matky informující svěrenský soud odvolání Claudiho z 16. listopadu 1912.

¹⁰¹ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 343, Dědická přihláška knížete Salm-Salma z 1. září 1907.

¹⁰² Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 343, Dědická přihláška Jindřicha Schlika z 27. září 1907.

¹⁰³ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 347, Prohlášení dědického nároku Konráda Ungnada z Weissenwolffu ze dne 20. srpna 1911.

je v pořadí prvním uchazečem o nástupnictví ve fideikomisu v souladu s čl. 27. V žalobě totiž poukazoval na vyloučení Františka Schlika z důvodu nerovnorodého sňatku, vyloučení Ungnada z Weissenwolffu navrhoval z důvodu přednosti vlastního rodu. Již v tomto prvním procesu hájil František Schlik svoji přednost před ostatními čekateli, jelikož stojí na prvním místě stupněm posloupnosti. Jeho obhájce zpochybnil závaznost čl. 27, upozornil na jeho neurčitost vyplývající z jeho struktury. Velmi pozoruhodné bylo upozornění na nejasnost pojmu „starý panský stav“, ze kterého měly pocházet rovnorodé manželky. Tento pojem odkazoval na poměry před Obnoveným zřízením zemským a v podstatě ani obě manželky zakladatele fideikomisu k tomuto stavu nepatřily. Dále upozorňoval na to, že právní poměry se mění a vyvíjejí a že sankce vyloučení z důvodu nerovnorodosti je v kolizi s ustanoveními Všeobecného občanského zákoníku. Většina tohoto tři roky trvajících sporu se však zabývala genealogickými rozbory, kterými princ Emanuel prokazoval svoji příbuznost s liniemi Salmů uvedenými v testamentu z roku 1672, což se mu nakonec nepodařilo.¹⁰⁴

Rozsudkem Zemského soudu v Praze z 11. července 1910 byla žaloba prince ze Salm-Salm zamítnuta s odůvodněním, že nikoliv na všechny členy rozvětveného rodu Salmů se vztahuje právo vycházející z testamentu z roku 1672, vyhrazené pro primogenituru knížete Fridricha I. Větev Emanuela Alfréda Leopolda, dědičného knížete ze Salm-Salm tuto podmínku nesplnila a nebylo ji možné započítat mezi „knížata a rýnská hrabata Salmů“ v souladu s ustanoveními testamentu. Závěry rozsudku potvrdil i odvolací Vrchní zemský soud v Praze v rozsudku z 22. prosince 1910 a Nejvyšší soudní dvůr jako revizní soud rozsudkem z 11. července 1911.¹⁰⁵

Neúspěch Emanuela ze Salm-Salmu však znamenal pouze konec první fáze civilního sporu. Dne 20. srpna 1911 podal Konrad Ungnad z Weissenwolffu, zastoupený JUDr. Karem Sohrem, dědickou přihlášku¹⁰⁶ a převzal roli žalobce proti Františku Schlikovi a jeho synům Jindřichovi, rozenému Castiglione, a Františkovi ml., rozenému Castiglione, a všem jejich dosud ještě nenarozeným

---

¹⁰⁴ Národní archiv, f. Fideikomisionní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 345, Rozsudek zemského soudu v Praze z 11. července 1910 (tisk).

¹⁰⁵ Národní archiv, f. Fideikomisionní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 345, Rozsudek Nejvyššího soudního dvora ve Vídni z 11. července 1911.

¹⁰⁶ Národní archiv, f. Fideikomisionní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 347, Prohlášení dědického nároku Konráda Ungnada z Weissenwolffu ze dne 20. srpna 1911.

potomkům, kterou rozporoval jejich způsobilost a z ní vyplývající právo k nastoupení ve fideikomisu Kopidlno – Staré Hrady. Zpochybnění nástupnictví se opíralo o ustanovení vyplývající z čl. 27, který ukládal prvorozenému a jeho potomkům pojmout za manželku nevěstu, která pochází „*auß dem Alten Herrn Stand, und von einem wohlverhaltenen Geschlecht*“. Neuposlechnutí této formulace aktivovalo sankci: „*Solte sich aber einer meiner Söhne und Nachkömbling Unterstehnen, wider diesen meienen Vätterlichen Verboth, auß der Standes zu heurathen und die reinigkeit des Adels und geblüts zu bemakeln der soll der primogenitur und fideicommissi familiae perpetui nit allein Unfähig sein, sondern auch des Übekommenden wirklichen Besitzes beraubet, und nach außmessung der Verneuertten Königl. Landsordnung O. 27 und der königl. Stadt-Rechten E 49 einziges Erbtheil und legitimam, nit zu gewarten und genießen habe, sondern bon der aller hofnung ausgeschlossen sei.*“ František Schlik obranu svých práv nepodcenil a pokusil se zpochybnit dopady sankčních ustanovení. Podstatnou část argumentace nechal věnovat jazykovému rozboru ustanovení článku 27, aby dovedil, že závazek a případná sankce ve staré němčině se omezovala pouze na zřizovatelova syna, nikoliv na všechny potomky. Skutečnost, že schlikovský rod v primogenituře nevyhasl, pokládal také za argument, že ustanovení hledající dalšího nástupce není zapotřebí vůbec aktivovat. Tato tvrzení podložil právní zástupce JUDr. Eckstein dobrozdáním tří univerzitních profesorů práva JUDr. Richarda Schrödera z Heidelbergu, JUDr. Adolfa Zychy (německá univerzita v Praze) a JUDr. Emanuela Tilsche (česká univerzita v Praze), dále tři německých jazykovědců Dr. Adolfa Hauffena (německá univerzita v Praze), Dr. Richarda M. Meyera z univerzity v Berlíně a Dr. Jacoba Minora z vídeňské univerzity, kteří závěry obhajoby podpořili. V otázce mezaliance poukázal mimo jiné na to, že v 19. století žádný starý panský stav neexistuje a není možné tuto podmínku splnit. Soud však tento výklad nepřipustil a sám podrobně zkoumal výklad práva 17. století, ve kterém viditelně zastával názor, že je zapotřebí respektovat vůli zřizovatele fideikomisu.¹⁰⁷ Rozsudek Zemského soudu v Praze z 30. ledna 1912 Františka Schlika a všechny jeho potomky z nástupnictví vyloučil, současně zamítl protižalobu Františka Schlika proti Konrádovi Ungnadovi zpochybňující splnění podmínek k jeho nástupnictví ve fideikomisu. Tyto závěry potvrdil i odvolací Vrchní zemský soud v Praze rozsudkem z 18.

---

¹⁰⁷ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 345, Rozsudek Rozsudek Zemského soudu v Praze z 30. ledna 1912.

dubna 1912¹⁰⁸ i Nejvyšší soudní dvůr ve Vídni jako revizní soud rozsudkem z 19. června 1912.¹⁰⁹ Tímto rozhodnutím získal s konečnou platností nárok na nástupnictví ve fideikomisu Kopidlno – Staré Hrady Konrád Ungnad z Weissenwolffu. Schlikové tímto dnem ztratili polovinu svého panství, ale naději na jeho návrat nikdy nepustili ze zřetele. Za zmínku stojí, že se František Schlik během procesu zabýval i otázkou prokázání případné urozenosti své manželky Bertý Roxerové, dcery Ludwiga Roxera, měšťana ze Štýrského Hradce. Za tím účelem v době procesu, ale i po něm podnikal rozsáhlý genealogický výzkum, který pokračoval i po uzavření procesu a kterého se účastnil i Čenek Pinsker, přední znalec českého fideikomisního zřízení; s těmito závěry však František Schlik před soudy nepředstoupil.¹¹⁰

Pokus o znovuzískání svěřenství 1917–1921

Cesta k pokusu revidovat výsledky civilního procesu se Františkovi Schlikovi v zásadě otevřela ještě klíčového roku 1912, ve kterém došlo ke ztrátě fideikomisu. Nový fideikomisní pán hrabě Konrád z Weissenwolffu totiž zemřel již 24. října 1912 a dědicem ustanovil svého staršího syna Pavla, který však v důsledku zranění zemřel 17. května 1915. V této souvislosti je třeba zmínit, že i přes zásah do vlastnických práv Schliků, i po fatálním soudním rozsudku v roce 1912, pokračovali mezi Schliky a Weissenwolffy korektní vztahy. Kromě právních kontaktů souvisejících s probíhající separací čili vydělením fideikomisního majetku, kde třetím bodem bylo zejména vymezení nikoliv jasného movitého majetku (starožitnosti, cennosti, nábytek, knihovna, archiv), probíhala mezi Františkem Schlikem a Pavlem Ungnadem věcná písemná komunikace, ve které starší František pomáhal radou mladšímu Pavlovi se správou nově nabytého majetku. Z pomoci je na jedné straně cítit Františkův pocit pokračující povinnosti vůči majetku rodu, zároveň je zde však zde patrný i vztah

---

¹⁰⁸ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 345, Rozsudek Vrchního zemského soudu Království českého z 18. dubna 1912.

¹⁰⁹ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 345, Rozsudek Nejvyššího soudního dvora ve Vídni z 19. června 1912.

¹¹⁰ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves, genealogická studie JUDr. Vincence Pinskera ohledně šlechtického původu rodiny Roxer, inv. č. 220, kart. 11; SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves, Právní dobrozdání JUDr. Vincence Pinskera v záležitosti nástupnického práva k držbě fideikomisu Kopidlno-Staré Hrady po smrti Ervína Šlika, inv. č. 217, kart. 10.

rodinný jakoby strýce k synovci. Z důvěrných oslovení „Milý příteli“ a dokonce někdy z oslovení jen křestními jmény, což bylo běžné opravdu jen v nejužším rodinném kruhu, lze usuzovat na až přátelské vztahy.¹¹¹ Z dopisu Františka Schlika s JUDr. Ecksteinem reagujícího na druhé úmrtí v rodině Ungnádů z Weissenwolffu je cítit opravdové lidské pohnutí: „*Ubohá hraběnka – matka Weissenwolffová je velmi k politování a strašný konec hraběte Pavla mnou velmi otrásl. Zdá se, že Kopidlno rodině Weissenwolffů žádné štěstí nepřináší.*“¹¹²

Když o dva roky později 29. září 1917 zemřel na následky komplikací po operaci slepého střeva i druhorozený syn Mikuláš Ungnad z Weissenwolffu, vyhasl rod Weissenwolffů v mužské linii. Poslední z rodu Ungnádů z Weissenwolffu při vědomí, že je posledním mužským členem rodu, sepsal před smrtí testament, ve kterém za universální dědičku určil svoji matku Marrietu Ungnadovou z Weissenwolffu, roz. hr. Starhembergovou. Vycházel též z předpokladu, že jeho smrtí fideikomis Kopidlno – Staré Hrady zanikne a bude přeměněn v alodní majetek, ke kterému odkazem povolal svoji sestru Jindřišku, prov. Thurn-Taxisovou.¹¹³ František Schlik, kterého s tímto mladíkem již žádný osobní vztah nepojil, obratem po obdržení zprávy o tragédii oslovil dne 1. 10. 1917 svého právního zástupce JUDr. Josefa Ecksteina. Úvodní věta dopisu dokládá jasné odhodlání: „*Neočekávaná smrt posledního Weissenwolffa znovu otevírá proces o fideikomis*“¹¹⁴ V zahájeném řízení o nástupnictví ve fideikomisu u svěřenského soudu byla stanovena ediktem¹¹⁵ lhůta do 11. listopadu 1918 k uplatnění práva čekatelů spočívajícímu v podání dědické přihlášky. Josef Eckstein zahájil obratem teoretickou přípravu; v první řadě oslovil JUDr. Mayera s žádostí o dobrozdání k případným nadějím vstupu do řízení, které znalec odevzdal v květnu 1918. Ve

---

¹¹¹ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Korespondence Františka hr. Šlika s Pavlem Ungnadem hr. von Weissenwolff, inv. č. 351, kart. 21.

¹¹² SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Korespondence Františka hr. Šlika se svým právním zástupcem JUDr. Josefem Ecksteinem, Dopis ze dne 22. května 1915, inv. č. 356, kart. 21: „*Die arme Gräfin – Mutter Weissenwolff ist sehr zu bedauern u. das schreckliche Ende des Grafen Paul hat mich erschüttert. Es scheint, das Kopidlno der Familie Weissenwolff kein Glück bringt.*“

¹¹³ Národní archiv, f. Fideikomisioní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 349, Usnesení Zemského soudu civilního z 27. listopadu 1920.

¹¹⁴ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Korespondence Františka Šlika a jeho syna Jindřicha s JUDr. Josefem Ecksteinem, Dopis ze dne 1. 10. 1917, inv. č. 385, kart. 24: „*Das unerwartete Hinscheiden des letzten Weissenwolff bringt die Wiederaufnahme des F.C. Processes.*“

¹¹⁵ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Edikt zur Einberufung der dem Gerichte unbekanntes Fideikomisserben ze 7. listopadu 1917, inv. č. 392, kart. 24.

zkratce je možné říct, že naděje Schliků, ale i Salmů na návrat do svěření pokládal za možné, v případě Schliků nevyločil možnost získat majetkovou podstatu i v případě alodizace svěření. Ještě za trvání monarchie v roce 1918 připustil, že právní síla předchozích rozsudků je částečně oslabená, a dokázal si představit, že předchozí překážky by nemusely v novém řízení být zohledněny. Na druhou stranu upozornil na někdy příliš rigidní rozhodovací praxi soudů s tím, že právníci a soudci jsou jen lidé. JUDr. Meyer také zdůraznil, že o nárok se musí přihlásit nejen František, ale i jeho syn Jindřich a vnuk František. Neopomněl dále připomenout, že cesta k alodizaci se otevírá teprve po řádném novém vyloučení všech potenciálních čekatelů, tedy všech Schliků a Salmů. Své dobrozdání končil optimistickými slovy: „*V každém případě je tedy potřeba počítat s dlouhou a obtížnou cestou, pokud hrabata Schlikové chtějí dosáhnout svých práv, ale kdo neriskuje, ničeho nezíská*“.¹¹⁶ Z doložených pramenů vyplývá, že své naděje Schlikové poměřovali i podle souběžně probíhajícího procesu o děčínský fideikomis Thun-Hohensteinů, který probíhal od smrti posledního držitele svěření v roce 1916 do konce dubna 1918. Celý proces měl v této době velkou mediální a politickou odezvu, a ještě v posledním roce monarchie otevíral otázku další udržitelnosti mezaliance jako důvodu vyloučení z nabytých práv.¹¹⁷ V této kauze se jednalo o pokus Františka Thun-Hohensteina o uplatnění práva čekatela. Analogickou zde byla skutečnost, že se jednalo o potomka linie původního držitele svěření, která byla vyloučena z nástupnictví již v 19. století z důvodu uzavření nerovnorodého sňatku. Nejvyšší soudní dvůr ve Vídni jeho nároku v dubnu 1918 nevyhověl a držitelem děčínského fideikomisu potvrdil Jaroslava Thun-Hohensteina.¹¹⁸ Výsledek procesu pro Schliky znamenal, že prozatím se svým nárokem nevystoupili a jen se potvrdila slova znalce o rigidním rozhodování soudů. Právě v této souvislosti je potřebné již nyní upozornit, že odkaz na tento judikát Nejvyššího soudního dvora posloužil jako podpůrný

---

¹¹⁶ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Korespondence JUDr. Josefa Ecksteina s JUDr. Mayerem ohledně honoráře za vypracované právní dobrozdání, inv. č. 389, kart. 24; SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Dobrozdání JUDr. Mayera o právních otázkách, které vyplývají pro šlikovský fideikomis z důvodu vymření mužských potomků rodu Ungnad von Weissenwolff v roce 1917, inv. č. 378, kart. 23: „*Jedenfalls ist also mit einem angen und beschwerlichen Wege zu rechnnen, wenn die Grafen Schlick zu ihrem Rechte gelangen wollen. Aber, wer nicht wagt, gewinnt nicht.*“

¹¹⁷ Der Fideikommißstreit im Hause Thun. Eine Anfrage im Parlament. In: Bohemia, 18. únor 1918, s. 5.

¹¹⁸ Ke kauze jsou v rodových spisech Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves zachovány četné novinové výstřižky. Přehledně rozebráno in Neue Freie Presse, 27. dubna 1918, s. 8.

argument k popření nároku Schliků v usnesení Zemského soudu civilního, kterým byly 28. prosince 1918, tedy již v období republiky, zamítnuty jejich dědické přihlášky. Na tomto usnesení svěřenského soudu pak stojí celá konstrukce strategie prvorepublikových soudů, vedoucí k definitivnímu popření požadavku Schliků v září 1927.

Zemský soud jako svěřenecký soud vyzval dne 11. listopadu 1917 potenciální čekatele, aby se ve lhůtě jednoho roku, tj. do 11. listopadu 1918 přihlásili k nástupnictví ve fideikomisu. František Schlik (děd), Jindřich Schlik (syn) a nezl. František Jindřich Schlik, prostřednictvím svého kolizního opatrovníka – strýce JUDr. Emericha Schreinerera se po letech příprav (další zkoumání původu Berty a studium soudního sporu z roku 1684–1685) v řádné lhůtě a zároveň po převratu dne 30. října 1918 přihlásili s dědickou přihláškou k fideikomisnímu panství. V této souvislosti je zapotřebí zmínit, že přihláška Františka Schlika je postavena výhradně na právních důvodech a změnu zřízení nereflektuje, protože její znění je výsledkem dlouhodobé přípravy, jak ukazují dochované koncepty. Nejzávažnějším Schlikovým argumentem je námitka proti alodizaci fideikomisu, která není dle jeho názoru možná, protože žije potomek zřizovatele – on. Právní situace je tedy zcela odlišná než ta, která byla rozsouzena a je zapotřebí se jí věcně věnovat. K oslabení výhrady vůči nerovnorodému sňatku dokládá, že vyloučení se již v roce 1912 mělo vztahovat i na Ungnady z Weissenwolffu, kteří ve své genealogii měli v minulosti také jednu ženu neurozeného původu, a přesto v roce 1912 Nejvyšší soudní dvůr tuto námitku nepřipustil.¹¹⁹ Svůj pokus zopakovali tehdy neúspěšně i Salm-Salmové.¹²⁰ Zcela pochopitelně se do zmíněného řízení o nástupnictví ve fideikomisu nepřihlásily pozůstalé ženské příbuzné Mikuláše Unganda z Weissenwolffu, přičemž dědičkou bývalého schlikovského fideikomisu byla Mikulášovou závětí ustavena jeho sestra Henrietta Ungnadová z Weissenwolffu, provdaná Thurn-Taxis z biskupické větve rodu;¹²¹ jeho matka Marrieta Ungnadová z Weissenwolffu byla ustavena jeho

---

¹¹⁹ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Dědické přihlášky Františka Schlika, Jindřicha Schlika, Františka Jindřicha Schlika ze dne 30. října 1918. Koncepty viz SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Obnovení soudního sporu o fideikomis, Dědické přihlášky 1918, inv. č. 392, kart. 24.

¹²⁰ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Obnovení soudního sporu o fideikomis, Opis dovolacího rekursu Jindřicha Schlika ze dne 28. května 1926, inv. č. 392, kart. 24.

¹²¹ ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámorsku, Zámorsk 2015, s. 28.

universální dědičkou. Zemský civilní soud vyzval usnesením ze dne 13. listopadu Schliky s žádostí o doplnění odpovědi, zda se na ně nevztahují vylučovací důvody svěrenského zřízení stanovené ve zřizovací listině k fideikomisu z roku 1672,¹²² proti usnesení se Schlikové odvolali a po zamítnutí odvolání dne 9. prosince 1918 podali rekurs k Nejvyššímu soudu.¹²³ Dne 11. prosince 1918 vešel v účinnost zákon o zrušení šlechtictví, ze kterého se může odvíjet nepřihlížení k ustanovením fideikomisu, která jsou v rozporu s právním řádem zřízení republiky. Dne 28. prosince 1918¹²⁴ vydal Zemský soud civilní, nečekaje na ukončení rekursního řízení o stanovisku k vylučovacím důvodům, vlastní usnesení, ve kterém odmítl přihlášky jak Salm-Salmů, tak Schliků. V případě Schliků navíc odvolal požadavek doplnění dědických přihlášek. Ve výroku prohlásil fideikomis za uhaslý smrtí posledního držitele, tj. dnem 29. září 1917. V odůvodnění československý soud pevně stál na závěrech soudní soustavy monarchie, přičemž se dokonce judikatorně odvolával na vyloučení z nástupnictví ve fideikomisu z důvodu nerovnorodého sňatku podle rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora ve Vídni z jara 1918 ve věci thun-hohensteinského svěrenství. V následných řízeních československé soudy stále opíraly svoji argumentaci o závěry rakousko-uherských soudů, které se odvolávaly na nerovnorodý sňatek a nectný život Berty Roxerové. Pro budoucí vývoj sporu však bylo naprosto stěžejní, že svěrenský soud v usnesení z 28. prosince 1918 po odmítnutí dědických přihlášek rovnou deklaroval, že svěrenství je uhaslé smrtí Mikuláše Unganda z Weissenwolffu dne 29. září 1917. Stejným usnesením rozhodl svěrenský soud o alodizaci fideikomisu. Rozhodnutí soudu bylo potvrzeno Vrchním zemským soudem i Nejvyšším soudem, jmenovitě rozhodnutím NS ze 3. června 1919, jehož právní mocí mělo podle pozdější právní interpretace být potvrzeno zániknutí fideikomisu. Tato věc však není úplně jasná, protože následný spor ve druhé polovině dvacátých let se konstitutivní, příp. deklaratorní povahu tohoto aktu vážně projednává. Podstatné však bylo, že nově vzniklý alod ve skutečnosti vznikl až po proběhnutí dalšího řízení zakončeného usnesením svěrenského soudu z 30. srpna 1919. V souvislosti s tím se majetková podstata fideikomisu stala součástí zbývající pozůstalosti Mikuláše Unganda z Weissenwolffu, vedené pod spisovou

---

¹²² BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěrenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 98.

¹²³ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 349, Rekurs do usnesení Vrchního zemského soudu v Praze z 10. března 1919.

¹²⁴ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 349, Usnesení Zemského soudu civilního z 28. prosince 1918.

značkou A 3/17 u Zemského soudu v Praze. Jelikož řízení této pozůstalosti zatím nebylo ukončeno, nemohl tento majetek do skončení řízení připadnout dědicům bývalého fideikomisu, tedy univerzální dědičce Mariettě Ungnadové z Weissenwolffu a oběma legatářkám.¹²⁵

Proti nastalému stavu se rozhodl František Schlik bránit žalobou podanou k Zemskému soudu v Praze 20. ledna 1920 na pozůstalost Mikuláše Ungnada z Weissenwolffu, zastoupenou jeho matkou Mariettou Ungnadovou, kterou právně zastupoval JUDr. Antonín Schauer. František Schlik se dovolával zrušení prohlášení, že fideikomis vyhasnul, dále se dovolával nástupnictví ve fideikomisu s argumentem, že původní držitelé fideikomisů žijí a že podmínky, pro které byli vyloučeni pominuly s účinností zákona č. 61/1918 Sb. z. a n., který zrušil šlechtictví a všechna s ním spojená práva.¹²⁶ Podstatou žaloby tedy bylo doložení, že fideikomis na dále trvá. Po podání žaloby se pokusil František Schlik dosáhnout satisfakce mimosoudně, když v únoru 1920 vyzval Mariettu Ungnadovou zastupující pozůstalost k vyrovnání a za tím účelem jí předložil návrh smlouvy, který však pochopitelně zůstal oslyšen.¹²⁷

V reakci na tuto žalobu odpověděla Marietta Ungnadová z Weissenwolffu v květnu 1920, že Schlik nepředložil žádný nový argument, a namítla překážku rei iudicatae. Argumentaci o změně právní situace v důsledku zrušení šlechtictví odpověď Marietty odmítla s tím, že se zákon nevztahuje již na soukromá práva nabytá. I v této části sporu se v roce 1920 v argumentaci objevoval nerovnorodý sňatek a nedostatečně ctný život Františkovy manželky. Jako intervenientky se do sporu připojily i sestry Mikuláše Jindřiška Thurn-Taxis a Irena László Szápáry. Po přezkoumání námitek vydal Zemský soud v Praze 27. listopadu 1920 usnesení, ve kterém vyhověl námitkám žalované strany a žalobu Františka Schlika z důvodu věci pravomocně rozsouzené odmítl.¹²⁸ Na to reagovali Schlikové odvoláním

---

¹²⁵ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Podání JUDr. Franze Wien-Claudí ze dne 14. dubna 1920.

¹²⁶ SOA Hradec Králové, Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Přípavný spis JUDr. Josefa Ecksteina v obnoveném procesu Šlik-Weissenwolff, Koncept žaloby, inv. č. 379, kart. 23.

¹²⁷ SOA Hradec Králové, Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Návrh Františka hraběte Šlika na narovnání o fideikomis Kopidlna – Staré Hradky. Dopis Františka Schlika Mariettě Ungnadové ze dne 15. února 1920, inv. č. 381, kart. 23.

¹²⁸ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 349, Usnesení Zemského soudu civilního z 27. listopadu 1920.

k Vrchnímu zemskému soudu, který dne 17. ledna 1921¹²⁹ konstatoval, že poměr k fideikomisu byl definitivně upraven rozsudkem Zemského soudu v Praze ze 30. ledna 1912 a v důsledku vymření rodu Ungnadů z Weissenwolffu bylo svěření prohlášeno za zaniklé, s čímž stížnosti Schliků nevyhověl.¹³⁰ V následujícím řízení bylo Jindřišce Thurn-Taxisové vloženo dne 20. června 1925 (pozemková kniha č. A 3/17/158) vlastnické právo k nemovitosti patřící ke svěrenské pozůstalosti po Mikulášu Ungnadovi z Weissenwolffu, přičemž o odevzdání cenných papírů v nominální hodnotě 202 200 K. požádala Jindřiška zemský soud civilní až po zažehnutí pokusu o revizi výsledků řízení v letech 1926–1928, který s ohledem na celkovou zajímavost bude pojednán podrobněji.¹³¹

Pokus o obnovení procesu v letech 1926–1928

František Schlik zemřel 30. ledna 1925. Je možné shrnout, že podstatnou část svého života strávil bojem za záchranu části rodových statků, o kterou ho připravil přísný právní feudální institut založený jeho přímými předky. Soudní prohra v roce 1912 byla těžká, ale předem očekávatelná. I když se na soudní líčení pečlivě a nákladně teoreticky připravoval, možnost, že si rozhodující soudy ve složitých právních otázkách práci zjednoduší a raději se přikloní k rigidnímu výkladu práva, byla od počátku velmi pravděpodobná. A to i přesto, že v době procesu byl institut reálného rodinného fideikomisu již opravdu zastaralý a neměl obecnou podporu. Pravděpodobně větší zklamání musela přinést zkušenost s rozhodovací činností československých soudů, které urputným lpěním na závěru procesu z roku 1912, odmítaly v nové právní situaci po 28. říjnu 1918 věc znovu projednat. Československý občan František Schlik byl jako desítky dalších příslušníků české zemské šlechty konfrontován s pozemkovou reformou, kterou jakožto příslušník bývalé privilegované vrstvy nemalou měrou přispěl k hospodářskému rozvoji Československa. A přesto, že se k pozemkové reformě i vztahu republiky k šlechtě ostře vymezil, jasně deklaroval svoji loajalitu: „*My starší [příslušníci bývalé šlechty] vpravujeme se v nové poměry, třeba ne lehce,*

---

¹²⁹ Národní archiv, f. Fideikomisionní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 349, Usnesení Vrchního zemského soudu z 21. ledna 1921.

¹³⁰ ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámorsk 2015, s. 28–29.

¹³¹ Národní archiv, f. Fideikomisionní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Žádost o odevzdání do vlastnictví hodnoty deponování u poštovního úřadu ze dne 12. března 1928.

avšak naši synové a vnuci nebudou jistě nejhoršími občany republiky.“¹³² Je proto určitým dějinným paradoxem, že tam, kde se v novém státním zřízení otevřela občanu Schlikovi teoretická možnost domoci se práv, ke kterým měl právní vztah, demokratický stát napnul síly, aby se mu to nepodařilo a z jeho nároků těžil jiný bývalý příslušník privilegované vrstvy.

František Schlik za svého života neuspěl ani s požadavkem na nástup do fideikomisu, ani s žalobou proti alodizované majetkové podstatě fideikomisu. Jeho smrt dne 30. ledna 1925 ho jen o několik měsíců uchránila od toho, aby byl svědkem odevzdání majetkové podstaty bývalého rodového jmění do rukou Jindřišky Thurn-Taxisové. Povinnost postarat se přešla na jeho syna a universálního dědice Jindřicha Schlika.

Ten musel po otcově smrti ovšem i hájit práva Schliků na vlastní alodiální majetek zajištěný původně fideikomisární substitucí, který na základě kodicilu z roku 1859 přešel po smrti Ervína Schlika do držení Františka. Přestože František během svého života legitimizoval své nemanželské potomky zplozené s Bertou Castiglione – Jindřicha, Františka a Margaretu, byl jeho univerzální dědic Jindřich konfrontován s pokusem Ferdinanda, Felixe a Roharda, sv. pánů von Neuenstein, potomků Františky von Riesengels, dcery zakladatele fideikomisární substituce Františka Jindřicha Schlika (†1862), domoci se domnělých práv na tuto část jmění.¹³³ Dědické přihlášky však byly Zemským soudem civilním dne 1. prosince 1926 zamítnuty usnesením, které konstatovalo, že substituce zanikla následkem smrti jejího posledního držitele v osobě jeho syna a univerzálního dědice Jindřicha Schlika, který prokázal, že je manželským a pokrevním synem zůstavitele, třebaže byl legitimizován dodatečně. Usnesení se odvolávalo na usnesení Zemského soudu civilního z 24. února 1926, kterým byla poznámka o substituci z veřejných knih vymazána, tímto aktem fideikomisární substituce definitivně zanikla. Současně byl z funkce substitučního kurátora odvolán JUDr. Franz Wien-Claudi, který ve funkci zůstal od roku 1913, kdy ji převzal po svém

---

¹³² K problematice vztahu Františka Schlika k novému státu a pozemkové reformě viz jeho dvě brožury nazvané *Und dann – Co potom a Wie nennt man – Jak to nazvati*, ve kterých zaznívají mimo jiné i názory na zachování fideikomisů v Německu. Blíže s. HOŘEJŠ, M. – NOVOTNÝ, M. *Hospodářské aktivity rodu Schliků na sklonku 19. století a v první polovině 20. století*. In: *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji*. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.-25. dubna 2009 v Turnově. Semily: Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 2009, s. 360–362.

¹³³ SOA Hradec Králové, Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Dědické přihlášky Ferdinanda, Felixe a Roharda sv. p. von Neuenstein k substituční pozůstalosti uvolněné smrtí Františka hr. Šlika († 30. ledna 1925), inv. č. 374, kart. 22.

tchánovi JUDr. Carlovi Clemensi Claudi.¹³⁴ Zmíněné právní kroky k ochraně rodového majetku skončily v tomto případě úspěchem, což nelze tvrdit o následujícím zápasu s československou justicí a předně o zápasu s bývalým opatrovníkem fideikomisární substituce Franzem Wien-Claudim o nástupnictví ve fideikomisu, resp. o konstatování existence svěřenství a s tím spojených čekatelských práv po 29. září 1917.

S možností opětovného získání fideikomisu počítal i jeho testament z 24. 11. 1922, který v případě, že by jeho univerzální dědic syn Jindřich Schlik s jeho nabytím uspěl, syna zavazoval ke zvýšení dědických podílů ostatních dědiců.¹³⁵ V duchu tohoto závazku vznesl Jindřich Schlik svůj nárok v nové právní situaci po nabytí účinnosti zákona č. 179/1924 Sb. z. a n., o zrušení fideikomisů. Již zákon o zrušení šlechtictví č. 61/1918 Sb. z. a n. omezil použití některých požadavků vyplývajících ze zakládacích listin, které formulovaly podmínky pro nástupnictví ve fideikomisu vyplývající ze šlechtictví (vyloučení potomků nerovnorodých manželství). Nová cesta se však otevřela zákonem o zrušení fideikomisů, účinným od 14. srpna 1924. Zejména ustanovením § 2, odst. 2, podle kterého se nehledí k omezení zřizovacích listin, která se přičítá právnímu řádu nastalému po 28. říjnu 1918. Smyslem tohoto ustanovení bylo zdůraznění přednosti nového právního řádu v případech, které byly podle monarchistického právního řádu posuzovány odchylně. *„Na druhou stranu tento odstavec svým zněním otevřel možnost různých výkladů ohledně doby, na kterou se má vztahovat, a zavedl tím příčinu k právním sporům o zařazení mezi čekatele. Někteří příslušníci dřívější šlechty byli totiž původním zněním zakladatelských dokumentů z nástupnictví vyřazeni a paradoxně až nové demokratické zřízení jim tuto cestu pomohlo otevřít. Tyto právní spory ve svém důsledku pak často oddalovaly dosažení záměru zákona, tedy zrušení svěřenství.“*¹³⁶ Nelze se divit, že to byly právě Schlikové, kteří museli při svém skálopevném přesvědčení o nespravedlnosti předchozího řízení této možnosti využít. S předstihem lze říct, jak bude ukázáno níže, že se díky ní ocitli zatím nejbliže svého cíle.

¹³⁴ ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámorsk 2015, s. 30–31.

¹³⁵ SOA Hradec Králové, Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Testament Františka Schlika, datovaný dne 24. listopadu 1922 (konečné znění testamentu, opisy jeho německé i české verze), inv. č. 419, kart. 26.

¹³⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 76–77.

Jindřich Schlik vstoupil svým jménem a jménem svého syna Františka Jindřicha, zastoupen advokátem JUDr. Oskarem Rosenbaumem rekuresem z 28. května 1926¹³⁷ do pěti níže uvedených usnesení zemského soudu civilního:

- a) ze dne 30. srpna 1919, č.j. F18/98–1343, kterým bylo vysloveno, že Schlikovské svěření Kopidlna a Staré Hradý uhaslo 29. září 1917 úmrtím posledního držitele Mikuláše Ungnada Z Weissenwolffu a že svěrenské jmění připadlo alodní pozůstalosti. Současně s tím byl zproštěn svého úřadu opatrovník Ervín Nostitz.
- b) ze dne 17. září 1919, č.j. F18/98–1345, kterýmžto byl podle právoplatného rozhodnutí svěrenského soudu z 28. prosince 1918 F 18/98 udělen souhlas k vymazání poznámky svěření z desk zemských připojením jeho majetkové podstaty k alodní pozůstalosti.
- c) ze dne 30. srpna 1919, č.j. A3/17–51, kterým bylo stanoveno rozšíření probíhajícího pozůstalostního řízení po Mikulášovi Ungnadovi i na dosavadní fideikomisní jmění a ponechalo Marrietě Ungnadové z Weissenwolffu správu nad tímto jměním.
- d) ze dne 16. května 1925 č.j. A 3/17–150, kterýmžto usnesením byla dne 16. května 1925 vydána odevzdací listina.
- e) ze dne 20. června 1925, č.j. A3/17–158, toto usnesení zakládalo právo Jindřišky Thurn-Taxisové k vložení vlastnického práva k fideikomisním nemovitostem do pozemkových knih.

Na tomto místě je vhodné upozornit, že poslední dvě uvedená rozhodnutí byla Nejvyšším soudem zrušena, ale v důsledku písařských, chyb, pod jinými daty a čísly. První bylo rušeno jako usnesení ze dne 16. května 1919, č.j. A3/17–150 a druhé bylo rušeno jako usnesení ze dne 20. června 1919, č.j. A3/17 – 157[!]. V důsledku těchto dvou písařských chyb v usnesení Nejvyššího soudu, nikoliv ve schlikovském podání, bylo již ve vyjádření JUDr. Franze Wien-Claudi upozorněno, že v jejich důsledku nebyla tato rozhodnutí zrušena a nadále zůstávají v platnosti. Nejvyšší soud tuto připomínku, jak bude uvedeno dále, ignoroval a trval na svém výčtu. Tato vada ale zakládala pochybnost, že vlastnické právo legatárky Jindřišky Thurn-Taxisové nebylo nikdy zrušeno.¹³⁸

---

¹³⁷ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Obnovení soudního sporu o fideikomis, Opis rekursu Jindřicha Schlika z 28. května 1926, inv. č. 392, kart. 24.

¹³⁸ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Vyjádření Franze Wien-Claudi k usnesení Nejvyššího soudu, podané 27. října 1926.

Důvody rekursu Schliků byly prokazatelně – jak vyplývá z rekursu samého – inspirovány jedním nedávným rozhodnutím Nejvyššího soudu, o kterém ještě bude podrobnější řeč. Argumentace byla postavena na trvání fideikomisu i po smrti posledního držitele dne 29. září 1917. Podle názoru Schliků v tu dobu žili přímí potomci zakladatele svěřenství, a jelikož v průběhu řízení došlo k zániku monarchie a s tím spojenému zániku nejen výsad, ale i z nich plynoucích omezení, nelze k vyloučení z důvodu uzavření nelegitimního sňatku nadále přihlížet. Tato pochybnost byla posílena účinností zákona o zrušení fideikomisů č. 179/1924 Sb. z. a n. Jelikož nebylo s novým právním řádem okamžitě zrušeno řízení o nástupnictví ve fideikomisu po Mikuláši Ungnadovi z Weissenwolffu jako bezpředmětné, ale bylo ukončeno teprve soudním rozhodnutím v roce 1919, svěřenství tak trvalo v době, kdy se na Schliky již nevztahovalo sankční vyloučení, protože odporovalo novému právnímu řádu. Schlikové z toho dovozují trvání fideikomisu i po jeho zdánlivé alodizaci, protože stále trvalo jejich čekatelské právo.¹³⁹

Toto stanovisko Schliků se opíralo o řadu podrobně podložených důvodů, se kterými se Nejvyšší soud usnesením z 14. září 1926 většinou ztotožnil, rekursu vyhověl a zrušil napadená rozhodnutí soudů nižších stupňů – pokud v nich byla opatření týkající se podstaty svěřenství Kopidlno a Staré Hradky. Zároveň však zrušil i těmto rozhodnutím předcházející řízení. Zde se patří doplnit, že podle názoru protistrany (Franz Wien-Claudi) nebylo tímto zrušením předchozích řízení dotčeno rozhodující usnesení Zemského soudu civilního z 28. prosince 1918, kterým bylo konstatováno uhasnutí fideikomisu dnem smrti posledního držitele a bylo iniciováno alodizování fideikomisu. Uvedené usnesení však pouze deklaratorně konstatovalo uhasnutí k nějakému datu a navrhlo alodizaci, ale alodizaci neprovádělo, ta byla provedena až potomními Schliky napadenými a Nejvyšším soudem zrušenými usneseními z roku 1919. Sám Nejvyšší soud však právoplatnost tohoto rozhodnutí nezpochybnil, pouze zpochybnil jeho závaznost prohlášením, že usnesení nezakládá žádný právní vztah, ale je usnesením čistě deklaratorním, které se však opírá o nesprávné zjištění právního stavu, když se

---

¹³⁹ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Obnovení soudního sporu o fideikomis, Opis rekursu Jindřicha Schlika z 28. května 1926, inv. č. 392, kart. 24.

domnívá, že svěřenství uhaslo.¹⁴⁰ Ani samotní Schlikové nemuseli dle mého názoru mít v době podání rekursu nutně zájem na zpochybnění platnosti tohoto rozhodnutí z 28. prosince 1918, přestože v následujících krocích jeho účinnost zpochybňovali. Usnesení přesvědčivě dokládalo existenci běžícího řízení o nástupnictví fideikomisu i po 11. prosinci 1918 a přítomnost Schliků jako účastníků v tomto konkrétním řízení, což dle názoru Jindřicha Schlika dokládalo hlavně přetrvávající existenci rodinného svěřenství samotného, jakož i jejich úsilí o doložení čekatelského práva i v nové právní situaci, „*neboť pokud by se mu podařilo dosáhnout toho, že fideikomis nevyhasl, ale nadále i po 11. prosinci 1918 existoval, měl po zrušení šlechtictví reálnou šanci získat zpět nástupnictví pro svou rodinu.*“¹⁴¹ Jak uvidíme dále, nezrušení tohoto rozhodnutí se stalo v další fázi sporu východiskem protistrany ke zpochybnění existence trvání fideikomisu po 29. září 1917.

Nejvyšší soud ve svém usnesení ze 14. září 1926 uložil soudu prvního stupně, tedy Zemskému soudu v Praze, pokračovat v pozůstalostním řízení po Mikuláši Ungandovi z Weissenwolffu s přihlédnutím k ustanovení §§ 10 a 3, odst. 2 zákona č. 179/1924 Sb. z. a n. ze dne 3. července 1924.¹⁴² Uvedené rozhodnutí je velmi pozoruhodné, protože se velmi zajímavým způsobem snaží propojit práva a povinnosti vycházející ze dvou protichůdných společenských zřízení. Jelikož jeho závěry poskytly Schlikům zásadní průlom do rozsouzené situace, je namístě blíže je představit.

V odůvodnění Nejvyšší soud v souladu s § 10 zákona č. 179/1924 Sb. z. a n. konstatoval, že pozůstalostní řízení o svěřenském jmění po držiteli zemřelém před dnem účinnosti tohoto zákona (tedy před 14. listopadem 1924) má být provedené podle dosavadních předpisů. Podle § 3, odst. 2 téhož zákona¹⁴³ má být svěřenství,

---

¹⁴⁰ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926; Tamtéž, Vyjádření Franze Wien-Claudi k usnesení Nejvyššího soudu, podané 27. října 1926.

¹⁴¹ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 98.

¹⁴² Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926.

¹⁴³ Zákon č. 179/1924 Sb. z. a n.: „Bylo-li by uvolněno svěřenství v den, kdy zákon nabude účinnosti, úmrtím dosavadního držitele, buď odevzdáno do neomezeného vlastnictví čekateli, který podle zřizovací listiny jest povolán k nástupnictví. Při tom se nepřihlíží k omezením ve zřizovací listině uvedeným v § 2 odst. 2. Bylo-li však ve zřizovací listině vyhrazeno dočasnému držiteli právo jmenovati svého nástupce a nařídil-li dočasný držitel zemřelý před účinností tohoto zákona platným posledním pořízením, jak jest naložiti jměním náležejícím ke svěřenství pro případ, že bude svěřenství podle zákona zrušeno, buď svěřenství odevzdáno podle posledního pořízení jako pozůstalost prostá svěřenského svazku.“

kteře bylo smrtí držitele uvolněno v den, kdy zákon nabude účinnosti, odevzdáno čekateli, který je podle zřizovací listiny povolán k nástupnictví, aniž by se přihlíželo k omezení zřizovacích listin, které by byly v rozporu s demokratickým právním řádem nastalým po 28. říjnu 1918 v důsledku zrušení šlechtictví. Přitom zákon v § 2, odst. 2 jmenovitě zmiňuje nerovnorodý sňatek jako jeden z důvodů, ke kterým nebude přihlíženo. Právě zmíněný paragraf zákona č. 179/1924 Sb. z. a n. poskytl podle stanoviska Nejvyššího soudu autentický výklad zákonu č. 61/1918 Sb. z. a n., o zrušení šlechtictví, který nabyl účinnosti 11. prosince 1918. Skutečnost autentického výkladu se pochopitelně nemohla projevit při rozhodování soudů o tom, zda uhaslo schlikovské svěřenství.¹⁴⁴

Z dané časové posloupnosti jasně Nejvyšší soud dovodil, že v době účinnosti zákona o zrušení šlechtictví dne 11. prosince 1918 ještě svěřenství po zemřelém Mikuláši Ungnadovi z Weissenwolfu muselo trvat. Zrušeno totiž mělo být teprve soudním usnesením z 28. prosince 1918, což bylo shodou okolností i usnesení, kterým byly zamítnuty dědické přihlášky Františka Schlika a jeho syna Jindřicha a jeho nezletilého vnuka Františka Jindřicha k uvolněnému svěřenství Kopidlno a Staré Hrady.¹⁴⁵ Nejvyšší soud však šel v otázce existence svěřenství a jeho případného zrušení v prosinci 1918 ještě dál.

Podle zmíněného autentického výkladu zákona o zrušení šlechtictví obsaženého v zákoně o zrušení fideikomisů dovodil Nejvyšší soud, že nemůže být pochyb o tom, že svěřenství nemohlo být podle § 645 občanského zákoníku prohlášeno za vyhaslé, když prokazatelně byli na živu čekatelé, na které se vztahoval první odstavec zřizovací listiny, podle kterého má řad posloupnosti trvat tak dlouho, dokud jediný jména a rodu hrabat Schliků bude na živu. Důvodem je, že k předchozímu vyloučení Schliků podle zřizovací listiny kvůli nerovnorodému sňatku nelze přihlížet z důvodu nepřijatelného rozporu tohoto omezení s nově nastoleným právním řádem.¹⁴⁶

Nejvyšší soud v roce 1926 si položil také právní otázku, zda výroky rozsudků zemského soudu, vrchního zemského soudu a nejvyššího soudního dvora ve Vídni

---

¹⁴⁴ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926.

¹⁴⁵ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926.

¹⁴⁶ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926.

z roku 1912 vylučující Schliky z nástupnictví ve fideikomisu nejsou se zřetelem na předpis § 411 civilního řádu soudního na závadu čekatelskému právu Schliků, opírajícímu se o právní řád nastalý po 28. říjnu 1918. S ohledem na autentický výklad obsažený v § 2, odst. 2 zákona o zrušení svěřenství,¹⁴⁷ dospěl Nejvyšší soud k závěru, že rozsudky na závadu čekatelskému právu Schliků nejsou.¹⁴⁸ Tímto stanoviskem se Nejvyšší soud Československé republiky postavil za závěry rozhodnutí rakousko-uherských soudů, které v roce 1912 vyloučily Schliky z nástupnictví, trvání těchto závěrů však omezil 28. říjnem 1918.

Změna poměrů v roce 1918 zapříčinila také změnu právní situace. Aplikace nových zákonů *de iure* zrušila důvod vyloučení Františka Schlika a jeho potomků z nástupnictví ve fideikomisu v důsledku nerovnorodého sňatku čekatele a nelegitimity jeho potomků, kteří vzešli z nemanželského vztahu, což bylo rakousko-uherskými soudy vnímáno jako doklad nectného života Berty Schlikové, a tudíž porušení podmínek nástupnictví dle zřizovací listiny.¹⁴⁹

Nejvyšší soud s ohledem na vážnost rozhodnutí přistoupil k tématu ze široka a zaměřil se i na otázky právní teorie, ve které podpořil Rosenbaumovy závěry další jurisprudencí. V první řadě se musel Nejvyšší soud vypořádat se zásadou zákazu retroaktivity, jak ji upravoval tehdejší Občanský zákoník v § 5.¹⁵⁰ Soudy nižších stupňů se shodly na námitce zpětného působení zákona a zároveň se domnívaly, že těchto předpisů způsobujících retroaktivitu nelze použít, protože v době nabytí účinnosti těchto předpisů již neexistovalo svěřenství, protože bylo v souladu s předcházejícími soudy včetně Nejvyššího soudu z let 1918–1919 prohlášeno za uhaslé, a že k 14. listopadu 1924 existuje pouze alodní jmění, o kterém byla projednávána pozůstalost podle všeobecných předpisů občanského zákona a nesporného patentu. S těmito závěry však Nejvyšší soud v září 1926 vyjádřil nesouhlas, protože dle jeho názoru podle § 545 občanského zákoníku svěřenství

---

¹⁴⁷ § 2, odst. 2 zákona č. 179/1924 Sb. z. a n.: „Čekatelé jsou, kdož v den, kterého nabude zákon účinnosti, jsou povoláni podle zřizovací listiny k poslušnosti ve svěřenství, a jsou již na živu neb aspoň pokládáni za narozené (§ 22 ob. zák. obč.). Při tom nehledí se však k omezením zřizovacích listin, která se přičítá právnímu řádu nastalému po 28. říjnu 1918 zrušením šlechtictví (pro nerovný sňatek, nedostatek šlechtictví neb určitého počtu šlechtických předků a podobným).“

¹⁴⁸ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926.

¹⁴⁹ Nelegitimitu potomků přirozeně namítal Franz Wien-Claudi jako dědickou překážku, pro případ, pokud by soudy trvaly na existenci fideikomisu a odpadnutí překážky nerovnorodého sňatku po roce 1918. Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Vyjádření Franze Wien-Claudi k usnesení Nejvyššího soudu, podané 27. října 1926.

¹⁵⁰ „Zákony nepůsobí nazpět; nemají tudíž vlivu na jednání, která se zběhla dříve, a na práva dříve nabytá.“

zaniká, když se zničí, nebo když vymřou bez naděje na potomstvo všechny linie v zakládací listině povolané. Předchozí rozsudky byly založené na předpokladu, že František Schlik a jeho potomstvo jsou vyloučeni z posloupnosti ve svěřenství absolutně, jenže dle názoru Nejvyššího soudu na základě zákona o zrušení šlechtictví podle autentického výkladu v zákonu o zrušení fideikomisů pozbyly rozsudky v tomto směru právní účinnosti právním řádem nastalým po 28. říjnu 1918. Usnesení svěřenského soudu z 28. prosince 1918 nabylo právní moci, ale upřelo Schlikům právní způsobilost čekatele svěřenství, která jim od právní účinnosti zákona od zrušení šlechtictví přísluší. Z toho všeho Nejvyšší soud dovodil, že Schlikové alodisačním usnesením nepřestali být čekateli trvajících svěřenství, ani nepřestali být účastníky konaného řízení.

Schlikovské svěřenství podle zřizovací listiny tak trvalo i dne 14. listopadu 1924, kdy nabytí účinnosti zákon o zrušení svěřenství, protože tu stále existovali svěřenečtí čekatelé – Schlikové. Jelikož svěřenství podle stanoviska Nejvyššího soudu zaniklo až účinností zákona o zrušení svěřenství, nemůže se jednat o zpětné působení zákonů.

Ve chvíli, když Nejvyšší soud zánik schlikovského svěřenství Kopidlno – Staré Hradce dovedl až do účinnosti zákona o zrušení svěřenství, bylo zapotřebí zohlednit v odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu z 16. září 1926 i jeho limity. K vypořádání přistoupil zcela v duchu předcházejícího výkladu. Zdánlivě vážnou komplikací mohla být ustanovení § 9 zákona o zrušení fideikomisů, podle kterého se nemůže domáhat po nabytí účinnosti tohoto zákona uznání vlastnictví ten nápadník, který o toto své právo přišel před nabytím účinnosti zákona.¹⁵¹ Nejvyšší soud vycházel v odůvodnění z toho, že předmětné ustanovení § 9 předpokládá existenci střetu svěřenských nároků mezi držitelem svěřenství a jeho nabyvatelem na jedné straně a pravomocně vyloučeným čekatelem na straně druhé. Tento případ však dle Nejvyššího soudu nenastal, protože Schlikové jsou čekateli jedinými, proti kterým nestojí žádný svěřenský odpůrce.

V této souvislosti bylo konstatováno, že Schlikové se nedomáhají původního nároku svěřenského, nýbrž uplatňují „zcela výjimečný nárok svěřenský toho

---

¹⁵¹ § 9, odst. 1 zákona č. 179/1924 Sb. z. a n.: „Proti držiteli svěřenství nebo jeho nabyvateli nemůže po dni, kterého nabude tento zákon účinnosti, domáhati se uznání vlastnictví jiný nápadník proto, že pozbyl svého lepšího práva před účinností zákona podle ustanovení zřizovací listiny a dosavadních předpisů, anebo že držitel (nabyvatel) pozbyl oprávnění ke svěřenství událostmi později nastalými.“

způsobu, že jsou jedinými jména a rodu hrabat Schliků, a že dokud tomu tak, má řád posloupnosti dále trvati".¹⁵² V dalším kroku odůvodnění však Nejvyšší soud návodně uvedl, že otázka případného práva dědiců a legatářů po Mikulášovi Ungnadovi z Weissenwolffu zatím není na pořadu dne, protože „*práva řešených dědiců a legatářů před právoplatným vyřízením otázek svěřenství ještě ani nevzešla, nýbrž bude o nich lze uvažovati teprve, až otázky svěřenství budou vyřízeny definitivně*".¹⁵³ František Schlik však byl v danou chvíli podle odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu ze 14. září 1926 oním oprávněným čekatelem, „*jemuž sice nová doba vzala šlechtictví, ale vrátila i jemu, i jeho, určitým počtem šlechtických předků vykázati se nemohoucí, a podle názorů starobylé šlechty rodové nedosti ctnostné ženě, jakož i jejich zrozenému, na všechny věky zavrženému, potomstvu starým řádem právním odňatá lidská práva a občanskou rovnost*".¹⁵⁴

Nejvyšší soud jako soud dovolací seznal, „*že dne 14. listopadu 1924, kdy předpisy zákona ze dne 3. července 1924 čís. 179 Sb. z. a n. nabyly právní účinnosti, reální svěřenství Schlikovské Kopidlno a Staré Hradý dosud trvalo ve smyslu tohoto zákona, že stěžovatelé byli jeho nejbližšími čekalci, až bylo teprve tímto dne podle § 1 cit. Zákona zrušeno. Dlužno tedy postupovati ohledně tohoto jmění podle §§ 10, odst. 1, 3, odst. 2 a 2, odst. 2 cit. zákona. Poněvadž se tak nestalo, bylo důvodnému rekursu dovolacímu vyhověti, napadená usnesení, pokud se přičí tomuto zákonu, jako nezákonná zrušiti*".¹⁵⁵

Lze si představit, že uvedený judikát musel ve schlikovské rodině vzbudit přinejmenším naději. Částečně nadějný vývoj také předjímalo projednání dědických přihlášek Schliků, které na základě příkazu Nejvyššího soudu přislíbil Zemský soud civilní usnesením ze dne 23. října 1926. Na základě výjimečné dědické přihlášky pak Zemský soud civilní dne 10. listopadu 1926 rozhodl o podmíněčném přijetí přihlášky Jindřicha Schlika (přihláška jeho syna přijata nebyla) s tím, že mu bude přenechána správa a užívání svěřenské pozůstalosti, jakmile usnesení nabude právní moci. Stejným usnesením byl zamítnut návrh

¹⁵² Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926.

¹⁵³ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926.

¹⁵⁴ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926.

¹⁵⁵ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926.

univerzální dědičky a legatářek požadující odmítnutí schlikovských dědických přihlášek. V odůvodnění pak soud prvního stupně prohlásil dědické právo Jindřicha Schlika ke svěřenské pozůstalosti za prokázané.¹⁵⁶ V tuto chvíli se ocitli Schlikové od roku 1912 nejbližší možnosti dostat se zpět k rodovému majetku, zmíněný stav však bohužel pro ně netrval dlouho.

Změna, kterou usnesení Nejvyššího soudu a následně usnesení Zemského soudu civilního oznamovala, vyvolala velmi ostrou reakci protistrany. Franz Wien-Claudi v zastoupení univerzální dědičky a legatářek reagoval vyjádřením a návrhem již na unesení Nejvyššího soudu a stejně důrazně vznesl odpor, resp. rekurs k usnesení Zemského soudu civilního z 10. listopadu 1926. Wien-Claudiho argumenty zjevně zapůsobily na rozhodování Vrchního zemského soudu, který dne 16. prosince 1926 podmíněčně přijatou přihlášku Jindřicha Schlika zamítl. V odůvodnění zaznělo, že soud prvního stupně musel z důvodu vázanosti rozhodnutím Nejvyššího soudu Jindřichovu přihlášku přijmout, protože bylo důvodné předpokládat, že je čekatelem svěřenství dle názoru Nejvyššího soudu existujícího k datu zániku fideikomisů v roce 1924. Během zkoumání však nemohl rekursní soud nepřihlédnout k tomu, že pravomocným usnesením zemského soudu v Praze ze dne 27. listopadu 1920 byl nárok otce stěžovatele Františka Schlika, že je povolán k nástupnictví ve svěřenství, odmítnut z důvodu věci pravomocně rozsouzené. Tímto vznikl mezi Františkem a Mariettou právní stav, který se vztahuje dle rekursního soudu i na jeho syna Jindřicha.

Vrchní zemský soud zpochybnil i Nejvyšším soudem v odůvodnění uváděné omezení právní moci rozhodnutí rakousko-uherských soudů, kterými byli Schlikové v roce 1912 vyloučeni z nástupnictví. Neboť právní názor vyslovení v odůvodnění přirozeně neruší platnost jakéhokoliv rozhodnutí. Vrchní zemský soud s tímto přijatou dědickou přihláškou zamítl.¹⁵⁷

Přes výše uvedená stanoviska protistrany, rozhodnutí vrchního soudu a věcného dovolacího rekursu Jindřicha Schlika do usnesení Vrchního soudu v Praze muselo být nové usnesení Nejvyššího soudu z 13. dubna 1927 velkým překvapením. Nejvyšší soud totiž nevyhověl dovolacímu rekursu Jindřicha Schlika do usnesení

---

¹⁵⁶ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Opis usnesení Zemského soudu civilního z 10. listopadu 1926.

¹⁵⁷ SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk, f. Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves, Obnovení soudního sporu o fideikomis, Opis usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 16. prosince 1926, inv. č. 392, kart. 24.

Vrchního zemského soudu v Praze jako soudu rekursního ze dne 16. prosince 1926. Toto usnesení totiž zamítlo dědickou přihlášku Jindřicha Schlika, jakožto nejbližšího čekatele, k nástupnictví v pozůstalostním řízení o svěřenské jmění. Vyhověl tím stížnosti Mariety Ungnadové z Weissenwolffu, Jindřišky Thurn-Taxisové a Ireny Szaparyové,¹⁵⁸ které s přijetím přihlášky Jindřicha Schlika v usnesení zemského soudu civilního z 10. listopadu 1926 nesouhlasily. Vrchní soud ve svém usnesení vysvětlil, že Zemský soud civilní akceptoval přihlášku Jindřicha Schlika, protože byl vázán právním názorem Nejvyššího soudu. Ačkoliv Zemský soud civilní přihlášku akceptoval, upozornil zároveň, že usnesením Zemského soudu civilního z 17. listopadu 1920 byla žaloba Františka Schlika na pozůstalost po Mikulášovi Ungnadovi, odmítnuta z důvodu věci pravomocně rozsouzené. Tímto rozhodnutím nastal mezi Františkem Schlikem a řečenou pozůstalostí, příp. univerzální dědičkou, právní stav, který žádným dalším soudním výrokem změněn nebyl. Pouhým projevením právních názorů v odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu z 16. září 1926 nemohly být zrušeny ani změněny rozsudky z roku 1912, stejně jako jimi nemohlo být dotčeno usnesení zemského soudu v Praze z 27. listopadu 1920 odmítající přijetí dědické přihlášky z důvodu věci rozsouzené.¹⁵⁹

Nejvyšší soud v usnesení z 13. dubna 1927 se v úvodu odůvodnění postavil za právo stěžovatelek k alodní pozůstalosti, ke které patří i bývalý fideikomis jakožto pozůstalost volně zděditelná a nikoliv svěřenská. Popření svého předchozího stanoviska, ve kterém ochranu práva čekatele bývalého fideikomisu Schlika postavil Nejvyšší soud před ochranu práva dědiček pozůstalosti, bylo zcela zřetelné.

V první řadě Nejvyšší soud zpochybnil názor Schliků, kteří se domnívali, že Vrchní zemský soud jako odvolací soud je vázán právním názorem vysloveným v odůvodnění Nejvyššího soudu. Vázanost usnesením Nejvyššího soudu neznamena, že odvolací soud nemůže odmítnout dědickou přihlášku, kterou soud prvního stupně na základě právního názoru Nejvyššího soudu přijal: „*Rozhodnutí o této dědické přihlášce jest rozhodnutím samostatným, při němž je sice*

---

¹⁵⁸ V souvislosti s rodem Szapary je vhodné zmínit jednu historickou shodu okolností. V roce 1907 skupila rodina hraběte Szapary většinu akcií peštské továrny na stroje, ve které plánovala zavést výrobu automobilů licence Dietrich. Jednalo se o továrnu s českými Schliky nepřibuzného továrníka Ignáce Schlicka. Národní listy, Příloha, 25. ledna 1907.

¹⁵⁹ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Vrchního soudu v Praze z 16. prosince 1926.

*přihlédnouti ke všem předchozím rozhodnutím, ne pouze k uvedenému příkazu. I Nejvyšší soud jako soud dovolací nemůže při vyřízení dovolacího rekursu podaného do usnesení zamítajícího dědickou přihlášku Jindřicha Schlika omeziti se prostě na poslední své rozhodnutí učiněné v této věci dne 14. září 1926, tím méně pak na důvody k němu připojené, nýbrž musí přihlédnouti k celkovému stavu právnímu i skutkovému, jak se mu jeví ze všech předložených spisů, tj. ze všech předchozích usnesení.*¹⁶⁰ Zde se hodí připomenout, že zamítnutá dědická přihláška Jindřicha Schlika, která byla podmíněčně přijata 10. listopadu 1926 usnesením Zemského soudu v Praze, respektive neprojednaná přihláška nezletilého Františka byla v roce 2008 shledána jako důvod k pokusu o obnovení procesu.

Po tomto úvodu Nejvyšší soud obšírně vyargumentoval dvě právní skutečnosti obsažené ve výroku usnesení Zemského civilního soudu v Praze z 28. prosince 1918. Jednalo se o rozhodnutí, které vyloučilo dědické přihlášky Schliků a konstatovalo uhasnutí svěřenství Mikulášovou smrtí – tedy rozhodnutí, jehož výrok předchozím svým usnesením sám Nejvyšší soud podrobil kritice z důvodu upření čekatelského práva Schliků.

Právními skutečnostmi obsaženými ve výroku usnesení Zemského soudu civilního z roku 1918, které Nejvyšší soud nově postavil za důležité, a tedy rozhodné pro další hodnocení právních otázek, byly „1) že fideikomisní přihláška nynějšího stěžovatele Jindřicha Schlika (stejně i jeho otce Františka a syna nezl. Františka Jindřicha) byla zamítnuta, a 2) fideikomis schlikovský Kopidlno a Staré Hrady byl prohlášen uhaslým dnem 29. září 1917 (úmrtí Mikuláše Ungnada hrab. Weissenwolffa), jmění fideikomisní bylo prohlášeno volným vlastnictvím jmenovaného zemřelého podle § 645 obč. zák. a bylo dále vysloveno, že může býti po právomoci tohoto usnesení projednáno s jeho ostatní alodní pozůstalostí.”¹⁶¹ Jelikož zmíněné rozhodnutí bylo ve třetím stupni potvrzeno rozhodnutím Nejvyššího soudu ze dne 3. června 1919 č.j. R I 200/19, byla i Nejvyšším soudem zamítnuta dědická svěřenská přihláška Jindřicha Schlika a svěřenství bylo prohlášeno za uhaslé ke dni 29. září 1917. Věc byla právoplatně rozhodnuta, a tak nebylo možné nyní učinit jinak než ji zamítnout.

---

¹⁶⁰ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 13. dubna 1927.

¹⁶¹ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 13. dubna 1927.

V dalším Nejvyšší soud vyvrátil, že by se na zmíněná rozhodnutí, tj. usnesení Zemského soudu civilního z 28. prosince 1918 a usnesení Nejvyššího soudu z 3. června 1919 č.j. R I 200/19 mohlo vztahovat zrušení, byť i třeba tacitní, vyplývající z výroku usnesení Nejvyššího soudu z 16. září 1926, kterým bylo zrušeno „*pět usnesení zemského soudu civilního v Praze v něm přesně označených,*¹⁶² *spolu pak i řízení jim předcházejících*“. Možnost, že by ve výroku neuvedené rozhodnutí mohlo být zrušeno pouhým odůvodněním, a nikoliv pouze výrokem, kategoricky odmítá. Nejvyšší soud také uvedl, že právoplatné rozhodnutí nemůže býti změněno, ani zrušeno nesporným usnesením, byť i Nejvyššího soudu, protože by to bylo v rozporu s § 18 patentu o nesporném řízení.¹⁶³ Ze všech bodů odůvodnění vyplývá, že usnesení prohlašující svěřenství za uhaslé a zamítající dědickou přihlášku Schliků nebyla zrušena a jsou pravomocná i dne 24. listopadu 1924. Jelikož rozhodnutí z 28. prosince 1918 se stala alfou a omegou pro uhasnutí svěřenství již v roce 1917 a tedy i pro existenci nebo neexistenci čekatelského nároku, musel se Nejvyšší soud vypořádat zejména s námitkou pouhé deklaratornosti tohoto usnesení. Dospěl proto k závěru, že „*nezáleží na tom, že rozhodnutí F 18/98 – 1285 [z 28. prosince 1918] a potvrzující jej rozhodnutí nejvyššího soudu R I 200/19 [z 3. června 1919] byla povahy jen deklaratorní, povahu tu měla před účinností zákona čís. 179/24, tímto zákonem však nabyla povahy konstitutivní, a nemohou býti za účinnosti zákona toho ani změněna ani zrušena, a to ani mlčky usnesením jim odporujícím*“.¹⁶⁴

Podle nového právního názoru Nejvyššího soudu z dubna 1927 mohla být dědická přihláška akceptována pouze v případě, že by nastala změna, která by odůvodnila novou přihlášku. Tou změnou by byla opětovná existence svěřenského jmění. Nejvyšší soud však dospěl k závěru, že svěřenské jmění bylo od září 1917 uhaslé a nebylo opětovně zřízeno, ani nebylo Schliky jeho opětovné zřízení žalováno, což bylo do 24. listopadu 1924 v teoretické rovině možné, byť to prakticky bylo vyloučené. Dědická přihláška do svěřenství musela být proto zamítnuta.

---

¹⁶² Zde bez dalšího Nejvyšší soud reagoval na Wien-Claudiiho námitku, že dvě usnesení byla označena chybně.

¹⁶³ Národní archiv, f. Fideikomisionní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 13. dubna 1927. K témuž § 18 císařského patentu č. 208/1854 ř.z. ve znění změn a doplňků k 1. lednu 1925: „Proti opatřením učiněným od soudu o věcech nesporného soudnictví bez výhrady dalšího právního projednání nemůže býti právní rozepře zahájena.“

¹⁶⁴ Národní archiv, f. Fideikomisionní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 13. dubna 1927.

Nejvyšší soud uznal, že se František Schlik pokusil zvrátit účinek rozhodnutí Nejvyššího soudu č.j. R I 200/19 žalobou na pozůstalost po Mikuláši Ungnadovi na zrušení prohlášení, kterým bylo svěřenství prohlášeno za uhaslé, a na vyloučení svěřenského jmění z volně zděditelné pozůstalosti, dále pak na uznání svých čekatelských práv k svěřenství. Odmítnutí žaloby usnesením Vrchního soudu zemského v Praze ze 17. listopadu 1921 je pro Nejvyšší soud potvrzením daného právního stavu věci, že dědické přihlášky byly oprávněně zamítnuty.

V duchu stejného právního názoru se nese i část odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu z 13. dubna 1927, kterým se soud vypořádává se změnou právní situace po účinnosti zákona č. 179/1924 Sb. z. a. n. (zákon o zrušení fideikomisů). Zatímco v předchozím usnesení ze září 1926 jsou ustanovení tohoto zákona chápána jako autentický výklad k ustanovením zákona o zrušení šlechtictví, která obnovením práv Schliků dávají naději, je tomu nyní právě naopak. Jelikož Nejvyšší soud nyní pevně stojí na pozici, že svěřenství je uhaslé, byla snaha o jeho oživení prostřednictvím zákona o zrušení fideikomisů v rozporu se záměrem zákonodárce, kterému „*šlo o to, by v našem státě co nejrychleji vymizelo vše, co připomínalo instituci svěřenství*“.¹⁶⁵ Na věci tak nemůže nic změnit ani příkaz obsažený v předchozím usnesení Nejvyššího soudu ze září 1926, kterým byly obecné soudy vyzvány k posouzení věci nově s přihlédnutím k ustanovením § 10 zákona č. 179/1924 Sb. z. a. n. Svěřenství Kopidlno a Staré Hrady je uhaslé a tedy není dána základní podmínka k použití uvedeného ustanovení zákona. Jelikož dědická přihláška stěžovatele Jindřicha Schlika byla zamítnuta usnesením zemského soudu civilního z 28. prosince 1918, byla tím pro Nejvyšší soud otázka jeho nástupnictví v bývalém svěřenském jmění vyřízena konečným způsobem.¹⁶⁶

V samotném závěru odůvodnění se Nejvyšší soud zabývá otázkou dalšího řízení ve věci pozůstalostního jmění zbaveného svěřenského závazku, které na základě platného práva není odevzdáno dědicům. Důvodem byla skutečnost, že příslušná opatření byla obsahem usnesení zemského civilního soudu zrušených v usnesení nejvyššího soudu ze září 1926. Zrušená usnesení nelze obnovit a nezbývá tedy než pokračovat znovu v pozůstalostním řízení s bývalým fideikomisním jměním, jako se jměním volně zděditelným, ale pouze s osobami, se kterými byla pozůstalost

---

¹⁶⁵ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 13. dubna 1927.

¹⁶⁶ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 13. dubna 1927.

projednána. A to není Jindřich Schlik, kterému byla dědická přihláška přímo zamítnuta, takže nelze v nesporném řízení mu opětovně přiznat dědické právo.¹⁶⁷

I po takto zdrcujícím fiasku Schlikové v zápase neustali. A co je podstatné neustal ve svém přesvědčení o trvajícím existenci fideikomisu Kopidlno – Staré Hrady ani Zemský soud civilní v Praze, který dokonce zašel tak daleko, že opět povolal usnesením z 25. května 1927 bývalého opatrovníka fideikomisu Kopidlno – Staré Hrady Ervína Nostitze, aby osvědčil, kdo jsou a jak se jmenují čekatelé svěření. Důvodem jeho postupu bylo, že usnesení NS z 13. dubna 1927 nezrušilo nebo nemohlo zrušit ve výroku původní enuciát.¹⁶⁸ Zatímco bývalý kurátor Ervín Nostitz, jakožto osoba, která měla v první řadě dbát ochrany práv potenciálních čekatelů, se vyjádřil zcela v duchu právní argumentace zastánců neexistence svěření, Franz Wien-Claudi vystoupil s tradičně ostrým rekuresem do usnesení Zemského soudu civilního z 25. května 1927, ve kterém zemský soud obvinil, že se snaží obnovit zaniklý fideikomis. V reakci na odmítnutí Ervína Nostitze byl na návrh Schliků povolán jako kurátor svěření Kopidlno – Staré Hrady usnesením Zemského soudu civilního ze dne 18. června 1928 advokát JUDr. Gustav Bergmann, který k datu 21. června 1927 vyzval svěrenský soud k zahájení řízení o nástupnictví ve fideikomisu se všemi žijícími Schliky mužského pohlaví.¹⁶⁹ Reakce Franze Wien-Claudiho byla opět velmi ostrá. Na základě podnětů zástupců pozůstalosti po Mikuláši Ungnadovi vydal dne 14. července 1927 Vrchní zemský soud usnesení, kterým zrušil uvedená usnesení svěrenského soudu a Gustava Bergmanna z funkce opatrovníka odvolal. Jelikož svěrenský soud dále postupoval v intencích enuciátu Nejvyššího soudu z 14. září 1926 na Bergmannův návrh a návrh Jindřicha Schlika jmenoval usnesením ze dne 12. července 1927 novým opatrovníkem svěrenské podstaty Kopidlno a Staré Hrady JUDr. Josefa Dolanského, který obratem 20. července 1927 podal návrh k témuž soudu, aby nad podstatou byla obnovena prozatímní správa, protože dosud nebylo rozhodnuto o nástupnictví do této podstaty. V návrhu uvádí, že práva alodních dědiců nejsou dosud uznána platnou odevzdací listinou, protože

---

¹⁶⁷ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 13. dubna 1927.

¹⁶⁸ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení zemského soudu civilního z 25. května 1927.

¹⁶⁹ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, kart. 350, Usnesení zemského soudu civilního z 18. června 1927; Tamtéž, Vyjádření Gustava Bergmanna z 21. června 1927.

vyjádřil protest, aby se alodní dědici ujali správy a hlavně užívání statků a zámků.¹⁷⁰

Jmenování nového opatrovníka svěřenství opět napadl JUDr. Franz Wien-Claudi, k jehož nebyvalé aktivitě se vyjádřil v dovolací stížnosti z 2. srpna 1927 Josef Dolanský, že „*jest přímo úžasné, že strana, jejíž nároky přímo odporují právům potomstva a nedají se sloučiti s trváním svěřenství, přesto osobují si vliv na jmenování opatrovník. Příznačno též, že při tom dokonce se ujímá pana Ervína Nostitze, ačkoliv připouštím, že jeho činnost alodním dědicům dosud byla velmi prospěšná.*“ Josef Dolanský se v dovolací stížnosti do usnesení Vrchního zemského soudu ze dne 14. července 1927 velmi zaměřil na argumentaci Wien-Claudiho a podrobil ji vážné kritice, v té souvislosti také upozornil na jistou disproporci posledních usnesení Nejvyššího soudu a postavil se za názor, že problematické soudní rozhodnutí z 28. prosince 1918 bylo v rámci souvisejících řízení zrušeno usnesením Nejvyššího soudu z 14. září 1926. Naprosto precizně však vystihl jádro problému sporu, když s ohledem na právo, a nikoliv na zájem Schliků, plédoval jako jmenovaný opatrovník za nové řádné projednání celé věci dědictví po posledním držiteli svěřenství: „*Tak jest [novým projednáním a rozhodnutím pozůstalostního řízení] řešiti zdánlivý rozpor mezi právními názory obou rozhodnutí Nejvyššího soudu. Není mým úkolem hájiti osobní zájmy pana Jindřicha Schlika. Rozhodně však tím, že přihláška tohoto pána byla zamítnuta v nesporném řízení i Nejvyšším soudem, není nikterak prejudikováno nárokům ostatních členů rodu Schlikovského a jest povinnosti soudu, také s těmito nároky se zabývat.*“ Krátký odstavec věnoval také okolnostem vzniku usnesení z 28. prosince 1918, kde připomíná, že usnesení bylo náhle přijato v období běžící lhůty pro vyjádření potenciálních vylučovacích důvodů přihlášek Schliků podaných k soudu 30. října 1918, které vnímá jako hrubé porušení práva účastníků řízení. Jedním z vážných bodů kritiky postupu Franze Wien-Claudiho bylo osočení, že k podpoře svých cílů pořádal publikační a přednáškovou činnost, která následně jako plod právní vědy byla recipována v rozhodnutí soudů.¹⁷¹ V samotném závěru

---

¹⁷⁰ Národní archiv, f. Fideikomisionní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, 1927–1936, kart. 350, Návrh JUDr. Josefa Dolanského na jmenování nového prozatímního správce statků Kopidlna – Staré Hrady.

¹⁷¹ K angažmá Franze-Wien-Claudiho v teorii problematiky fideikomisionní k dalšímu studiu viz CLAUDI-WIEN, F., Das Gesetz über die Aufhebung der Fideikommission und der Anspruch nach § 11 des Beschlagnahmegesetz. In: Prager Juristische Zeitschrift, roč. IV, sv. 8, 1924. Případně též práce Wilhelma Magersteina, působícího ve Wien-Claudiho kanceláři: MAGERSTEIN, W.,

dovolacího rekurzu z 2. srpna 1927 se nedovolává Dolanský ničeho více než nového řádného projednání pozůstalosti po posledním držiteli svěřenství.¹⁷² Totéž usnesení Vrchního zemského soudu napadl dne 4. srpna 1927 i Jindřich Schlik, zastupovaný Oskarem Rosenbaumem. I on se velmi pečlivě snažil prokázat implicitní zrušení usnesení svěřenského soudu z 28. prosince 1919. Mimo jiné také vyslovil pregnantní zhodnocení Ervína Nostitze, který se dle jeho názoru zcela zásadně zpronevěřil roli opatrovníka definované v § 227 až 229 ABGB, když všemožně podporoval tvrzení o vyhasnutí fideikomisu.¹⁷³

Nejvyšší soud usnesením ze dne 30. září 1927 obě výše uvedené dovolací stížnosti odmítl. V nezvykle stručném odůvodnění zkonstatoval Nejvyšší soud ztotožnění s názorem soudu druhého stupně, že svěřenství od roku 1917 neexistuje a neexistuje tedy ani potenciální čekatel. Z tohoto důvodu neexistuje oprávněný stěžovatel k opravným prostředkům a z toho důvodu se Nejvyšší soud věcí nezabýval po věcné stránce.¹⁷⁴ Ještě do léta příštího roku probíhalo řízení o nákladech za opatrovnictví ve fideikomisu JUDr. Bergmanna vůči pozůstalosti po Mikuláši Ungnadovi, které však již do výsledku nijak nezasáhlo. Pro Schliky v období První republiky věc skončila, aniž by byly zodpovězeny pro ně velmi podstatné otázky. Bohužel tyto otázky zůstaly nezodpovězeny i československému právu. Při znalosti usnesení Nejvyššího soudu ze 14. září 1926, 13. dubna 1927 a 30. září 1927 je možno říct, že československé soudnictví se prvním usnesením pustilo velkolepě do bitvy, ze které se však velmi brzo stáhlo a zvolilo místo meritorního projednání cestu opevnění se v citadele civilního procesu, za jehož základ však v tomto konkrétním případě bylo vybráno (nebo spíš zbylo) přinejmenším problematické usnesení svěřenského soudu z 28. prosince 1918.

V druhé polovině dvacátých let tak byl pro rodinu Schliků definitivně uzavřen případ ztráty fideikomisního panství i pokusů o jeho získání. Při zpětném pohledu je možné konstatovat, že se proces ve druhé dekádě vyvíjel na dvou stranách pólů: zánik fideikomisu v roce 1917 a jeho trvání do roku 1924. Zatím zůstává

Beiträge zum Gesetz über die Aufhebung der Fideikomnisse, In: Prager Juristische Zeitschrift, roč. IV, sv. 8, 1924; MAGERSTEIN, W., In: Prager Juristische Zeitschrift, roč. VII, sv. 1, 1927.

¹⁷² Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, 1927–1936, kart. 350, Dovolací stížnost Josefa Dolanského ze 2. srpna 1927.

¹⁷³ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, 1927–1936, kart. 350, Dovolací stížnost Jindřicha Schlika ze 4. srpna 1927.

¹⁷⁴ Národní archiv, f. Fideikomisní spisy, sg. VII E 27 (F18/98), Spisy, 1927–1936, kart. 350, Usnesení Nejvyššího soudu z 30. září 1927.

neprobádána otázka pozadí procesu, ve které zajisté hrály svoji roli osobní vazby. Určité rozpaky vzbuzuje postava advokáta Franze Wien-Claudi, který se v kauze objevil na samém počátku ještě jako Franz Wien jako právní zástupce knížete Salm-Salma. Po smrti svého tchána Carla Clemense Claudi v roce 1913 se stal opatrovníkem bývalé fideikomisární substituce po Františkovi Schlikovi († 1862). Po smrti posledního Weissenwolffa v roce 1917 se stal právním zástupcem jeho pozůstalosti a jeho univerzální dědičky Marriety Ungnadové z Weissenwolffu a obou legatářek. Sledujeme-li jeho právní výkony, můžeme konstatovat, že jeho dovednost stojí za odejmutím fideikomisu Schlikům a následně i za jeho alodizací. Proměna fideikomisu v alodizované jmění by se mu sotva podařila, kdyby se nemohl opřít o slabého opatrovníka rodinného fideikomisu hraběte Ervína Nostitze. Jeho role se v této kauze jeví jako negativní, protože je možné říct, že pro záchranu fideikomisu toho příliš nepodnikl. Přičemž jako opatrovník měl v první řadě povinnost hájit ho před neoprávněnými čekateli, ale i před zrušením. Oba zmínění pánové se významně zasadili o likvidaci fideikomisu. V případě Ervína Nostitze se pak klade otázka, nakolik je tento výsledek slučitelný s rolí opatrovníka.

Dalším bodem k zamyšlení je přístup československých soudů, ze kterého vyčnívá pojednané usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926, které vyznívá jako milník, jako výzva k novému věcnému projednání. Této výzvy z celé soustavy uposlechl pouze Zemský soud civilní jako prvostupňový soud svěřenecký, jak Vrchní soud zemský, tak i Nejvyšší soud se nakonec k novému věcnému projednání neodvážily. V čem tkvěl důvod obratu Nejvyššího soudu, je zatím otázkou.

Na jednu stranu se nabízí odpověď, že se jednalo o přirozenou reakci na neúprosný právní rozbor pražského advokáta Franze Wien-Claudi, který přiměl soudce Nejvyššího soudu k revizi svého právního názoru a dlužno přiznat i k převzetí podnětů rekursu do odůvodnění nového usnesení.

Proti tomuto pohledu však podle mne hovoří propracovanost a teoretická připravenost prvního usnesení Nejvyššího soudu, které v porovnání s usnesením následným působí opravdu velkolepě a precizně, ale hlavně deklaruje vědomí existence právního problému a ochoty ho řešit. Řada podnětů působí velmi neortodoxně (např. obrana proti námitce porušení zásady retroaktivity při užití

potomního předpisu jako autentického výkladu k předpisu předcházejícímu). Nejvyšší soud se o tento krok, který by mohl být vykládán, a také byl, jako zásah do práv nabytých, a stejně tak jako porušení zásady věci rozsouzené, přesto pokusil. Jeho následující usnesení, kterým odvolává vlastní postoj tím, že zpochybňuje vázanost nižších soudů vlastním usnesením, působí velmi rozpačitě. Obsah i forma evokují spíše bezduché plnění pokynu než přesvědčení o vlastním právním názoru.

Do třetice je možné vyslovit ještě jednu hypotézu, že Nejvyšší soud se revolučním usnesením mohl pokusit vyvolat věcné vyvrácení celého konstruktů v rámci nových rozhodnutí soustavy obecných soudů. Jednalo by se sice o riskantní tah s nejistým výsledkem, jak jednou pro vždy skoncovat s právním institutem, který byl s novým uspořádáním neslučitelný. K vyvrácení konstruktů sice nakonec došlo, ale rozpačitost celého procesu a mdlost přijatých rozhodnutí na počáteční záměr opravdu neukazuje.

Judikatura Nejvyššího soudu rozhodnutími, která by řešila obnovení práva k svěřenství, které bylo výroky soudu pokládáno za vyhaslé, příliš neoplývá. Nicméně přesto je možné dohledat několik judikátů, které rodu Schliků mohly před podáním dovolacího rekursu v roce 1926 dát určitou představu o rozhodovací praxi soudů.¹⁷⁵ Jeden judikát však Schlikům, resp. jejich právnímu zástupci JUDr. Oskaru Rosenbaumovi, prokazatelně posloužil jako analogie, neboť na něj i odkazuje, kterou využili ve svém prvním úspěšném rekursu z 28. května 1926, završeném usnesením Nejvyššího soudu ze 14. září 1926. Zmíněné usnesení vzešlo z dědického řízení o choltickém svěřenství Thun-Hohensteinů. Barbora Bednaříková sice zdůrazňuje, že situace nastalá při řešení konce schlikovského fideikomisu byla naprosto jiná od řešení situace thun-hohensteinského fideikomisu, s čímž je třeba souhlasit.¹⁷⁶ Záležitost měla odlišný

---

¹⁷⁵ Obecně lze říct, že judikatura Nejvyššího soudu ve věci fideikomisů/svěřenství nebyla příliš hojná. Pokud se fideikomisy před nejvyšší stolicí dostaly, jednalo se zejména o vypořádávání se s institutem svěřenství během pozemkové reformy, případně řešení závazků vyplývajících z pachtu fideikomisního jmění. Řízení o přechodu práv mezi držiteli fideikomisu a čekateli nebyly častým sporem. Určitý právní názor Nejvyššího soudu k odmítnutí dědických přihlášek je k dispozici ve sporu o fideikomis po smrti Gisely hraběnky Coudenhove v roce 1920, kde Nejvyšší soud dospěl v roce 1922 k závěru, že pozůstalostní soud může odmítnout dědickou přihlášku, je-li ze spisů neb jiných skutečností (zakládací listiny rodinného svěřenství) zřejmé, že podatelé dědické právo nepřísluší. Stejný judikát potvrdil účinnost rozsudku nejvyššího soudního dvora ve Vídni, který byl vynesen před 28. říjnem 1918. (VÁŽNÝ, F., Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských, r. 4, 1923–1924, s. 611–616).

¹⁷⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 96–100.

souběh a načasování právních skutečností, stejně jako odlišné motivace jednotlivých aktérů. Přesto je zapotřebí upozornit na zjevné podobnosti ve vztahu k sankci vyloučení z důvodu nerovnorodého sňatku a na doloženou analogii v argumentaci ustanoveními § 10 zákona č. 179/1924 Sb. z. a n., která se obrazila i v rozhodnutí Nejvyššího soudu. Platnost tvrzení autorky o zmíněné naprosté odlišnosti je dána také tím, že autorka nijak nezpochybňuje průběh řízení a výsledek celé kauzy schlikovského fideikomisu. Kdybychom akceptovali některé námitky zastánců existence fideikomisu po 29. září 1927 a důsledně uplatnili závěr Nejvyššího soudu z 14. září 1926, že fideikomis nezanikl, dalo by se tvrdit, že věc je úplně stejná.

První čekatel v pořadí Leopold Thun-Hohenstein se sám vyloučil v roce 1913 uzavřením nerovnorodého sňatku z nástupnictví v rodinném fideikomisu. Poslední držitel choltického svěřenství Jan Thun-Hohenstein však předčasně nezemřel, ale opustil tento svět až po změně společenských podmínek v roce 1921. Ještě za svého života se vzdal notářským zápisem v roce 1920 držení a užívání svěřenství ve prospěch svého jediného syna Leopolda Thun-Hohensteina, který v jiném podání se k tomu svěřenství přihlásil, přičemž sám poukázal na skutečnost, že v rozporu se zřizovací listinou z roku 1703 uzavřel v roce 1913 nerovnorodý sňatek. Zároveň však upozornil, že tato překážka byla zákonem o zrušení šlechtictví odstraněna. Svěřenský soud vydal v roce 1921 usnesení, kterým přihlášku Leopolda Thun-Hohensteina přijal a byla mu zároveň přenechána správa a užívání svěřenského jmění v souladu s příslušnými ustanoveními občanského zákoníku. Když se následně ke svěřenství přihlásil další čekatel, vzdálený příbuzný z vedlejší linie, byl soudem odmítnut.¹⁷⁷ K předání fideikomisu do neomezeného vlastnictví došlo až v roce 1926, což bylo zapříčiněno účelovým prodlužováním lhůt ze strany Leopolda Thuna. Jak dokládá Barbora Bednařiková ve své případové studii, motivací tohoto jeho počínání byla strategie spočívající v docílení převodu rodinného fideikomisu i peněžního fideikomisu na ryze osobní vlastnictví. Časovými prodlevami se Thun úspěšně vyhnul aplikaci § 3, odst. 1 zákona č. 179/1924 Sb. z. a n., podle kterého by soud v případě nedohody

---

¹⁷⁷ Číslo 4729, Rozhodnutí ze dne 25. února 1925, R I 125/25. In: VÁŽNÝ, F., Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských, r. 7, 1925–1926, s. 369–373.

s dalšími čekateli svěřenské jmění vložil do fideikomisární substituce, ve které by Leopold zastával pozici fiduciáře ve prospěch po něm dalšího čekatele.¹⁷⁸

Případy se od sebe zásadně liší řadou podstatných rozdílů, co je ale spojuje, jsou odkazy na ustanovení zákona č. 179/1924 Sb. z. a. n. Zatímco smrt posledního držitele fideikomisu v rodině Schliků v roce 1906 znamenala aktivaci sankce pro jeho nástupce, smrt posledního držitele v rodině Thun-Hohensteinů po roce 1918 umožnila sankci vyloučení neaktivovat. Přes tuto zásadní rozdílnost a z ní plynoucí odlišnosti ovlivnilo thun-hohensteinského rozhodnutí schlikovský dovolací rekurs i následné usnesení Nejvyššího soudu. Předně svěřenský soud v případě choltického fideikomisu potvrdil v odůvodnění pominutí vylučovacího důvodu v důsledku nerovnorodého sňatku, neboť tento pominul účinností zákona o zrušení šlechtictví. Dále se odvolává na ustanovení § 106 ústavní listiny, podle které se neuznávají výsady pohlaví, rodu a povolání, a upozorňuje, že tuto zásadu provedl zákon o zrušení svěřenství, když uvádí v ustanovení § 2, odst. 2, že při určení osob čekatelů se nehledí k omezení zřizovacích listin, která se přičí právnímu řádu nastalému po 28. říjnu 1918 (vyloučení pro nerovný sňatek). V odůvodnění dále svěřenský soud rozebírá ustanovení § 3, odst. 2, že svěřenství uvolněné v den účinnosti zákona dlužno odevzdati do neomezeného vlastnictví čekatele. Dle tohoto ustanovení je rozhodný pro odevzdání do vlastnictví čekatele moment vzniku dědického nápadu, a nikoliv moment vzniku překážky tohoto nároku. Zjednodušeně řečeno, vytvoření překážky vyloučení v roce 1913 není absolutní, protože nová úprava právních poměrů tuto překážku ruší. Tato konstrukce byla, jak vyplývá z důvodové zprávy k zákonu, zvolena, aby se nejednalo o retroaktivní účinnost předpisu. Ani tato interpretace však podezření z pravé retroaktivity zcela nesmyje. Snad právě z důvodu těchto pochybností uváděl svěřenský soud v odůvodnění, že pokud by ke vzniku dědického nápadu došlo před 28. říjnem 1918, bylo by nutné vyloučení respektovat. Svěřenský soud se pokusil povolání k nástupnictví spojit až s dědickým nápadem, ke kterému došlo v tomto případě až po roce 1918, a nikoliv s právní skutečností, kterou bylo jasné porušení podmínky svěřenství v roce 1913. Fakticky tím došlo k popření práva nejbližšího čekatele, který do 28. října 1918 splňoval všechny podmínky pro nástup do svěřenství. Pro Schliky znamenalo konkrétně toto rozhodnutí signál,

---

¹⁷⁸ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 91–96.

k renesanci jejich role čekatele nástupnictví v rodinném fideikomisu. Situace byla o to slibnější, že svěřenství bylo v rozhodnou dobu uprázdněné.

K právní konstrukci o povolání ke svěřenectví dědickým nápadem je zapotřebí připomenout, že u rodového svěřenství byla ještě ve Všeobecném občanském zákoníku v roce 1811 zakotvena feudální idea děleného (vrchního) vlastnictví.¹⁷⁹ Podle § 629 VOZ „*vlastnictví svěřenského majetku jest děleno mezi všechny čekatele a dočasného majitele svěřenství. Oněm přísluší vrchní vlastnictví samo, tomuto však také užitkové vlastnictví.*“ Je proto na místě otázka vzniku vlastnictví, a tedy otázka založení subjektivního práva dočasného držitele a čekatelů, které dle mého názoru vyplývalo ze zřizovacího právního aktu. Do okruhu čekatelů dotýčný vstupoval na základě podmínek stanovených zřizovacím aktem, klasicky právními událostmi jako například vlastním narozením v určené rodové posloupnosti. Stejně tak z okruhu čekatelů mohl být porušením daných podmínek vyloučen, a to vždy ex tunc, kdy k dané právní události došlo (nerovnorodý sňatek). Z tohoto pohledu spojení vzniku oprávnění čekatele k povolání k nástupnictví až s delací neodpovídá původní filozofii svěřenství, ale spíše poukazuje na jeho transformaci do jiného institutu dědického práva, jak k tomu došlo po zrušení svěřenství zákonem č. 179/1924 Sb. z a n. Snaha o vymezení jasnější hranice mezi právní situací před rokem 1918 a po něm je patrná i z odůvodnění svěřeneckého soudu, který uvádí, že „*nešlo to proto o oživení práva jednou již platně pozbytého, ježto právo to před tím vůbec nevzniklo, nýbrž o vznik práva podle předpisů zřizovací listiny plativší nadále, pokud nepřičila se novému právnímu řádu, jenž neuznává některých jejich omezení při nástupnictví ve svěřenství*“.¹⁸⁰

Pro srovnání v rodině Schliků došlo k tomu, že držitel svěřenství předčasně zemřel bez potomků v roce 1906 a nejbližší čekatel z primogeniturní linie sám sebe vyloučil z posloupnosti z důvodu uzavření nerovnorodého sňatku v roce 1896. V proběhlém řízení v roce 1912 vyloučený čekatel právo pravomocně pozbyl. Po uzavření řízení nastoupil jako držitel nejbližší čekatel, vzdálený příbuzný, na kterého se podmínky vyloučení nevztahovaly. Rod nového držitele

¹⁷⁹ K dělenému vlastnictví viz HORÁK, O., Tzv. dělené vlastnictví v 19. a 20. století (K proměně chápání tradičního pojmu v domácí právní vědě. In: Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010, dostupné na <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings> [05-01-2022].

¹⁸⁰ Číslo 4729, Rozhodnutí ze dne 25. února 1925, R I 125/25. In: VÁŽNÝ, F., Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských, r. 7, 1925–1926, s. 373.

však vymřel v roce 1917 po meči a nástupnictví po přeslici vylučovala zřizovací listina. Řízení o nástupnictví běželo ještě v období po změně společenských poměrů po 28. říjnu 1918 a po 28. říjnu se do něj přihlásili Schlikové. V prosinci 1918 soudy dospěly ke konstatování, že svěřenství v důsledku smrti posledního mužského člena vyhaslo již v roce 1917 a následně svěřenské jmění bylo alodizováno a vplynulo do dědického řízení svobodného jmění zemřelého držitele, do kterého tento jakožto zůstavitel ustanovil dědičky ženského pohlaví, neboť zde nebyl vázán omezeními zřizovací listiny. Do tohoto právního stavu vstoupili v roce 1926 Schlikové, kteří zpochybnili vyhasnutí svěřenství v roce 1917, protože tehdy ještě žili oni jako původní potomci zřizovatele svěřenství. V roce 1918 pak navíc byla zrušena závaznost vyloučení v důsledku nerovnorodého sňatku. Za této situace by k datu zrušení rodinných fideikomisů bylo rodinné svěřenství Kopidlno – Staré Hrady existující a Schlikové jedinými mužskými čekateli.¹⁸¹ Nejvyšší soud Schliků následně potvrdil, že „*právoplatný rozsudek vynesený před státním převratem a uznávající, že pro nerovný sňatek nepřisluší určitým osobám právo nástupnictví do svěřenství, není na závadu čekatelskému právu těchto osob, opírajícímu se o právní řád nastalý po 28. říjnu 1918. Na tom nebylo ničeho změněno tím, že po Státním převratu, ale před vydáním zákona čís. 179/24 bylo vydáno vzhledem k onomu rozsudku allodisační usnesení (§ 654 obč. zák.). Svěřenství takové trvalo až do dne účinnosti zákona čís. Sb. 179/24.*¹⁸²

Zdůrazněme ještě, že Nejvyšší soud ve tomto klíčovém usnesení dovodil nepoužitelnost § 9 zákona č. 179/1924 Sb. z. n., který zamezuje domáhat se vlastnictví tomu čekateli, který svého lepšího práva pozbyl před 14. listopadem 1924. Jelikož je předpokladem aktivace tohoto usnesení „*střet svěřenských nároků mezi držitelem svěřenství nebo jeho nabyvatelem a čekatelem, o jehož právu bylo již rozhodnuto výrokem, přímo proti němu směřujícím a jej lepšího práva zbavivším, před účinností zákona podle ustanovení zřizovací listiny a*

---

¹⁸¹ V této souvislosti se nabízí otázka, zda univerzální dědička a legatářky nebyly oprávněny v rámci rekursů namítat neplatnost vyloučení žen z nástupnictví ve fideikomisu (i když to činit nemusely, protože dle jejich právního názoru byl fideikomis vyhaslý alodizovaný a součástí pozůstalosti), protože i to je z pohledu § 106 ústavní listiny zřejmá výsada pohlaví, na kterou se může vztahovat ustanovení § 3, odst. 2 zákona o zrušení svěřenství. K této otázce se vyslovil Nejvyšší soud rozhodnutím ze dne 25. září 1937, R II 299/37, ze kterého mimo jiné vyplývá, že „*ustanovení zřizovací listiny, že mužským čekatelům náleží přednost před ženami, nebylo zrušeno § 106 ústavní listiny a nelze je pokládati za omezení, přičítací se právnímu řádu nastalému po 28. říjnu 1918 zrušením šlechtictví.*“ Viz Číslo 16331, Rozhodnutí ze dne 25. září 1937, R II 299/37. In: 0 Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských, r. 19, 1937–1938, s. 1113.

¹⁸² Číslo 6263, Rozhodnutí ze dne 14. září 1926, R I 667/26. In: VÁŽNÝ, F., Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských, r. 8, 1926–1927, s. 1249–1256.

dosavadních předpisů, třeba pro skutečnost nyní zákonem neuznávanou“, tato právní situace ve dvacátých letech z důvodu absence dalších čekatelů nenastala.¹⁸³ Byly to právě tyto části výroku, které judikovaly „obnovení“ čekatelského práva dříve vyloučeným osobám.

Jak ukázal nastíněný vývoj, tento právní výklad přes nadějně usnesení Nejvyššího soudu z 14. září 1926 a následné rozhodnutí Zemského soudu civilního z 10. listopadu 1926 neměl dlouhého trvání a Schlikové své domnělé právo neobhájili. S ohledem na materii a nekonstantnost rozhodování československých soudů, které se Schlikům ukázaly jako osudné, soustředili se v dalších pokusech o otevření kauzy na procesní stránku věci, kterou byla otázka zamítnutých dědických přihlášek.

Pokus o otevření dědického řízení po Mikulášovi Ungandovi z Weissenwolffu v letech 2008–2016

V rodině Schliků zůstala otázka odejmutého panství stále aktuální. O revizi závěrů předchozího řízení se pokusil i zástupce rodu Ing. František Schlik na počátku 21. století. Poté, co se potomkům rodu Schliků, úspěšně podařilo uplatnit restituční nárok na nemovitosti tvořící dříve velkostatky Jičíněves a Vokšice,¹⁸⁴ odhodlal se Ing. František Schlik k pokusu otevřít záležitost nezapomenutého nároku k bývalým fideikomisním panstvím Kopidlno a Staré Hrady. Bývalé dědictví po Mikuláši Ungandovi z Weissenwolffu přešlo, jak bylo popsáno, ve dvacátých letech do vlastnictví jeho sestry Jindřišky Thurn-Taxisové, které byly majetky konfiskovány na základě dekretu č. 12/1945 Sb. a dekretu č. 108/1945 Sb. Zatímco zestátněný zámek v Kopidlně v důsledku transformace po roce 1989 přešel do vlastnictví Královehradeckého kraje a slouží veřejnému zájmu dodnes, zámek Staré Hrady byl jako obecní majetek prodán v roce 2007 do soukromých rukou. I další nemovitosti bývalých panství prodělaly od roku 1945 složitý majetkoprávní vývoj. Reálný návrat vlastnického práva pro rod Schliků by narážel na řadu překážek, takže by se v případě úspěchu jednalo spíše o morální vítězství. Přesto se Schlikové o návrat stavu do roku 1926, potažmo před rok 1912 pokusili.

---

¹⁸³ Číslo 6263, Rozhodnutí ze dne 14. září 1926, R I 667/26. In: VÁŽNÝ, F., Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských, r. 8, 1926–1927, s. 1249–1256.

¹⁸⁴ BENDA, J., Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989. Praha, 2013.

Dne 29. května 2008 se Ing. František Schlik začal domáhat návrhem došlým obvodnímu soudu pro Prahu 1 zahájení řízení, kterým by bylo dodatečně projednáno dědictví po Mikuláši Ungnadovi z Weissenwolffu, který zemřel 29. září 1917. Projednání se mělo týkat konkrétních nemovitostí v katastrálních územích Kopidlo a Staré Hrady, přičemž výčet nemovitostí odpovídal rozsahu již zrušeného rodinného fideikomisu. V rámci projednání se František Schlik domáhal projednání svých dědických nároků, tj. aby soud rozhodl o dědických přihláškách Jindřicha Františka Schlika a Františka Schlika, které nebyly soudem dosud přijaty. Pro oprávněnost požadavku argumentoval František Schlik tím, že v rámci jedné fáze dědického řízení byla dědická přihláška Jindřicha Schlika akceptována, čímž také dokládá oprávněnost dědického nároku. Ve stejném podání uvedené dědické přihlášky Františka Schlika a Jindřicha Františka Schlika byly prohlášeny za bezpředmětné a nadbytečné, jelikož byla akceptována dědická přihláška Jindřichova. Dědická přihláška Jindřicha Schlika však byla na základě žaloby Marietty a Jindřišky Ungnadové z Weissenwolffu a paní Ireny Szaparyové požadující zastavení dědického řízení o nástupnictví před Vrchním zemským soudem v Praze dne 16. prosince 1926 zamítnuta. Jejím odmítnutím v rekursním řízení však nastala situace, kdy bylo zapotřebí rozhodnout o zbývajících nepřijatých přihláškách. K tomu nedošlo a František Schlik se proto domáhal dodatečného projednání dědictví po Mikulášovi Ungnadovi, zejména však projednání vlastního dědického nároku a s tím spojeného dodatečného rozhodnutí o dědických přihláškách jeho předků.¹⁸⁵

Soud prvního stupně dospěl na základě předložených listin k závěru, že o dědické přihlášce Františka Schlika bylo již rozhodnuto usnesením Zemského soudu v Praze ze dne 10. listopadu 1926 tak, že jeho svěřenská dědická přihláška je bezpředmětná a nadbytečná. Dědické řízení po Mikuláši Ungnadovi z Weissenwolffu bylo řádně ukončeno s tím, že František Schlik se dědicem nestal. Již soud prvního stupně v usnesení konstatoval, že po zamítnutí přihlášky Františka Schlika jeho otec nepoužil všechny právní prostředky, které byly podle tehdy právních předpisů k dispozici. Při výše získané znalosti celého procesu, završeného usnesením Nejvyššího soudu ze dne 30. září 1927, kterým byla odmítnuta poslední dovolací stížnost, je otázkou, zda ještě nějaký relevantní opravný prostředek existoval. Z předložených výpisů z pozemkové knihy podle

---

¹⁸⁵ Návrh na dodatečné projednání dědictví ze dne 28. května 2008, č.j. 33Nc 2284/2008.

názoru soudu prvního stupně v roce 2008 vyplynulo, že ke zmíněným nemovitostem bylo v roce 1928 vloženo vlastnické právo legatářce Jindřišce Thurn-Taxis, a to na základě usnesení Zemského soudu civilního v Praze. V roce 1945 byla na tyto nemovitosti zapsána národní správa. Na základě těchto zjištěných skutečností Obvodní soud pro Prahu 1 jako soud prvního stupně návrh Františka Schlika na dodatečné projednání pozůstalosti po Mikulášovi Ungnadovi z Weissenwolffu usnesením ze dne 6. března 2009 zamítl.¹⁸⁶

Proti usnesení obvodního soudu pro Prahu 1 podal František Schlik odvolání k Městskému soudu v Praze, protože byl toho názoru, že prvostupňový soud nedostatečně zjistil skutkový stav. Z toho důvodu došlo k doplnění spisu o řadu usnesení ze dvacátých let 20. století. Soud však zkoumal jenom právní otázku možného znovuotevření pozůstalostního řízení po Mikulášovi Ungnadovi, nikoliv projednával věcně, jak toto řízení bylo provedeno, stejně jako se nezabýval možnou nezákonností alodizace. Proto z předloženého materiálu a spisu dospěl odvolací soud k závěru, že pozůstalostní řízení po Mikuláši Ungnadovi bylo skončeno odevzdáním předmětných nemovitostí legatářce Jindřišce Thurn-Taxisové, která je podle odevzdací listiny ze dne 20. června 1925 zapsaná jako poslední vlastnice těchto nemovitostí. Skutečnost, že bylo řádně zaknihováno vlastnické právo legatářky, pokládal odvolací soud za dostatečný doklad, že pozůstalostní řízení bylo řádně skončeno.

Nebylo tedy dáno za pravdu Františkovi Schlikovi, že řádnému skončení pozůstalostního řízení nedošlo. Odvolací soud také konstatoval nemožnost prokázat tvrzení žalobce o neskončení řízení, když žádost byla podána 80 let od skončení řízení, a proto nebylo možné opatřit spis o pozůstalosti, který se nedochoval. Z procesního hlediska žalobce neunesl důkazní břemeno a jeho tvrzení nebylo možné považovat za prokázaná. Další zjišťování však odvolací soud shledal jako nadbytečné. Podle jeho názoru by totiž jediným přípustným prostředkem, kterým se žalobce mohl domáhat svých domnělých práv byla žaloba oprávněného dědice proti dědici neoprávněnému, nikoliv návrh na dodatečné projednání dědictví, které bylo ukončeno v roce 1928.

Odvolací soud dále vyslovil pochybnost, zda vůbec nemovitosti, evidované dnes nikoliv jako vlastnictví zůstavitele, ale jako vlastnictví jiných osob, jsou

---

¹⁸⁶ Usnesení obvodního soudu pro Prahu 1, čj. 33 Nc 2284/2008-102 ze dne 6. 3. 2009.

předmětem ležící pozůstalosti po Mikulášovi Ungnadovi z Weissenwolffu. Poukázal totiž na platnou právní úpravu z doby úmrtí zůstavitele, podle které se dědictví nenabývalo smrtí zůstavitele, ale až v době odevzdání pozůstalosti. Do doby odevzdání se jednalo o tzv. ležící pozůstalost. Aby pozůstalost bylo možné v současné době někomu odevzdat, muselo by se jednat o pozůstalost, která dosud nebyla nikomu odevzdána, a předmětem odevzdání by mohlo být pouze to, co do neodevzdané ležící pozůstalosti náleží i v současné době.

Odvolací soud připomněl také zásadu právní jistoty, která je zaručena řadou ustanovení, která mají zabránit tomu, aby po uplynutí delší doby bylo zasahováno do již vytvořených právních vztahů. V této souvislosti připomněl hmotněprávní a procesní lhůty, jejichž uplynutí brání změnám, a dále ustanovení určená k ochraně třetích osob. Jmenovitě se odvolával na ustanovení § 1467 Všeobecného občanského zákoníku, podle kterého u nemovitých věcí vydrží ten, na jehož jméno jsou vloženy ve veřejných knihách. S těmito závěry odvolací soud potvrdil usnesením ze 6. srpna 2013 napadené usnesení Obvodního soudu pro Prahu 1.¹⁸⁷

Proti usnesení Městského soudu v Praze podal František Schlik dovolání k Nejvyššímu soudu ČR, který ho usnesením ze 17. prosince 2014 odmítl. V odůvodnění Nejvyšší soud uvedl, že podle jeho názoru bylo projednání pozůstalosti po Mikuláši Ungnadovi z Weissenwolffu skončeno v souladu s ustanovením § 819 zákona č. 846/1811 Sb. z. s. a § 174 císařského patentu č. 208/1854 ř.z. Dovolací soud proto považuje závěr odvolacího soudu, že pozůstalostní řízení bylo skončeno odevzdáním pozůstalosti legatáře Jindřišce Thurn- Taxis za správný s tím, že námitky dovolatele ohledně dědických přihlášek Františka Schlika a Františka Jindřicha Schlika nejsou způsobilé zpochybnit správnost takto učiněného závěru odvolacího soudu a tedy přivodit pokračování pozůstalostního řízení projednávaného ve dvacátých letech dvacátého století. Nejvyšší soud také uvedl četné odkazy na judikaturu Nejvyššího soudu ČSR a Nejvyššího soudu ČR, které se zabývaly dovozením, že dědic se stává vlastníkem věci v souladu s § 797 a § 819 zákona č. 846/1811 Sb z. s. až odevzdáním dědictví na základě odevzdací listiny soudu.¹⁸⁸

---

¹⁸⁷ Usnesení městského soudu v Praze ze dne 6. 8. 2013, čj. 24Co 255/200-189.

¹⁸⁸ Ústavní stížnost proti usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 12. 2014, č. j. 21 Cdo 2563/2014.

Po odmítnutí Nejvyšším soudem podal František Schlik proti usnesení Nejvyššího soudu ústavní stížnost, neboť měl za to, že napadeným usnesením a jemu předcházejícím řízením byla porušena jeho ústavně garantovaná práva, zejména v čl. 1, odst. 1 Ústavy ČR; čl. 2, odst. 3 Ústavy ČR, čl. 11, odst. 1 a odst. 4 Listiny základních práv a svobod (ochrana vlastnického práva) a čl. 36, odst. 1, 3 Listiny (právo na spravedlivý proces a právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím soudu).

V odůvodnění byla stížnost opřena o nevypořádání námitky o existenci vady nepřezkoumatelnosti usnesení Městského soudu v Praze (odvolacího soudu), které dle tvrzení stěžovatele v odůvodnění neuvádělo konkrétní právní kvalifikaci návrhu Františka Schlika na dodatečné projednání dědictví, a především neuvádělo žádný odkaz na právní normu, o kterou odvolací soud opíral stanovisko, že žádosti o projednání dědictví nemůže být vyhověno. Odůvodnění usnesení neobsahovalo podle jeho názoru ani jeden odkaz na konkrétní zákonné ustanovení procesního charakteru, ze kterého by jasně vyplývaly důvody pro nevyhovění návrhu.¹⁸⁹ Skutečnost, že se Nejvyšší soud s touto námitkou s odvoláním, že podle § 241a odst. 1 o. s. ř. se jedná o nepřipustný důvod, nevypořádal, shledal stěžovatel jako závažné pochybení. Zkrácení na ústavně zaručených právech shledal v absenci řádného odůvodnění, proč nelze z hlediska práva zahájit řízení o dodatečném projednání pozůstalosti. Rozhodnutí soudu prvního a druhého stupně podle jeho názoru pouze vyloučily možnost projednání, ale svůj závěr neodůvodnily. Nejvyšší soud se otázkou nepřezkoumatelnosti těchto rozhodnutí nezabýval, protože to dle jeho názoru není způsobilý dovolací důvod. S odkazem na judikaturu Nejvyššího soudu dokládal stěžovatel, že nepřezkoumatelnost bývá povětšinou chápána jako tzv. jiná vada řízení. Stěžovatel v neschopnosti odůvodnění viděl nesprávné právní posouzení věci ve smyslu § 241a, odst. 1 o. s. ř. Dle jeho názoru byly předpoklady pro dovolání dány a Nejvyšší soud neměl dovolání odmítat.¹⁹⁰ Ústavní soud však ve věci stejné námitky nesdílel, protože se domníval, že Nejvyšší soud srozumitelně objasnil, proč nepovažoval vymezenou právní otázku za přípustný dovolací důvod. Ústavní soud uznal, že legitimním dovolacím důvodem je námitka nepřezkoumatelnosti

---

¹⁸⁹ Ústavní stížnost proti usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 12. 2014, č. j. 21 Cdo 2563/2014.

¹⁹⁰ Ústavní stížnost proti usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 12. 2014, č. j. 21 Cdo 2563/2014.

napadeného rozhodnutí odvolacího soudu, ovšem pouze za předpokladu, že jeho dovolání bylo shledáno přípustným, což se nestalo.¹⁹¹

Druhou námitkou vznesenou v ústavní stížnosti bylo tvrzení stěžovatele, že se Nejvyšší soud nevypořádal s argumentací uvedenou v dovolání, která se týkala dědických přihlášek Františka a Františka Jindřicha Schlika. Nejvyšší soud se ztotožnil se závěry soudu druhého stupně, že dědické řízení po Mikuláši Ungnadovi z Weissenwolffu bylo skončeno a námitky Františka Schlika ohledně dědických přihlášek jeho předků nemohou přivodit pokračování pozůstalostního řízení. Namísto toho se Nejvyšší soud věnoval otázce, jakým způsobem byla nabývána pozůstalost v tehdejší právní úpravě, ale žádným způsobem v odůvodnění usnesení neuvedl, proč není argumentace dovolání důvodná. Stěžovatel v dovolání uvedl, že původní rozhodnutí Zemského soudu civilního v Praze ze dne 10. listopadu 1926 se změnilo pouze v tom smyslu, že byla zamítnuta dědická přihláška Jindřicha Schlika v pozůstalostním řízení o fideikomisální jmění, avšak toto rozhodnutí se nevypořádalo s dědickými přihláškami Františka Schlika a Františka Jindřicha Schlika. S upozorněním na tuto skutečnost pokládal stěžovatel ukončení dědického řízení po Mikuláši Ungnadovi za zdánlivé, a tím zpochybňoval nabytí právní moci zmíněného rozhodnutí. Na podporu tohoto tvrzení dokládal skutečnost, že pozůstalost nebyla vydána Jindřišce Thurn-Taxisové v celém rozsahu, když část na ni přešla na základě uzavření smlouvy tržové v roce 1933. Z toho František Schlik vyvozoval, že pokud by pozůstalostní řízení bylo ukončené, pozůstalost by byla vydána v celém rozsahu. Dále se domníval, že jasně předložil Nejvyššímu soudu právní otázku, zda lze považovat pozůstalostní řízení za skončené v situaci, kdy zcela evidentně existovaly přihlášky dalších dědiců, které nebyly vypořádány, a pozůstalost byla vydána jedinému dědici, tedy zda existence odevzdací listiny znamená i ukončení pozůstalostního řízení, pokud nebyl určen definitivní okruh způsobilých dědiců. Nejvyšší soud se však s touto otázkou nevypořádal, ačkoliv dle názoru stěžovatele takováto otázka nebyla v jeho rozhodovací praxi řešena. V odkazované judikatuře jsou řešeny pouze způsoby, jakými podle hmotného a procesního práva se nabývá pozůstalost, nikoliv však nastolená otázka. Tím, že se podle stěžovatele Nejvyšší soud uvedenou právní otázkou nezabýval, trpí i jeho

---

¹⁹¹ Usnesení Ústavního soudu IV. ÚS 1444/15 ze dne 20. prosince 2016.

rozhodnutí rysy nepřezkoumatelnosti. Stěžovatel tak není schopen určit, proč jím podané dovolání bylo odmítnuto.

Z předložených námitek stěžovatele jasně vyplývalo porušení práva na spravedlivý proces, jakož i na právo vlastnit majetek, protože odpíráním dodatečného práva na projednání dědictví je Františku Schlikovi odpíráno zároveň i právo vlastnické po předcích, na které má dle svého názoru oprávněný nárok.¹⁹²

O uvedené ústavní stížnosti rozhodl Ústavní soud usnesením z 20. prosince 2016, ve kterém stížnost odmítl, protože nezjistil existenci neoprávněného zásahu do základních práv stěžovatele Františka Schlika. Stížnost byla shledána nedůvodnou ve všech bodech. Námitku nedostatečného odůvodnění rozhodnutí obecných soudů zhodnotil Ústavní soud, ač není další instancí všeobecného soudnictví, ve světle vlastní judikatury. V této souvislosti upozornil, že „závazek odůvodnit rozhodnutí nemůže být chápán tak, že vyžaduje podrobnou odpověď na každý argument. (Kupř. nálezy sp. Zn. ÚS 201/04, I. ÚS 739/2000, I. ÚS 116/05 a IV. ÚS 787/06, III. ÚS 961/09).“¹⁹³ V uvedeném světle odůvodnění odvolacího i dovolacího soudu dle názoru Ústavního soudu jednoznačně ob stojí, protože oba soudy v přiměřené míře okolnostem případu se vypořádaly se všemi relevantními skutečnostmi. Obecné soudy také správně aplikovaly hmotné a procesní právo účinné v době úmrtí Mikuláše Ungnada z Weissenwolffu a správně dospěly k závěru, že dědické řízení bylo již skončeno. Přičemž důvod pro dodatečné otevření pozůstalostního řízení ve smyslu § 179 nesporného patentu, tj. v podobě existence jmění dříve neznámého, zde nebyl dán a František Schlik jej ani netvrdil. V uvedeném posouzení dané věci obecnými soudy neshledal Ústavní soud kvalifikovaný excés, libovůli a vybočení z pravidel ústavnosti.¹⁹⁴

Jako neadekvátní a zástupné shledal Ústavní soud výtky vůči nepřezkoumatelnosti soudních rozhodnutí. Výtka stěžovatele na porušení práva na spravedlivý proces je podle Ústavního soudu jen nesouhlas se způsobem, jak obecné soudy věc posoudily, aniž by reflektovaly jeho argumentaci. Zásadní bylo stanovisko Ústavního soudu k pokusu o aplikaci institutu dodatečného projednání dědictví, který dle jeho názoru není – jak stěžovatel zamýšlel – opravným prostředkem a

---

¹⁹² Ústavní stížnost proti usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 12. 2014, č. j. 21 Cdo 2563/2014.

¹⁹³ Usnesení Ústavního soudu IV. ÚS 1444/15 ze dne 20. prosince 2016.

¹⁹⁴ Usnesení Ústavního soudu IV. ÚS 1444/15 ze dne 20. prosince 2016.

instrumentem k odstraňování skutečných či domnělých chyb a nedostatků, nýbrž slouží výlučně k tomu, aby byl v dědickém řízení projednán i ten majetek zůstavitele, který do původního řízení nebyl zahrnut z důvodu, že nebyl znám. V této souvislosti Ústavní soud upozornil i na to, že proti odevzdání pozůstalosti Jindřišce Thurn-Taxisové předci stěžovatele pomocí právních prostředků platných a právně účinných v rozhodné době nevystoupili.¹⁹⁵

Jako zcela irelevantní shledal ÚS námitku, že pozůstalost nebyla vydána Jindřišce Thurn-Taxisové v celém rozsahu. Skutečnost, že část nemovitostí byla odevzdána Mariettě Ungnadové z Weissenwolffu jako universální dědičce po bratrovi, nic nemění na tom, že dědické řízení bylo skončeno.¹⁹⁶

Po seznámení se spisem nezbyvá než konstatovat, že české soudy se věnovaly podrobně jak procesní stránce věci, tak stránce hmotného práva. V rámci doplnění spisu se seznámily s částí relevantních rozhodnutí prvorepublikových soudů. Domnívám se, že podstatný pro výsledek celého řízení zřejmě byl zvolený druh řízení, kterým bylo dodatečné projednání dědictví, které soudy implicitně vztáhly k ustanovení § 175x o. s. ř.¹⁹⁷ V důsledku této subsumpce, jejíž neurčitost stěžovatel namítal, bylo soudy v řízení zkoumáno pouze to, zda napadené řízení o dědictví bylo řádně skončeno, příp. zda se po jeho skončení objevil nějaký nový majetek (nové právo), který by případnému novému projednání podléhal. Výslovně tak bylo odmítnuto, že by nástroj dodatečného projednání dědictví bylo možné chápat jako opravný prostředek k opravě vad uzavřených řízení. V důsledku této skutečnosti nebyly v rámci řízení řešeny zajímavé právní otázky (trvání nebo zánik fideikomisu po roce 1917, existence či neexistence čekatelského práva, oprávnění alodizace apod.), které Schliky ve dvacátých letech 20. století velmi zajímaly.

---

¹⁹⁵ Usnesení Ústavního soudu IV. ÚS 1444/15 ze dne 20. prosince 2016.

¹⁹⁶ Usnesení Ústavního soudu IV. ÚS 1444/15 ze dne 20. prosince 2016.

¹⁹⁷ „*Objeví-li se po právní moci usnesení, jímž bylo řízení o dědictví skončeno, nějaký zůstavitelův majetek, popřípadě i dluh, provede soud o tomto majetku řízení o dědictví. Objeví-li se pouze dluh zůstavitele, řízení o dědictví se neprovede.*“ K dnešnímu datu Občanský soudní řád již toto ustanovení neobsahuje a dodatečné projednání dědictví je zakotveno v § 192 a § 193 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Závěr

Předložená práce se pokusila po základním seznámení s problematikou rodinného fideikomisu přehledně etapizovat spor o svěření Kopidlno – Staré Hrady. Metodologie přístupu byla určena povahou očekávaného výsledku této práce, kterým mělo být systematizování materiálu a pojmenování problému. Z toho důvodu je úvodní část práce syntézou staršího bádání, která se opírá výhradně o odbornou literaturu, kterou využívá pouze pro uvedení od kontextu vývoje rodinného fideikomisu pro potřeby dále rozpracovávané části. Druhá část práce je z většiny původní studií opírající se o primární archivní prameny a sekundární tištěné prameny. S ohledem na rozsah materiálu byla hlubší pozornost věnována zejména usnesením soudů a podnětům účastníků řízení. V menší míře bylo přihlíženo i k přípravnému materiálu a korespondenci. Výsledek je možné charakterizovat jako sondu do tématu, přičemž tento přístup byl nezbytný právě z důvodu širokého časového záběru, ve kterém bylo potřeba odhalit podstatná dílčí témata k dalšímu rozpracování, což se dle mého přesvědčení podařilo. Prostor byl věnován v první řadě zmapování a pojmenování právních problémů probíhajících sporů o schlikovský fideikomis mezi lety 1908–1928(2016).

S ohledem na výše naznačenou strukturu práce je možné shrnout, že v části vývoje schlikovského fideikomisu v letech 1672–1906 se jednalo o pouhé zmapování problému. Naproti tomu v případě zpracování soudních procesů Schliků o nástupnictví ve fideikomisu se podařilo dosáhnout značných výsledků. V letech 1908–1912 probíhala první fáze, ve které o čekatelské právo proti Schlikům vystoupil rod Salmů, který však v roce 1911 neprokázal, že je přímým potomkem větve Salmů určených zřizovací listinou. Ještě v témže roce však započalo řízení o přihlášce Konráda Ungnada von Weissenwolff. V roce 1912 po vyčerpání všech opravných prostředků Schliků, kteří rozhodnutím Nejvyššího soudního dvora ve Vídni z 19. června 1912 byli prohlášeni za neschopné nástupnictví, byl Konrád jako nový držitel fideikomisu potvrzen. Výměnou na pozici držitele fideikomisu došlo ke změně držby poloviny dosavadní rozlohy schlikovských statků. Ironií dějin bylo, že Konrád Ungnad byl nejen potomkem švagra zakladatele svěření, ale pocházel z rodu jistého Johanna Ungnada ze Suneku, komořího na dvoře krále Fridricha III. Habsburského, stojícího v 15. století v čele opozice, která se na habsburském dvoře utvořila proti slavnému předkovi Schliků, vlivnému kancléři Kašparu Schlikovi († 1449), zakladateli

rodové slávy. Ztráta fideikomisu však nebyla v žádném případě úkladem či spiknutím, ale logickým vyústěním aplikace platného práva. Pochybnost o vyloučení Františka Schlika z nástupnictví ve svěřenství byla všeobecně známa a není proto divu, že náhradní čekatelé se o uplatnění domnělých práv pokusili. Žádné překvapení se dle mého názoru nekonalo ani v případě rozhodnutí soudů. Ve znaleckých posudcích se Schlikové na základě dobrozdání jazykovědců z oblasti staré němčiny snažili prokázat, že význam určitého slovního spojení v důsledku morfologických a sémantických změn se za 240 let posunul natolik, že je možné tvrdit, že zakladatel sankci za nerovnorodý sňatek cílil pouze na svého přímého potomka, a nikoliv na celé pokolení. Nepřihlédnutí k takovým důkazům nemusí vzbuzovat podezření ze zaujetí soudů, ale spíše to poukazuje na rozhodovací praxi soudů v podobných věcech, které pokládaly za jasné. Vyloučení v nástupnictví z důvodu uzavření nerovnorodého sňatku, nebylo ojedinělé a bylo by s podivem, že by soudy k němu v jednom případě přistupovaly odlišně (děčínský fideikomis Thun-Hohensteinů).

Zásadnějšího rázu jsou zjištění, která se týkají dědického řízení po zemřelém Mikulášovi Ungnadovi z Weissenwolffu dne 29. září 1917. Zatímco základní představa o sporu v letech 1908 až 1912 byla s řadou nepřesností obecněji známa, vývoj sporu o fideikomis znám nebyl téměř vůbec s výjimkou případové studie v monografii Barbory Bednaříkové, která však z důvodu zestručnění neprozkoumala podrobněji poslední fázi sporu, z toho důvodu jí v této práci byl věnován větší prostor. František Schlik, Jindřich Schlik a nezl. František Jindřich Schlik podali v zákonné lhůtě (do 11. listopadu 1918) dne 30. října 1918 dědické přihlášky do běžícího řízení o nástupnictví do fideikomisu Kopidlno – Staré Hradky. Spolu s nimi se přihlásili někteří příslušníci rodu Salm-Salmů. Zcela pochopitelně se do řízení o nástupnictví ve fideikomisu nepřihlásily pozůstalé ženské příbuzné Mikuláše Ungnada. Dne 13. listopadu Zemský civilní soud vyzval usnesením Schliky, zda se na ně nevztahují vylučovací důvody svěřenského zřízení, proti usnesení se Schlikové odvolali a po zamítnutí odvolání podali rekurs, který však byl odmítnut až poté, co prvostupňový soud věc uzavřel. Dne 11. prosince 1918 vešel v účinnost zákon o zrušení šlechtictví, ze kterého se odvíjí nepřihlížení ustanovením fideikomisu, která jsou v rozporu s právním řádem republikánského zřízení – tento výklad ve vztahu k fideikomisu však byl formulován až v souvislosti se zákonem č. 179/1924 Sb. z. a n. a zemský soud

civilní o něm v roce 1918 nemohl vědět. Dne 28. prosince 1918 vydal Zemský soud civilní, nečekaje na ukončení rekursního řízení o stanovisku k vylučovacím důvodům, vlastní usnesení, ve kterém odmítl přihlášky jak Salm-Salmů, tak Schliků. V případě Schliků navíc odvolal požadavek doplnění dědických přihlášek. Ve výroku prohlásil fideikomis za uhaslý smrtí posledního držitele, tj. dnem 29. září 1917. V odůvodnění československý soud pevně stál na závěrech soudní soustavy monarchie, přičemž dokonce se judikatorně odvolával na vyloučení z nástupnictví ve fideikomisu z důvodu nerovnorodého sňatku podle rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora ve Vídni z jara 1918 ve věci thun-hohensteinského svěřenství. Další rozhodování československých soudů se ve dvacátých letech s jedinou výjimkou odvíjelo v této linii a potvrdilo uhasnutí fideikomisu delací v roce 1917. Přes četné marné právní kroky Schliků došlo ke splnutí majetkové podstaty fideikomisu se svobodným dědictvím Mikuláše Ungnada a toto bylo v rámci pozůstalostního řízení odevzdáno do vlastnictví jeho dědiček. Vlastní proces alodizování majetkové podstaty fideikomisu byl předmětem následného řízení, které bylo včetně z něj plynoucích rozhodnutí Nejvyšším soudem zrušeno usnesením z 14. září 1926.

Po provedeném prostudování aktového materiálu je možné pojmenovat hlavní problém. Klíčovou otázkou ve věci, zda Schlikové měli právo vstoupit do nástupnictví ve fideikomisu po smrti posledního držitele v roce 1917, bylo, zda tento fideikomis existoval ještě po 11. prosinci 1918. Soudy se podrobně zabývaly tím, zda fideikomis tzv. smrtí posledního držitele zanikl. Podle mého názoru je nutné se přiklonit k argumentaci, která ve sporu padla, že podmínky zániku fideikomisu se odvíjejí i od podmínek uvedených v jeho zakládací listině. Jelikož ta, jak bylo opakovaně uvedeno, požaduje faktické vymření rodu Schliků po meči, ke kterému k dnešnímu dni nedošlo, uhasnutí fideikomisu v linii Ungnadů z Weissenwolffu neznamena zánik fideikomisu, protože žijí potomci zakladatele Schlikové. Pro tento pohled hovoří i skutečnost, že řízení o nástupnictví probíhalo od roku 1917 až do roku 1919 a jeho součástí bylo i usnesení z 28. prosince 1918. Vlastní rozhodnutí svěreneckého soudu z 28. prosince 1918 nebylo ve věci trvání fideikomisu konstitutivní, ale deklaratorní. Zánik fideikomisu mohla skutečně založit pouze a jenom smrt držitele, ale i všech potenciálních čekatelů. Jelikož fideikomis skutečností, že žil přímý potomek zakladatele, mohl existovat i po 11. prosinci 1918, kdy na svěreneckém soudu ležely dědické přihlášky Schliků i Salm-

Salmů, byť podané před účinností zákona o zrušení šlechtictví, mohl soud v teoretické rovině tyto čekatele do řízení jako oprávněné čekatele vpustit s přihlédnutím ke změně právních poměrů nastalé 28. říjnem 1918. Nikoliv je bez dalšího odmítnout s odvoláním na vyloučení rakousko-uherskými soudy. Jelikož Schlikové své přihlášky podávali po 28. říjnu 1918, je možné do jisté míry předpokládat, že Schlikové legitimně očekávali, že jejich věc bude alespoň nově projednána již v poměrech založených vznikem nového státního řízení, přestože edikt ní řízení bylo zahájeno ještě před převratem. Při znalosti § 2, zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. je postup soudu do přirozeně do jisté míry pochopitelný. Proti právu Schliků zde stojí legitimní očekávání Weissenwolffů na alodizaci bývalého fideikomisu vyplývající z testamentu posledního držitele Mikuláše Ungnada z Weissenwolffu. Přesto není podle mého názoru možné se v průběhu řízení o nástupnictví ve fideikomisu dovolávat ochrany již nabytých soukromých práv, protože k jejich nabytí ještě dojít nemohlo. Věc tedy v žádném případě nebyla jednoznačná, a právě proto si zasloužila zevrubné projednání, ke kterému nikdy nedošlo. Tím, že soud bez dalšího přejal právní závěr o vyloučení všech možných čekatelů, utrpěl v první řadě chráněný zájem samotného fideikomisu, který byl tímto postupem prohlášený za zrušený. Nebýt existence usnesení Nejvyššího soudu ze 14. září 1926, který možnost přetrvání fideikomisu poměrně odhodlaně hájil, nevzbuzovala by kauza asi tolik otázek. Jelikož ale zmíněný judikát existuje, a jeho závěry měly dopad i na rozhodování soudu prvního stupně ještě v roce 1927, neměla věc být pozdějšími usneseními uzavřena bez nového věcného projednání. Na závěr lze konstatovat, že pokud byl postup Zemského soudu civilního završeným usnesením z 28. prosince 1918 v pořádku, což ale není jisté, tak Schliky dostihla skutečnost, že lhůta pro podání dědické přihlášky končila přesně 30 dní před účinností zákona č. 61/1918 Sb.¹⁹⁸

Celý naznačený proces měl ale v první řadě dopad na osud svěřenství. Tlak na proměnu fideikomisu v alod a jeho získání testamentárními dědičkami posledního držitele před zákonným zrušením fideikomisů v Československu v roce 1924 se mi jeví možná jako porušení tehdy platného práva, v každém případě ale jako popření zásad určených zřizovacím dokumentem. Z této perspektivy je pak diskutabilní role svěřenských soudů a zejména svěřenského opatrovníka Ervína Nostitze od roku 1917, jejichž úkolem mělo v první řadě být úsilí o ochranu

---

¹⁹⁸ BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 100.

majetkové podstaty fideikomisu, tedy zájem všech známých i neznámých subjektů sdružených ve svěřenství, a nikoliv aktivní podílení na jeho alodizaci, a následném převodu do soukromých rukou dědice, který podle zřizovací listiny nemohl být nikdy držitelem chráněného majetku. Omluva, že fideikomis jako institut byl překonaný, podle mě neobstojí. Je otázkou k dalšímu bádání, zda by skutečně uhaslý fideikomis se nestal spíše odúmrtí, se kterou mělo být nakládáno jinak, než majetkovou podstatu alodizovat a připojit ji k jinému na základě testamentu běžícímu pozůstalostnímu řízení. Podmínky obsažené v § 645 Všeobecného občanského zákoníku, tedy vymření bez naděje na potomstvo všech v zakládací listině povolaných větví, která by opravňovala alodizaci a libovolné nakládání s majetkovou podstatou, rozhodně nebyly naplněny.

Lze podle mě konstatovat, že československá soudní soustava se rutinním a možná unáhleným zamítnutím dědických přihlášek ve vidině snadného vyřešení případu a následným tvrdošijným lpěním na vyloučení přihlášek Schliků dopustila bezpráví, protože nově neprojednala možná existující, nebo obnovená práva čekatelů. Sama sebe tak dostala do pasti. V argumentech zamítání se stále objevuje jako vylučovací důvod nerovnorodý sňatek, ke kterému teoreticky od 11. prosince 1918 mohlo být nepřihlíženo. Jelikož soudy nevyužily možnost věc nově projednat, ani na popud usnesení Nejvyššího soudu ze 14. září 1926, mohly poškodit hypoteticky práva nejen Schliků, ale všech potenciálních čekatelů tehdy ještě možná nezaniklého fideikomisu, jakož i fideikomisu samého.

Rozbor motivací československých soudů je zcela mimo prostor diplomové práce. Asi nejsrozumitelnějším vysvětlením, je již zmíněná aplikace § 2, zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. a celá prvotní recepce právního zřízení monarchie Československou republikou. Stěžejní rozhodnutí z 28. prosince 1918 je zcela pochopitelné právě při vědomí kontinuity – nerovnorodý sňatek rovná se důvod k zamítnutí. Skutečnost, že k rozhodnému datu usnesení již k tomuto důvodu zřizovací listiny možná úplně nutně nemuselo být přihlíženo, pak spouští řetězec následků. Usnesení ze 14. září 1926 pokládám za pokus Nejvyššího soudu dát věcnému projednání této pochybnosti novou šanci a jednou pro vždy ji vyřešit s tím či oním výsledkem. Bohužel však této možnosti nebylo plnohodnotně využito a již v následující řadě soudních rozhodnutí byl rigidně petrifikován závěr svěřeneckého soudu z 28. prosince 1918, který za jediný důvod pro zánik fideikomisu považuje vymření linie posledního držitele a vyloučení možných

čekatelů v důsledku právních skutečností, ke kterým se po 11. prosinci 1918 nepřihlíží.

Snaha soudů je pochopitelná, protože postupný vývoj směřoval ke zrušení fideikomisů jako pozůstatku výsad historické šlechty, kterou Schlikové byli do 10. prosince 1918. Československé soudy však ve snaze mít vyřešený „jeden problematický fideikomis“ za podpory práva monarchie možná zkrátily práva řadových československých občanů, kterými Schlikové byli od 11. prosince 1918. Naposledy rozhodnutím Nejvyššího soudu z 30. září 1927, kdy přesně po 10 letech a jenom dni po smrti posledního držitele fideikomisu bylo potvrzeno, že svěřenství jeho skolem zaniklo.¹⁹⁹

Nakolik se zdá bizarní, že jako pokrok vnímané zrušení šlechtictví by navrátilo dávno ztracené výhody plynoucí z feudálního privilegia, k takovým případům docházelo (Leopold Thun-Hohenstein).

Při vědomí složitosti celé věci je samozřejmě nezbytné zdůraznit výhradu k výše uvedenému, že pro detailní právní posouzení problému je zapotřebí dalšího studia, které samozřejmě může odhalit jiné právní důvody pro případnou neoprávněnost čekatelského práva Schliků v nástupnictví bývalého fideikomisu Kopidlno – Staré Hradce. Domnívám se však, že důvody uvedené v pravomocných rozhodnutích československých soudů jsou přinejmenším diskutabilní.

Roztrpčení a trauma rodiny Schliků je stále živé, a proto není divu, že se o otevření kauzy pokusili i v moderní době, bez úspěchu. Soudní řízení v letech 2008–2016 podle mého názoru ze všeho nejlépe dokládá problém diskontinuity práva v důsledku dramatických politických a společenských změn ve střední Evropě. Ing. František Schlik se pokusil, krátce po smrti svého otce Františka Jindřicha Schlika (1916–2005), neúspěšného přímého účastníka řízení o nástupnictví ve fideikomisu, jehož dědická přihláška byla podána k svěřenskému soudu 30. října 1918, navázat na úsilí svých předků. Úsilí bylo zakončeno odmítnutím ústavní stížnosti usnesením Ústavního soudu z 20. prosince 2016. Schlikové se snažili prvorepublikovými soudy uzavřenou záležitost otevřít tam,

---

¹⁹⁹ Usnesení ze dne 30. září 1927 bylo vydáno přesně v den následující po dni, na který podle rozhodnutí soudů připadalo propadnutí desetileté lhůty určené § 9, odst. 2 zákona č. 179/1924 Sb. z. a n. k domáhání se pro lepší právo podle zřizovací listiny nároků proti dočasnému držiteli. V roce 1927 také uplynulo 25 let od usnesení Nejvyššího soudního dvora ve Vídni, kterým bylo přiznáno právo čekatela Konrádu Ungnadovi z Weissenwolffu.

kde se to pro ně zdálo procesně jako jediné možné, a to na odmítnutí přihlášky Františka Schlika (1916–2005) v roce 1926 u Zemského soudu civilního jako bezpředmětné, v řízení, do kterého byla podmíněčně přijata přihláška jeho otce. Zatímco při studiu aktů rakousko-uherských soudů lze argumentaci pro ztrátu práva držitele fideikomisu pochopit, odhlédneme-li od nepřihlédnutí ke znaleckým posudkům. Při četbě celého konvolutu soudních rozhodnutí První republiky a těch z uplynulých dvou dekád se objeví určité rozpaky, zda by si věc nezasloužila být opravdu věcně projednána, a nikoliv hodnocena jen na základě perspektivy právních názorů prvorepublikových soudů, které ale nejsou zcela konsistentní. Na druhou stranu je nutné zdůraznit, že současné soudy se v rámci rozsahu návrhu zabývaly pouze otázkou dodatečného projednání dědictví a přijetí dědických přihlášek podle platného práva, čímž také bylo limitováno jejich rozhodování. Naděje na nějaké hmotné nároky Schliků jsou s ohledem na uplynutí doby, proběhnutí lhůt a dramatické změny právního řádu jistě nerealistické, hodnota morální satisfakce však také není zanedbatelná.

Na závěr je možné shrnout, že prostudovaný materiál nezklamal očekávání a ukázal široký potenciál pro další postupné a systematické zpracovávání problematiky šlechtického rodinného fideikomisu z pohledu právních dějin. V daném rozsahu byla některá témata sotva naznačena (17.–18. století) a bude zapotřebí se k nim vrátit. Z pohledu právních dějin bylo největším překvapením rozkrytí sporu v období dvacátých let 20. století, o kterém bylo zatím známo jen málo. Rozpačitost soudů a jejich přílišné lpění na rozhodnutí rakousko-uherských soudů byla v tomto konkrétním případě v rozporu s přijatými a vehementně deklarovanými trendy demokratického řízení. V porovnání s touto etapou se ukázala fáze sporu z období mocnárství daleko méně zajímavým tématem. Přesto si oboje zaslouží být dále rozpracováno.

Summary

The aristocratic family of the Counts of Schlik originates from Western Bohemia. After 1648, Heinrich Schlik began to build its family new future domain in Eastern Bohemia. The new estates were located around the town of Jičín. The center of the manor were the towns and estates of Kopidlno, Staré Hradý and Vokšice. In 1672, in accordance with the common trends, Franz Ernst Schlik introduced a trust to protect his immovable property. The legal institute of a trust came to the Czech Lands with the Habsburg dynasty from Spain (mayorazdos, mayoradgos) and it soon became popular by the Bohemian and Moravian noble families. The main principles of the trust consisted of the creation of the *fideicommissum familiae perpetuum* for a certain property with a defined circle of the successors. The trust was often founded by a testament and contained a number of conditions for the legitimate holders of the trust (hereditary succession in the male line, the prohibition of the unequal marriages, Catholic faith etc.).

Franz Ernst Schlik originally established a trust for all his estates, but after his death half the estates (Vokšice, Bartoušov, Jičíněves) were separated from the trust to the free property of the Counts of Schlik. Until the abolition of the trusts in the Czech legal culture in 1924, there were two manors: Kopidlno – Staré Hradý as a trust and Vokšice – Jičíněves as a free property.

In 1906, Erwein Schlik, the last holder of the Kopidlno – Staré Hradý trust, died without descendants. His brother Franz lived in an unequal marriage from the view of Austro-Hungarian Courts. The family of the Ungnads of Weissenwolf, a distant relatives, applied for succession in agreement with the testament of 1672. In 1912, they obtained succession in the trust in a trial.

In 1917, the Weissenwolff family male line died out. In 1918 the Czechoslovak Republic and the parliamentary democracy were established. Franz Schlik and his son Heinrich Schlik tried to obtain the succession in the trust back, because they believed in the change of the rules in the democratic state. Under the new circumstances, the unequal marriage was no longer taken into consideration as a reason for the exclusion from succession. Nevertheless, the Counts of Schlik repeatedly failed to recover the former family property due to the reluctance of the courts to open the case in the merits. The work focuses on the development of the Kopidlno – Staré Hradý trust and the changes in the judicial decision-making

practices in the period of the Austro-Hungarian monarchy and the Czechoslovak Republic respectively.

Použité prameny a literatura

Prameny:

Státní oblastní archiv Hradci Králové, Archivní oddělení Zámorsk, fond Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves

Státní oblastní archiv Hradci Králové, Archivní oddělení Zámorsk, fond Rodinný archiv Šliků, Jičíněves

Národní archiv, fond Fideikomisní spisy

Státní oblastní archiv v Praze, Státní okresní archiv Nymburk, fond Komárek Karel

Periodika a tisky:

Bohemia

Fremden-Blatt

Das Vaterland

Národní listy

Neue Freie Presse

Neues Wiener Tagblatt

Literatura:

AGUILAR REINA, Á., Aproximación a una comparativa jurídica entre el waqf y el mayorazgo castellano: El waqf de al-Šāfi‘ī, al-waṭā’iq de Abū Ishāq al-Ġarnāṭī y tres ejemplos jienenses. eHumanista/IVITRA 19 (2021), ISSN 1540 5877, s 541-555

BEDNAŘÍKOVÁ, B., Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku. 2. aktualizované vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014

BENDA, J., Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989. Praha, 2013

ČESÁKOVÁ, M., Ústřední správa schlikovských velkostatků Jičíněves 1690–1945 (1973), Inventář SOA v Zámrsku, Zámrsk 2015

GEORGIEV, J. České fideikomisy v posledních letech své existence. (Poznámky k aspektům archivním a právním). In: Paginae historiae. Sborník Státního ústředního archivu v Praze, sv. 9, 2001, s. 71–97

GRÜNWARD, V., Právo dědické podle obecného zákoníka občanského: s výkladem jakož i přípravným historickým úvodem, Praha, 1853

KALOUSEK, J., České státní právo, Praha, 1892

KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M., Římské právo, C. H. Beck : Praha, 1995

HEJROVSKÝ, L., Dějiny a systém soukromého práva římského. Bratislava, 1929, s. 550–566

HORÁK, O., Tzv. dělené vlastnictví v 19. a 20. století (K proměnám chápání tradičního pojmu v domácí právní vědě. In: Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010

HOŘEJŠ, M. – NOVOTNÝ, M. Hospodářské aktivity rodu Schliků na sklonku 19. století a v první polovině 20. století. In: Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.-25. dubna 2009 v Turnově. Semily: Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 2009, s. 347–378

Die Chronik der Stadt Elbogen (1471–1504). In: Deutsche Chroniken aus Boehmen, hrsg. von Ludwig SCHLESINGER, Prag, 1879

JOKISCH, B., Islamic Imperial Law: Harum-Al-Rashid's Codification Project, Berlin 2007

KNOLL, V., Intestátní dědická posloupnost v české středověkém právu zemském a městském. In: Časopis pro právní vědu a praxi. 2012, č. 3, s. 235–244

Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, Sv. 1, 1418–1437, ed. RYNEŠOVÁ, Blažena, Praha, 1929, s-

LUKÁŠOVÁ, E. Historická instituce fideikomisu a její význam pro uchování autentických sbírek a mobiliářů českých a moravských hradů a zámků. In: Zprávy památkové péče, 2007, roč. 67, č. 6, s. 449

MAŤA, P. Svět české aristokracie (1500–1700). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004

NOVOTNÝ, M., Mates Schlik, pán z Holíče a Lokte. In: Schlikové známí i neznámí a jejich vliv na dějiny světového peněžnictví. Sborník přednášek. Ostrov, 2019, s. 98–125

Práva městská království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou summou od M. Pavla Krystyana z Koldína, upr. Josef JIREČEK, Praha, 1876

ROYT, J., Horní město Jáchymov, reformace a umění. In: Ústecký sborník historický. Ústí nad Labem : Muzeum města Ústí nad Labem, 2001, s. 351–359

RYBIČKA, A., Pravidla, přísloví a povědění, vztahující se k správě veřejné a obecní i k právu. Praha, 1872

RYCHNOVÁ, L., František Josef Schlik a česká barokní krajina. Život šlechtice na východočeském venkově, Scriptorium : Praha, 2020

SKŘEJPEK, M., Římské soukromé právo. Systém a instituce. 2. vyd., Plzeň, 2016

STUPKOVÁ, M., a kol., Fideikomisní spisy, 1564–1953. Inventář, Praha : SÚA, 1978

SVEJKOVSKÝ, J., KOVÁŘ, I., a kol. Svěřenské fondy. Příležitosti a rizika. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2018, 117s.

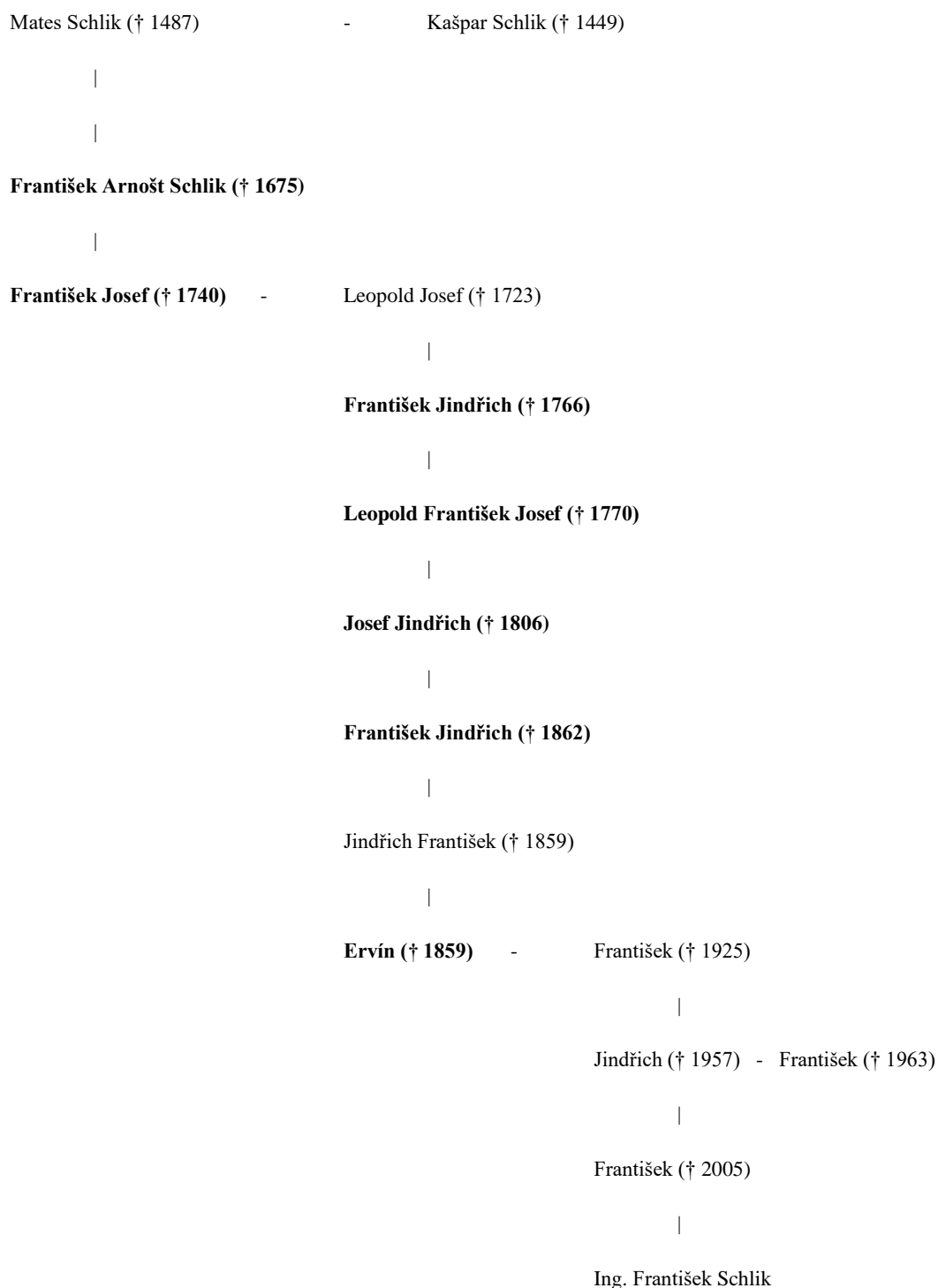
ŠOLLE, V. Fideikomisy a jejich současná archivní problematika. Archivní časopis. Roč. 21, č. 2, s. 103–115

URFUS, V. Rodinný fideikomis v Čechách. In: Sborník historický. Praha: Historický ústav ČSAV, 1962, sv. 9, s. 193–238

VÁŽNÝ, F., Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. 1920–1927

Přílohy

Příloha č. 1 – Schematický rodokmen Schliků

Ve schématu jsou v novověké části vyznačeny pouze držitelé fideikomisu Kopidlno – Staré Hrady (vyznačeni tučně) a osoby, které byly účastny řízení.

Příloha č. 2 – Schematický rodokmen Ungnadů z Weissenwolffu

Marie Markéta U. z W. († 1661) + František Arnošt Schlik

|

|

Konrád Ungnad z Weissenwolffu († 1912) + Marietta Ungnadová z Weissenwolffu

|

Pavel Ungnad z W. († 1915) – Mikuláš U. z W. († 1917) – Jindřiška Thurn-Taxis – Irena László Szápáry

Příloha č. 3 – Obrazová příloha

Kopidlno

Staré Hradý

(foto Michal Novotný)

Příloha č. 4 – Schematická mapa schlikovských držav

*Schematická mapa schlikovského panství na přelomu 19. a 20. století.
(Zpracoval Michal Novotný, grafické provedení Magdalena Buriánková.)*

Převzato z HOŘEJŠ, M. – NOVOTNÝ, M. Hospodářské aktivity rodu Schliků na sklonku 19. století a v první polovině 20. století. In: Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.-25. dubna 2009 v Turnově. Semily: Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 2009, s. 349